

*Hyvä elämä ei kytkeydy vain työhön,
vaan tärkeässä asemassa ovat myös rakkaus,
harrastukset ja niihin liittyvät haaveet.*

- >> Ammattiin opiskelevat ja hyvä elämä: työntekijyyttä vai jotain ihan muuta?
- >> Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoituminen työttömyysturvalain velvoitteisiin
- >> Poikien ja nuorten miesten homohuoli seksuaalineuvonnan kysymyksissä
- >> Teknologia, perhe ja sukupolvisuhteet opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa



Toimitus

Päätoimittajat: VTT, dosentti **Päivi Berg**
(Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu) ja
VTT, KM, dosentti **Mira Kalalahti** (Jyväskylän yliopisto) ja
toimitussihteeri **Tanja Konttinen** (Nuorisotutkimusseura)

Toimituskunta

Leena Haanpää, KTT, dosentti, Turun yliopisto
Elina Ikävalko, FT, Helsingin yliopisto
Tarja Juvonen, VTT, Helsingin yliopisto
Riikka Korkiamäki, YTT, Tampereen yliopisto
Maija Lanas, KT, Oulun Yliopisto
Sirpa Lappalainen, FT, dosentti, Itä-Suomen yliopisto
Heta Marttinen, FT, Jyväskylän yliopisto
Marko Merikukka, FT, Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö
Minna Nikunen, YTT, dosentti, Jyväskylän yliopisto
Eriikka Oinonen, YTT, dosentti, Tampereen yliopisto
Anni Rannikko, YTT, Itä-Suomen yliopisto
Mette Ranta, FT, tutkijatohtori, Helsingin yliopisto
Kari Saari, YTT, dosentti, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu
Elina Westinen, FT, Jyväskylän yliopisto

40. vuosikerta, 4/2022

ISSN 0780-0886 (painettu)
ISSN 2814-9467 (verkkojulkaisu)

Nuorisotutkimus-lehteä julkaisee
Nuorisotutkimusseura ry. Lehti ilmestyy
neljästi vuodessa. Hinnat: kestotilaus 30 €,
vuositilaus 32 € ja irtonumero 8 €. Nuorisotutkimusseura on saanut tukea tähän
julkaisuun opetus- ja kulttuuriministeriöltä.

Verkkolehti: journal.fi/nuorisotutkimus

Toimitus

Nuorisotutkimusseura ry.
Kumpulantie 3A, 00520 Helsinki
GSM 044 416 5311
s-posti: tanja.konttinen@nuorisotutkimus.fi
[www.nuorisotutkimusseura.fi/
nuorisotutkimus-lehti](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/nuorisotutkimus-lehti)

Tilaukset

[http://www.nuorisotutkimusseura.fi/
julkaisut/tilaa-lehti](http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/tilaa-lehti)

Taitto: Tanja Konttinen
Kansidesign: Jussi Konttinen
Hansaprint, Turku 2022

Ohjeita kirjoittajalle

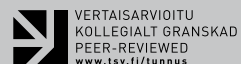
Nuorisotutkimus-lehdessä julkaistaan vertaisarvioituja artikkeleita, katsauksia, haastatteluja, ajankohtaisia puheenvuoroja nuoriso- ja yhteiskuntapolitiikasta sekä kirja-arvioita ja lehtiöitä. Lehti julkaisee artikkeleita, jotka käsittelevät lapsiin tai nuoriin, lapsuuteen tai nuoruuteen, nuorisokulttuureihin, nuorisopolitiikkaan, nuorten elinoloihin tai palveluihin kohdettavia käytänteitä, käsitteitä, instituutioita, puhetapoja ja politiikkaa. Artikkelit voivat olla empiirisiä, teoreettisia tai metodologisia. Nuorisotutkimuksen on hyvä olla yksi tarjottavien tekstien läpileikkaava teema, mutta lehteen voi tarjota artikkeleita eri tieteenaloilta. Lehti painottaa artikkeleita, joissa nuori tai nuoruus ei ole vain ilmiön, esimerkiksi oppimisen, tapahtumapaikka.

Artikkelien maksimipituus on 50 000 merkkiä välilyönteineen. Käsikirjoitukset lähetetään toimitukseen (tanja.konttinen@nuorisotutkimus.fi) sähköpostin liitetiedostona. Artikkelit lähetetään ennen julkaisupäätöstä refereer-lausuntokierrokselle niiden tieteellisen tason takaamiseksi. Toimituksen ja refereer-lukijoiden arvioinnin jälkeen artikkeli palautetaan kirjoittajalle mahdollisia korjauksia varten. Kirjoittajan edellytetään olevan valmis työstämään tekstiään. Artikkelin mukana toimitetaan lyhyt (alle 2 000 merkkiä) suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sisällöstä. Tiivistelmän tulee sisältää Yleisen suomalaisen asiansaston mukaiset 3–5 asiansanaa. Artikkelin avainsanat on hyvä kääntää englanniksi itse. Käsikirjoituksen mukana lähetetään Tässä numerossa kirjoittavat -palsta varten kirjoittajan nimi, osoite, oppiarvo, toimi ja toimipaikka sekä paikkakunta.

Katsauksena pidetään jonkin tieteenalan lyhyehköä yleisesitystä, puheenvuoro voi olla poleemisempikin. Katsauksen ja puheenvuoron maksimipituus on 15 000 merkkiä välilyönteineen. Lektiot julkaistaan (editoituna) sellaisenaan. Mukaan tulee liittää tieto väitöksen ajankohdasta ja paikasta sekä vastaväittäjästä.

Kirja-arvioiden pituus on enintään 6 000 merkkiä välilyönteineen. Arvosteltavista kirjoista annetaan seuraavat tiedot: kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustantaja, ilmestymisvuosi ja sivumäärä liitteineen. Kirja-arvostelujen yhteydessä ei julkaista lähdeluetteloa.

Kirjoittaja antaa materiaalia luovuttaessaan oikeuden julkaista sen myös verkossa sähköisessä muodossa.



Poikkeusoloja, nuoruuteen liittyviä kestoteemoja ja kapulanvaihtoja

Viime aikoina julkisuudessa on puhuttanut nuorisorikollisuuden lisääntyminen ja siihen liittyvät seikat, kuten vaikkapa väkivaltaisuutta ja kovuutta ihannoiva roadman-ilmiö. Toista laajaa, ja osin edelliseen kytkeytyväkin, keskustelua on käyty nuorten pahoinvoinnin lisääntymistä ja mielenterveyden hoitoon pääsyn vaikeuksista. Ymmärrystä on pyritty etsimään muun muassa korona-ajan poikkeusoloista.

Esimerkiksi *Nuorten elinolat-vuosikirjassa 2022* (Kekkonen ym. 2022) on tarkasteltu nuoruutta korona-aikana monesta eri näkökulmasta. Nostettakoon tässä esiin nuorten osallisuus, joka vaikuttaa korona-ajan myötä polarisoituneen. Lisäksi tyttöjen osallisuuden kokemus on heikentynyt. Nuorten tyytyväisyys elämään on laskenut, erityisesti sateenkaarinuorilla. Korkeakouluopiskelijoista etenkin naiset ovat kokeneet itsensä yksinäisiksi. Toisaalta *Nuorten elinolat* -teoksesta käy ilmi, ettei korona-aika ole tarkoittanut nuorille pelkästään pakkoja ja rajoituksia vaan myös luopumista kiireestä, suorittamisesta ja tehokkuudesta.

Tämä kytkeytyy myös siihen, mitä hyvä elämä nuorille on. *Nuorisotutkimus*-lehdessä toistuvia ja tärkeitä nuoruuteen liittyviä aiheita ja vaiheita, joita käsitellään tässä vuoden viimeisessäkin numerossa, ovat koulutukseen ja työhön tai niiden puuttumiseen liittyvät teemat sekä vapaa-aika, perhe ja sukupolvisuhteet, seksuaalisuus ja sosiaaliset suhteet.

Avasartikkelissa Niina Meriläinen ja Susanna Ågren tarkastelevat ammattiin opiskelevien ymmärryksiä hyvästä elämästä. He tuovat osuvasti esiin sen, etteivät ammattiin opiskelevat nuoret ole homogeeninen joukko. Työpajoille osallistuneille nuorille hyvä elämä ei suinkaan kytkeydy vain palkkatyökehykseen tai työelämäosallisuuteen: tärkeässä asemassa ovat myös rakkaus, harrastukset ja niihin liittyvät haaveet.

Sami Ylistö kirjoittaa pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumisesta työttömyysturvalain työttömiä koskeviin yleisiin velvoitteisiin käyttäen aineistonaan elämäntilintutkimuksia. Ylistö osoittaa analyysissään nuorten tarinoista pitkiin työttömyysjaksoihin liittyvät viisi asemoitumisen tapaa, jotka tuovat esiin, kuinka velvoitteet saattavat olla pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta epärealistisia. Onkin selvää, etteivät nuoret tällöin välttämättä sitoudu velvoitteiden mukaiseen toimintaan, jolloin työvoimapolitiittiset sanktiot eivät tuota niitä käyttäytymismuutoksia, joita niillä tavoitellaan.

Sanna Spišák, Maria Vihlman, Mikko Ala-Kapee ja Varpu Löfman puolestaan tarkastelevat artikkelissaan pojaksi itsensä määrittelevien homoseksuaaliseen suuntautumiseen kohdistuvaa huolta. Seksuaalivointipalveluun lähetetyssä kysymysaineistossa näkyy selkeä ero yhteiskunnallisen tason yhdenvertaisuustoimien ja nuorten kokemusten välillä: tila poikien ja nuorten miesten seksuaalisuudelle ja itsemäärittelylle on rajattu. Kirjoittajat pohtivat artikkelissaan ajankohtaisesti normikriittisiä keinoja ja tiloja seksuaalisen kasvurauhan vahvistamiseksi.

Ritva Nätkin ja Sanna Kivimäki avaavat artikkelissaan teknologian, perheen ja sukupolvisuhteiden roolia suomalaisten ja virolaisten yliopisto-opiskelijoiden kirjoitusaineistolla kerätyissä tulevaisuusvisioissa. Siinä missä perhe-elämä näyttää hitaasti muuttuvana, teknologia puolestaan on luonteeltaan nopeasti muuttuvaa. Vaikka suomalaisten ja virolais-

ten opiskelijoiden perhekäsityksissä on eroa, aitoa ja oikeaa perhe-elämää kaivataan takaisin teknologisoitumisen myötä muuttuneen psykososiaalisen vuorovaikutuksen tilalle.

Dialogisessa puheenvuorossaan Raziye Eskandary ja Mervi Kaukko käsittelevät nuorten maahanmuuttajien osallisuuskeskustelua Raziyen taiteen ja tarinoiden kautta tuoden esiin nuorten kanssa tehdyn ja tulkitseman taiteen antia nuoria koskevaan osallisuuskeskusteluun. Toisessa dialogisessa puheenvuorossa Nuorisotutkimusverkoston tutkimusprofessorit, eläköitynyt Tommi Hoikkala sekä tehtävässä aloittanut Sofia Laine vaihtavat kapulaa juhluento- ja keskustelutilaisuudessa lokakuussa 2022.

Vuoden 2022 viimeinen numero päättää myös toimituskunnan kuluneen kaksivuotiskauden. Meillä päätoimittajilla on ollut suuri ilo työskennellä osaavien ja aktiivisten toimituskuntalaisten Leena Haanpään, Elina Ikävalkon, Tarja Juvosen, Riikka Korkiamäen, Maija Lanaksen, Sirpa Lappalaisen, Heta Marttisen, Marko Merikukan, Minna Nikusen, Eriikka Oinosen, Anni Rannikon, Mette Rannan, Kari Saaren ja Elina Westisen ja timanttisen toimitussihteerin Tanja Konttisen sekä arvokkaan ja asiantuntevan panoksensa antaneiden arvioitsijoiden kanssa. Lämmin kiitos niin teille kuin kaikille lukijoille! Tervetuloa uusi vuosi, uusi toimituskunta sekä uudet ja vanhat kirjoittajat tekemään aina ajankohtaista *Nuorisotutkimus*-lehteä.

päätoimittajat

Päivi Berg ja **Mira Kalalahti**

Lähteet

Kekkonen, Marjatta & Gissler, Mika & Känkänen, Päivi & Isola, Anna-Maria (toim.) (2022) *Poikkeuksellinen nuoruus korona-aikaan – Nuorten elinolot -vuosikirja 2022*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Valtion nuorisoneuvosto.

Ammattiin opiskelevat ja hyvä elämä: työntekijyyttä vai jotain ihan muuta?

Niina Meriläinen & Susanna Ågren



Ammatillinen koulutus kohdistaa ammattiin opiskeleville nuorille paljon odotuksia työelämästä ja työntekijänä toimimisesta. Aiempien tutkimusten mukaan ammattiin opiskelevat omaksuvatkin palkkatyön tärkeänä lähtökohtana hyvälle elämälle. Ammattiin opiskelevien yhteiskunnallisesta jäsenyydestä tuotetaan kuitenkin hyvin kapeaa narratiivia, mikäli heidän hyvää elämäänsä tarkastellaan vain työntekijyyden näkökulmasta. Tarkastelemmekin tässä artikkelissa empiirisesti, millaisia ymmärryksiä ammattiin opiskelevilla itsellään on hyvästä elämästä ja miten työntekijyyttä korostava narratiivi näyttäytyy suhteessa näihin ymmärryksiin sekä ammattiin opiskelevien mahdollisuuksiin elää haluamanlaistaan elämää. Artikkelin aineisto koostuu ammattiin opiskelevien nuorten työpajatoista, joita kerättiin vuosina 2018–2020. Tulostemme mukaan ammattiin opiskelevien nuorten ymmärryksissä hyvä elämä ei kytkeydy ainoastaan palkkatyökehykseen, vaan tärkeässä asemassa ovat esimerkiksi rakkaus, harrastukset ja niihin liittyvät haaveet. Esitämmekin, että ammattiin opiskelevat tulisi nähdä yksilöinä, joilla on monenlaisia hyvää elämää koskevia haaveita sen sijaan, että heistä keskusteltaisiin vain tulevana homogeenisenä työntekijöiden joukkona. Tällä on merkitystä siihen, miten ammattiin opiskelevat kokevat tulevansa kuulluiksi ja arvostetuiksi yhteiskunnan jäseninä.

Asiasanat: ammatillinen koulutus, hyvä elämä, työelämä, onnellisuus, osallisuus, vaikuttaminen

Miten ammattiin opiskelevat ymmärtävät hyvän elämän? Miten ammatillisen koulutuksen työelämäkeskeisyys tukee ammattiin opiskelevien moninaisia haaveita hyvästä elämästä? Miten nämä kysymykset liittyvät yhteiskunnalliseen osallisuuteen ja vaikuttamiseen? Tarkastelemme artikkelissa näitä kysymyksiä empiirisesti perehtyen 185 ammattiin opiskelevan nuoren ajatuksiin, joita he toivat esille tutkimuksen 23 työpajassa.

Ammatillisen koulutuksen tarkoituksena on sitä koskevan lain mukaan opettaa ammattiin opiskeleville nuorille ammatti- ja työelämätaitoja, opettaa heille valmiuksia työ- ja toimintakyvyn ylläpitämiseen ja siten mahdollistaa heidän sijoittumisensa työmarkkinoille (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017). Lain mukaan koulutuksen tarkoituksena on myös vastata (muuttuvan) työ- ja elinkeinoelämän tarpeisiin ja edistää työllisyyttä. Tämän yhteiskunnallisen tehtävänsä se täyttää varmistamalla nuorille vähintäänkin perustaidot työmarkkinoille kiinnittymiseen, jotta he voivat olla mukana turvaamassa yhteiskunnan taloudellista jatkuvuutta. (Lappalainen, Nylund & Rosvall 2019; Rintala & Nokelainen 2020b.) Vuoden 2018 reformin toimeenpanossa tätä työelämäkytköstä vahvistettiin entisestään; reformissa lisättiin työpaikalla tapahtuvaa oppimista, pyrittiin tehostamaan ammattiin opiskelevien työelämään siirtymistä ja asetettiin opiskelijoille enemmän vaatimuksia liittyen itseohjaavuuteen ja työllistymistä edistävien taitojen kehittämiseen (mt.; Niemi & Jahnukainen 2018; Nylund & Virolainen 2019). Siten ammatillinen koulutus myös ylläpitää vahvaa narratiivia siitä, millaisia yhteiskunnan jäseniä nuorten ammattiin valmistuttuaan tulisi olla (Isopahkala-Bouret, Lappalainen & Lahelma 2014; Hakala ym. 2013). Tulkintamme mukaan tämä työelämäosallisuuden painotus antaa ammattiin opiskeleville nuorille myös

painavan viestin siitä, millaista hyvää elämää heidän kuuluu elää.

Aiemmat ammattiin opiskelevien hyvän elämän ymmärryksiä tarkastelleet tutkimukset ovat tuoneet esille, että ammattiin opiskelevat omaksuvat työn tekemisen tärkeänä perustana turvallisen ja hyvän elämän rakentumiselle (mm. Käyhkö 2008, 262; Maunu 2018, 13, 17; Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Nikunen & Korvajärvi 2020 8–9; Ågren 2021). Ammattiin opiskelevat nuoret odottavat saavansa ammatillisesta koulutuksesta perusvalmiudet työelämään sekä tietoa työelämästä ja siellä toimimisesta, jotta he pystyisivät toimimaan työmarkkinoilla (Rintala & Nokelainen 2020a). Nuorten ajatuksissa ammatillinen koulutus takaa paikan työmarkkinoilta ja työpaikan löytäminen taas mahdollistaa sen, että nuori voi suunnitella ja elää sellaista turvallista elämää, josta hän haaveilee. Ammattiin opiskelevat nuoret oppivat ammatillisen koulutuksen tuottaman narratiivin kautta, että palkkatyön löytäminen on heidän yhteiskunnallisen osallisuutensa tärkeä määrittäjä. (Ågren 2021; Tolonen 2008, 236–237.)

Lähestymme tässä artikkelissa yhteiskunnallisen osallisuuden ja hyvän elämän käsitteitä Richard Ryanin ja Edward L. Decin (2017) itsemääräämisen teorian kautta. Teoriaa soveltaen yksilön halua ja mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen määrittää yhtäältä se, miten hän kokee pystyvänsä osallistumaan, tekemään omia valintoja ja päättämään omasta elämästään sekä toisaalta se, miten hän kokee oman arvonsa ja merkityksensä eri yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Yhteiskunnallinen osallisuus tarkoittaa näkemyksemme mukaan yksilön moninaista kokemusta siitä, että hän on arvostettu ja tärkeä yhteiskunnan jäsen, kokee tekemisensä merkitykselliseksi ja kuuluvansa ympäröivään yhteisöön sekä pystyy vaikuttamaan itselleen tärkeisiin asioihin, omaan ympäristöönsä ja elämänsä kulkuunsa (Isola ym. 2017). Mahdol-

lisuus osallistua tai olla osallistumatta yhteiskunnassa on näkemyksemme mukaan tärkeä hyvää elämää määrittävä tekijä.

Vaikka ammatillinen koulutus tuntuu ohjaavan ammattiin opiskelevien nuorten ajatuksia hyvästä elämästä työntekijänä toimimiseen, hyvä elämä voi koostua nuorten ajatuksissa monista muistakin asioista. Nuorisobarometriin mukaan työllä on tärkeä merkitys nuorille taloudellisen riippumattomuuden takaajana, mutta se ei kuitenkaan ole itseisarvo: tärkeämpää on esimerkiksi mahdollisuus vapaa-aikaan ystävien kanssa sekä työn mielekkyys ja arvoperusta (Myllyniemi 2016, 28; Myllyniemi 2017, 28–30; Myllyniemi & Haikkola 2020, 88). Olemme tehneet samantlaisia havaintoja myös ammattiin opiskelevien nuorten ymmärryksistä aiemmissa tutkimuksissamme (ks. Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Ågren 2021). Mielestämme kiinnostavaa onkin juuri se, millaisen valmistumisen jälkeisen elämän ammattiin opiskelevat ymmärtävät hyvänä suhteessa siihen, millaista yhteiskunnallista osallisuutta ammatillinen koulutus heiltä odottaa.

Ammatillisen koulutuksen työntekijyyttä painottava narratiivi saattaa vaikuttaa ammattiin opiskelevien yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollisuuksiin ja niiden tunnistamiseen (Hakala ym. 2013; Isopahkala-Bouret, Lappalainen & Lahelma 2014; Lappalainen, Nylund & Rosvall 2019; Ågren, Pietilä & Rättilä 2021), myös eri medioiden ja yhteiskunnan muokkaamisessa narratiiveissa ja kuinka eri mediat luovat, tai eivät luo, arvostusta ammattiin opiskeleville nuorille (Meriläinen 2021, 2022). Tähän liittyen on muun muassa esitetty, että ammattiin opiskelevat saattavat suhtautua jopa vieroksuen lähiyhteisöjä laajempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen (Maunu & Kiilakoski 2018). Aiemmat tutkimuksemme (Meriläinen & Piispa 2020; Meriläinen 2021, 2022) ovat kuitenkin tuoneet esille, että ammattiin opis-

kelevat nuoret itse näkevät osallisuutensa ja vaikuttamisen yhteiskunnassa työntekijyyttä moninaisempana, mutta kokevat, etteivät heidän tekonsa (esimerkiksi sosiaalisen median alustoilla tai kulutusvalinnat) saa näkyvyyttä yhteiskunnassa ja eri medioissa. Ammattiin opiskelevien osallisuutta ei siis välttämättä tunnisteta, koska osallistumisen tavat eivät ole sidoksissa perinteiseen institutionaaliseen tai työelämään kytkeytyvään osallistumiseen ja vaikuttamiseen (Meriläinen & Piispa 2020; Meriläinen 2021, 2022). Näin sellainen yhteiskunnallinen osallisuus, jonka kautta he kokevat itsensä tärkeäksi osaksi yhteiskuntaa, saattaa tulla ohitetuksi ammatillisen koulutuksen työelämäosallisuutta painottavan narratiivin vuoksi.

Kysymmekin tässä artikkelissa:

- miten ammattiin opiskelevat nuoret ymmärtävät hyvän elämän,
- miten nämä ymmärrykset rinnastuvat ammatillisen koulutuksen työntekijyyttä painottavaan narratiiviin sekä
- miten nämä ymmärrykset näyttäytyvät itsemääräämisteorian ja siten tulkintamme mukaisen yhteiskunnallisen osallisuuden näkökulmasta?

Siirrymme seuraavaksi tarkastelemaan artikkelin teoreettista viitekehystä, jossa avaamme hyvän elämän käsitettä sekä ammatillisen koulutuksen kulttuurisen kontekstin että Ryanin ja Decin (2017) itsemääräämisteorian näkökulmasta. Artikkelin empiirisessä osiossa peilaamme nuorten ymmärryksiä hyvästä elämästä teoreettiseen viitekehukseen ja pohdimme näiden hyvän elämän ymmärrysten sekä yhteiskunnallisen osallisuuden mahdollista moninaisuutta. Lopuksi esitämme tutkimuksemme johtopäätökset.

Ammatillisen koulutuksen palkkatyökehitys ja itsemääräämisteoria

Hyvän elämän kysymys on hyvin moniulotteinen ja monitulkintainen (Brülde 2007). Eräiden tulkintojen mukaan hyvän elämän ideaali muodostuu yksilön omasta ymmärryksestä siitä, mikä on hyvää ja toisaalta tämän ymmärryksen suhteesta siihen, mitä ympäröivä yhteisö kokee hyväksi ja merkitykselliseksi (Scanlon 1993, 196–197; Wolf 2016, 261). Artikkelimme tulkinnan mukaan yksilöiden hyvän elämän ymmärryksiin vaikuttavat ne asiat, jotka näitä ymmärryksiä kehystävät. Kehystämisen tarkoittaa kausaalisia tulkintoja asioista, tapahtumista ja toimijoista, joiden perusteella yksilöt luovat ymmärryksiä todellisuudesta (Meriläinen 2014, 2019, 2021, 2022; Meriläinen & Vos 2014; Entman 1993, 52; Vliegthart & van Zoonen 2011). Se vaikuttaa siihen, miten näemme asiat yhteiskunnassa (Brewer & Gross 2005; Mahon & Wartick 2003). Nuoret esimerkiksi luovat riippuvuussuhteen siitä, millaista elämää heidän tulisi ammatillisesta koulutuksesta valmistuttuaan elää. Heille muodostuu kehystämisen kautta narratiivi eli ymmärrys hyvästä elämästä heitä ympäröivien ja heihin kohdistettavien uskomusten, näkemysten ja arvojen kautta (Meriläinen 2021, 2022). Ammattiin opiskelevien hyvän elämän ymmärrykset kertovat paljon siitä, miten he näkevät itsensä ja merkityksensä yhteiskunnassa.

Kehystämisen teorioilla tulkittuna ammattiin opiskeleville muodostuu samoista asioista, toimijoista ja tapahtumista erilaisia ymmärryksiä riippuen esimerkiksi ajasta, paikasta tai kulttuurista (Meriläinen 2014, 2019). Monet tutkijat olettavat yksilöiden hyvän elämän ymmärrysten muodostuvan suhteessa sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. Ammattiin opiskelevien nuorten ajatuksiin hyvästä elämä-

tä vaikuttavat yksilön lähipiirin ja aiempien sukupolvien ymmärrykset, ympäröivä kulttuuri arvoineen ja perinteineen kuin myös nyky-yhteiskunta vaatimuksineen ja ihanteineen. (Häkkinen & Salasuo 2017, 187–188; Bonn & Tafarodi 2013.) Näiden pohjalta he rakentavat ymmärryksiään hyvästä elämästä, muokkaavat niitä itselleen sopiviksi ja muodostavat odotuksia elämästä, jota he haluaisivat elää (mt.; Schwab 2020, 112, 116; Häkkinen & Suoranta 2016, 190; Giddens 1991). Esimerkiksi joidenkin argumenttien (Furlong & Cartmel 2007; Beck & Beck-Gernsheim 2002) mukaan nuoret oppivat nyky-yhteiskunnassa ottamaan vastuun onnistumisestaan omille harteilleen huolimatta työhön, koulutukseen tai aikuistumiseen liittyvistä epävarmuuksista. Tällöin hyvän elämän saavuttaminen on riippuvainen siitä, millaisia valintoja nuoret omassa elämässään tekevät.

Ammatillinen koulutus kehystää ammattiin opiskelevien ymmärrystä hyvästä elämästä työntekijyyttä korostavan narratiivin kautta. Mattias Nylundin ja Maarit Virolaisen (2019, 317) ajatteluun nojaten tulkitsemme, että tätä narratiivia ohjaa yleinen ja osin myös tiedostamaton pedagoginen ymmärrys siitä, että koulutuksen pääasiallinen tehtävä on valmistaa opiskelijat työelämäosallisuuteen. Viimeisimmän reformin myötä ammattiin opiskelevien yhteiskunnallinen osallisuus näyttäytyy opetussuunnitelmissa pitkälti työelämän kontekstissa, minkä seurauksena esimerkiksi osallisuuden moninaisuutta tai eriarvoisuutta käsitellään hyvin kapeasti (Lappalainen, Nylund & Rosvall 2019). Ammatillisen koulutuksen kehyksenä toimii siten sen vahvistunut työelämäkeskeisyys, joka vastuuttaa opiskelijaa entistä enemmän itseohjautuvuuden, työpaikkojen tarpeisiin keskittyvän osaamisperustaisuuden, työpaikalla tapahtuvan oppimisen ja työllistettävyyden näkökulmasta (Nylund & Virolainen 2019). Tätä kehystä ohjaa oletus, että ammatillisen

koulutuksen käytyään jokaisella olisi tarvittavat taidot ja mahdollisuudet täyttää työnteekijänä toimimisen velvollisuudet ja kiinnittyä työmarkkinoille, mikä on tärkein perusta ammatillisesta koulutuksesta valmistuneen nuoren yhteiskunnalliselle osallisuudelle.

Sovellamme artikkelissa Ryanin ja Decin (2000a, 68–69) itsemääräämisteoraa, jonka mukaan ammattiin opiskelevan nuoren tapoja toimia yhteisön jäsenenä riippuu siitä, miten ympäröivä yhteisö onnistuu turvaamaan hänen tarpeensa osallistumiseen. Hyödynämme teoriaa lähtökohtaisesti merkityksellisen osallisuuden näkökulmasta, jolloin ajatellaan, että jokaisen ammattiin opiskelevan nuoren tulisi kokea 1) pystyvänsä osallistumaan sekä lähiyhteisöissä että yhteiskunnassa (toimintakyky), 2) pystyvänsä tekemään omaa elämäänsä koskevia valintoja (autonomia) sekä 3) olevansa lähiyhteisöjensä ja laajemmin suomalaisen yhteiskunnan tärkeä ja arvostettu osa (yhteenkuuluvuus) (Ryan & Deci 2017, 10–11; Ryan & Deci 2000b, 326). Näiden perusedellytysten turvaaminen mahdollistaa sen, että ammattiin opiskeleva voi kokea pystyvänsä elämään sellaista hyvää elämää, jonka hän kokee merkitykselliseksi. Nojaamme myös Ryanin ja Decin (2017, 12, 16–18; 2000a, 76; 2000b, 320) ajatuksiin siitä, että näiden kokemusten kautta rakentuu myös ammattiin opiskelevan nuoren sisäinen halu toimia yhteiskunnassa ja että niiden täyttämättä jättäminen aiheuttaa nuorissa turhautumista sekä epäoikeudenmukaisuuden ja kuulumattomuuden kokemuksia. Teorian avulla on mahdollista tarkastella kriittisesti ammatillisen koulutuksen palkkatyökehityksen ja sen ihanteiden vaikutuksia nuorten ymmärrykseen hyvästä elämästä ja heidän mahdollisuuksiinsa osallistua yhteiskunnassa itselle merkityksellisellä tavalla (Ryan & Deci 2017, 562; 2000b, 336).

Itsemääräämisteoraa on kiinnostava työkalu, kun mietitään niitä nuoria, jotka kokevat

työelämäosallisuuteen liittyvät vaatimukset hankalasti saavutettaviksi, arvostavat toisenlaista yhteiskunnallista osallisuutta tai jotka eivät koe tulevansa kuulluksi ammatillisessa koulutuksessa. Mikä on näiden nuorten mahdollisuus kokea osallisuutensa yhteiskunnassa merkitykselliseksi? Useat nuorisotutkijat ovat tuoneet esille, että nuoret ovat hyvin eriarvoisessa asemassa sen suhteen, millaisia mahdollisuuksia heillä on etsiä elämänvaiheelleen ominaisesti paikkaansa yhteiskunnassa, saavuttaa haaveilemansa kaltaista aikuisuutta ja tehdä reflektiivisiä, omista toiveista ja pyrkimyksistä lähtöisin olevia valintoja. Tähän vaikuttavat monenlaiset sosiaalisesti ja taloudellisesti eriarvoistavat tekijät, kuten työmarkkinoiden epävarmuus, nuoren sosioekonominen tausta tai esimerkiksi nuorille suunnattujen palvelujärjestelmien rajoitteet nuorten toiveiden ja erilaisten elämäntilanteiden tunnistamisessa. (Honkatukia, Kallio, Lähde & Mõlkänen 2020; Furlong & Cartmel 2007; Herranen & Harinen 2008; Côté ja Bynner 2008.) Myös ammatillisen koulutuksen aikuismaiset vaatimukset pärjäämisestä, työkykyisyydestä ja ammattimaisuudesta on todettu tutkimuksissa eriarvoistaviksi, sillä kaikki ammattiin opiskelevat nuoret eivät pysty tai koe pystyvänsä niitä täyttämään (Souto 2014, 29–31; Niemi & Jahnukainen 2018). Saattaa siis olla, että ammatillisen koulutuksen ylläpitämä palkkatyökehitys ei riittävästi tue tasavertaisia mahdollisuuksia nuorten haaveilemaan hyvään elämään.

Metodit ja tutkimusaineisto

Tämän tutkimuksen aineistonkeruussa hyödynnettiin työpajametodia, jossa tutkimusdataa kerättiin nuorten omassa ympäristössä ilman, että nuoria olisi testattu tai rasitettu tutkimusjärjestelyillä. Tutkimuksemme laadullisen tutkimusaineiston tuottivat

185 ammattiin opiskelevaa nuorta vuosien 2018–2020 välisenä aikana 23 työpajassa. Nuoriin liittyvä tutkimus voi vaatia lisäaikaa, osallistavaa metodia, viestintää ja tukea nuorille. Nuorten motivaatiot voivat poiketa aikuisten ja akateemisten tutkijoiden motivaatioista, minkä vuoksi on tärkeää käsitellä sekä nuorten osallistumisen tarpeita (kuten suoritusmerkinnän saaminen) että akateemisen tutkimuksen tarpeita (kuten aikataulu). (Meriläinen 2021, 2022.) Tutkimuksen laadullisen aineiston tutkimusmetodin ja aineistonkeruun on suunnitellut ja toteuttanut Meriläinen¹. Meriläinen on käyttänyt metodia tutkimuksissaan (Meriläinen & Piispa 2020; Meriläinen 2021, 2022) ja jatkojalostanut sitä kanssattutkimuksessaan ammattiin opiskelevien ja ammatilliseen koulutukseen valmistavissa opinnoissa (VALMA) olevien nuorten kanssa (Meriläinen 2022; tutkimus jatkuu).

Laura Lapadatin ym. (2020) mukaan työpajat tulee suunnitella huolellisesti ja antaa nuorille selkeät, mutta luovuutta ja tilaa sallivat tehtävät, jotta voidaan varmistaa nuorten aito osallisuus työpajoissa. Lisäksi nuorten tulee voida itse määrittellä, miten työpajoissa tulisi edetä (ks. Meriläinen 2022). Työpajatyöskentelyyn vaikuttavat myös sekä nuorten väliset että nuorten ja aikuisten väliset valtasuhteet (Cahill & Dadvand 2018; Meriläinen 2021, 2022). Jos esimerkiksi työpajan tarkoitus, toiminta ja sieltä saadut tulokset laaditaan ainoastaan aikuisten eli tutkijoiden tai opettajien tarpeiden mukaan, tämä voi vaikuttaa nuorten mahdollisuuksiin ja kykyyn osallistua. On tärkeää kysyä nuorilta, mitä he haluavat ja mitä he saavat työpajoista esimerkiksi tiedon, kokemusten ja merkityksien muodossa.

Tutkimusaineiston keruuseen liittyvien työpajojen toteutus vaati läheistä yhteistyötä tutkijan, koulujen ja nuorten välillä. Tutkijan ja ammatillisen oppilaitoksen välillä käytiin ensin alustavia keskusteluja tutkimuksen to-

teuttamismahdollisuuksista, tavoitteista ja toimintasuunnitelmasta. Lisäksi keskusteltiin siitä, miten työpajat ja tutkimus olisivat merkityksellisiä nuorille ammattiin opiskeleville. Tärkein vaatimus kaikille osapuolille oli luottamus sekä nuorten yksityisyyden turvaaminen ja kuulluksi tuleminen. Tutkimuksen aikana oli tärkeää turvata nuorten anonymiteetti ja vapaaehtoinen osallistuminen sekä painottaa, ettei nuoria aseteta naurunalaiseksi tutkimuksen missään vaiheessa. Tämä oli tärkeä huomio Meriläinen tutkimuksista, joissa välittyi nuorten kanssattutkijoiden tunne siitä, että Suomessa ammattikoululaisia halutaan tutkimuksen kautta nolata ja esittää huonompina kuin lukiolaisia (Meriläinen 2021, 2022). Kaikille osapuolille oli tärkeää ymmärtää eettisiä kysymyksiä, kuten erilaisia osallistumisen esteitä ja turvallisuuden tunteen takaamista. Osallistumisen esteiden karsimisessa käsiteltiin esimerkiksi eritasoisia vammoja, pelkotiloja, kielitaitoeroja sekä tiedon jäsentelyn ja saannin eroja. Näitä teemoja on käsitelty laajasti Meriläinen (2021, 2022) tutkimuksissa. Mikäli esteitä tai erityistarpeita ilmeni, työpajasuunnitelmaa muutettiin vastaamaan opiskelijoiden tarpeisiin.

Työpajoissa käsiteltiin osallistumiseen, osallisuuteen, vaikuttamiseen, ilmastonmuutokseen sekä hyvään elämään ja unelmiin liittyviä teemoja. Nuoret vastasivat tutkijan ennalta laatimiin avoimiin kysymyksiin sekä ilmaisivat itseään vapaasti kirjallisesti ja suullisesti myös kysymysten ulkopuolelta. Aineistonkeruu tapahtui toukokuun 2018 ja maaliskuun 2020 välillä. Aineistokokonaisuuden keruuseen vaikutti koronaviruspandemian alkaminen, minkä vuoksi työpajojen järjestäminen oli lopetettava. Työpajat suunniteltiin sopimaan olemassa olevaan opetussuunnitelmaan ja ne integroitiin useisiin oppiaineisiin. Työpajat kestivät 1–3 ½ tuntia. Jotta aikuisten määrittelmät eivät vaikuttaisi nuorten ymmärryksiin, tutkija ei tarjonnut heille ennal-

ta päätettyjä määritelmiä myöskään hyvästä elämästä.

Työpajat aloitettiin luokkahuoneissa. Luokanopettaja oli kertonut nuorille tutkijan saapumisesta ja tutkimuksesta. Työpajan alussa opettaja esitteli tutkijan, minkä jälkeen tutkija aloitti työpajan kertomalla tarkemmin itsestään ja tutkimuksesta, tutkimuksen suunnitelmasta ja tarkoituksesta sekä työpajatoiminnasta. Tämän jälkeen opiskelijat saivat päättää, haluavatko he osallistua työpajaan. Opiskelijoilla oli vapaus kysyä kysymyksiä läpi työpajan. Työpajatyöskentely jatkui tutkijan johtamalla avoimella aloituskeskustelulla, jonka aikana keskusteltiin työpajan aiheista ja katsottiin tutkimuksen aiheisiin liittyviä videoita ja sosiaalisen median sisältöjä. Keskustelut jatkuivat ensin yhdessä isossa ryhmässä kaikkien opiskelijoiden kesken, minkä jälkeen opiskelijat jakautuivat halutessaan pieniin ryhmiin tai keskustelivat tutkijan kanssa kahdestaan. Keskustelujen aikana opiskelijat tekivät myös kirjallisia töitä, joissa he kertoivat näkemyksiään työpajan aiheista sekä haluamistaan muista aiheista ja etsivät näistä tietoa internetistä.

Opiskelijoille tarjottiin osallistumisvaihtoehtoisiksi esimerkiksi tietokoneen ja älypuhelimien käyttöä, mutta myös kynää ja paperia, jos tietokoneen käyttö aiheutti epämukavuutta. Työpajojen aikana opiskelijat saivat käyttää vapaasti ammatillisen oppilaitoksen tiloja, kuten kahviloita, käytäviä ja sohvia. Jotkut käyttivät luokkahuonetta, kun taas toiset käyttivät hyväkseen muita tiloja koulun alueella. Opiskelijoilla oli myös mahdollisuus osallistua kotona, jolloin työpajatyöt palautettiin tutkijalle jälkikäteen. Oppilaita ei pakotettu osallistumaan tai puhumaan ääneen, jos he tunsivat painetta tai ahdistusta. Opiskelijoilla oli mahdollisuus työskennellä yksin, tehdä kirjallisia tehtäviä ja poistua työpajasta, jos he tunsivat olonsa epämukavaksi. Jos opiskelijat kieltäytyivät osallistumasta, opettaja antoi heille opintoihin liittyviä tehtäviä.

Tutkimuksen laadullinen tutkimusaineisto koostuu kirjallisista työpajatyöistä ja jälkikäteen täytetyistä kyselyistä. Työpajatyöt on tuotettu ilman nimiä tai muita tunnistetietoja, joten yksittäisiä vastaajia ei voida tunnistaa vastauksista tai julkaisuissa käytettävistä sitaateista. Aineisto on pääosin opiskelijoiden itsensä tuottamaa, mutta tutkija tarjoutui auttamaan kirjoittamisessa joko paperilla tai tietokoneella. Jos joku koki, ettei hän osannut kirjoittaa, tutkija haastatteli nuorta tai keskusteli hänen kanssaan tehden muistiinpanoja. Tutkimuksessa ei nimetty paikkakuntia tai oppiaineita, joissa työpajat toteutettiin, jotta osallistujien anonymiteetti voitaisiin turvata. Työpajatyöistä saatu tutkimusdata on suomenkielistä. Jos työpajoissa oli paikalla muita kuin suomea puhuvia, työpajoissa käytettiin englantia tai pyrittiin löytämään paikalle tulkki esimerkiksi koulukavereiden joukosta. Aineiston keruussa ja käsittelyssä noudatettiin Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) tutkimuseettisiä ohjeita.

Ammattiin opiskelevien hyvän elämän ymmärrykset

Tutkimuksemme laadullisen tutkimusaineiston tuottivat 185 ammattiin opiskelevaa nuorta vuosien 2018–2020 välisenä aikana 23 työpajassa. Opiskelijoiden vastauksia lähestytään laadullisesti ja aineistolähtöisesti narratiivisen sisällönanalyysin keinoin. Narratiivit ovat yksilöllisiä ja rakentuvat henkilökohtaisen kehystämisen kautta, mutta laajasta tutkimusdatasta voidaan etsiä myös yhteneväisyyksiä (Meriläinen 2019, 2021, 2022). Narratiiveilla viitataan ymmärryksiin asioista, tapahtumista ja toimijoista (Meriläinen 2014). Ne ovat ihmisille olennainen tapa tuottaa merkityksiä ja tehdä maailma ymmärrettäväksi (Jouhki 2015). Nuorten työpajavastaukset toimivat laadullisen tutkimus-

perinteen mukaan hyvän elämän narratiivien muodostamisen perustana. Tätä metodia on aikaisemmin hyödynnetty useissa monitieteisissä nuoriso-, organisaatio- viestintä-, valta- ja ihmisoikeustutkimuksissa (mm. Lewin 1947; Hudson 2001; Goodley & Clough, 2004; Steinberg 2011; McNamara, 2013; Kamler 2013; Meriläinen & Vos 2015, Meriläinen 2019, 2021, 2022). Narratiiveista saadaan ymmärrys siitä, miten nuoret ajattelevat tutkimuksen aiheena olevasta teemasta, kuten hyvästä elämästä, ja mitä asioita, tapahtumia ja toimijoita nuorten moninaisiin ymmärryksiin kuuluu. Näitä empiirisiä tuloksia voidaan tarkastella teoreettisen viitekehyksen rinnalla ja niistä voidaan vetää johtopäätöksiä sekä nostaa esiin tärkeitä kysymyksiä tulevia tutkimuksia varten. Narratiivien tarkastelun yhteydessä on tärkeää nostaa esiin nuorten äänet, jotka kuuluvat narratiivien välityksellä, vaikka nämä narratiivit ovatkin tutkimuksen tekijöiden muodostamia. Tutkimusaineistona olleiden työpajatöiden sisällönanalyysin perusteella löydetty narratiivit jaoteltiin 8 luokkaan. Seuraavaksi esittelemme tutkimuksessa esiin nousseet narratiivit. Narratiivien yhteydessä esitetyt suorat lainaukset ovat esimerkkejä nuorten vastauksista.

Laajat kokonaisuudet -narratiivi

Tutkimusaineiston perusteella nuoret kehystivät yhteen laajoja kokonaisuuksia muodostaessaan ymmärryksiä hyvästä elämästä. Hyvään elämään liittyi yksittäisiä asioita, tapahtumia ja toimijoita, ja se oli myös sidoksissa laajemmin yhteiskunnassa toimimiseen, kuten vaikuttamiseen ja hyvän tekemiseen. Nuorten ymmärryksissä hyvä elämä rakentui monenlaisista toisiinsa kytkeytyvistä asioista, kuten ystävistä, perheestä, työstä ja harrastuksista sekä vaikuttamisesta. Näistä jokainen oli oma tärkeä palasensa osana hyvän elämän kokonai-

suutta. Lisäksi nuorten tuottamissa kehyksissä hyvään elämään kytkeytyivät monialaisesti elämäntähtäyksiä, läheisten tärkeys sekä tasa-paino omassa elämässä. Näiden tekijöiden pohdintaan ei ammatillisessa koulutuksessa välttämättä ole aikaa (vrt. Niemi & Jahnukainen 2020).

Hyvä elämä on se, että kaikki eläisi sovussa, eikä olisi maailmassa väkivaltaa eikä mitään terroriuhkauksia että kaikki oppisi arvostamaan ihmisiä sellaisenaan kuin ovat. Myös että kaikki olisivat onnellisia ja maailmassa olisi hyvä olla!

Kokonaisvaltainen pärjääminen niin henkisesti kuin fyysisesti. Kokemus hyvästä elämästä on yksilöllinen. Hyvään elämään kuuluu se, että pärjää elämässä. Mieluisa ajanviette, työ, läheiset.

Ajattelu ja pohtiminen on itselle osa hyvää elämää ja teen sitä päivittäin.... Joskus pohditaan pieniä asioita, joskus isompia ja usein sen kautta tulee luotua jotain uutta tai kehiteltyä uusia ideoita.

Mielestäni hyvään elämään kuuluu hyvät sosiaaliset suhteet ystäviin, perheeseen ja koulu/työyhteisöön, terveys ja riittävä toimeentulo, harrastukset ja vapaa-ajan toiminta, erilaisten tunteiden kokeminen ja ilmaiseminen.

Hyvässä elämässä kytkeytyvät tämän narratiivin mukaan toisiinsa sekä Ryanin ja Decin (2017, 10–11) autonomian perustarve, eli mahdollisuus määrittää itse omaa elämäänsä, sekä yhteenkuuluvuuden perustarve suhteessa omaan perheeseen tai työyhteisöön tai laajemmin mahdollisuutena osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Tällöin hyvä elämä kytkeytyy itsenäisyyteen ja itsensä toteuttamiseen, mutta samalla se on myös riippuvainen toisista ihmisistä, yhteisöistä ja läheisistä ihmissuhteista (Schwab 2020):

Voin vaikuttaa elämäni kaikin tavoin. Saan aina kertoa vanhemmilleni kaiken ja luotan heihin aina ja saan valita omat asiat elämässä.

Minua kiinnostaa filosofi ja politiikka, historia jossain määrin. Usko parempaan huomiseen saa minut nousemaan. Voin vaikuttaa elämääni.

Työskentely hienojen ja motivoituneiden ihmisten kanssa, huolenpito muista ja vaikuttaminen ovat itselleni tällä hetkellä hyvän elämän ykkösprioriteetit.

Hyvä elämä on ei sotia tai huolia mistään, mutta se on lähes mahdotonta. Siksi pitääkin keskittyä niihin asioihin mitkä tekee just sut onnelliseksi ja pyrkiä vaikuttamaan niihin isoihin asioihin.

Hyvä elämä näyttäytyy nuorten ymmärryksissä myös hyvin relatiivisena toisistaan riippuvaisena kokonaisuutena (Helne & Hirvilampi 2021; Schwab 2020, 116). Osassa vastauksissa tämä ilmeni myös luontosuhteena ja eräs nuori yhdistikin luonnon ja toisten auttamisen (vrt. Helne & Hirvilampi 2021, 262–263):

Hyvä elämä on toisten auttamista (ihmiset / eläimet), siisti luonto on osa hyvää elämää.

Osa nuorista koki, ettei onnellisuus ole tavoitettavissa tai elämään kuuluva osa-alue. He eivät myöskään tienneet, mitä vastata tai eivät ajatelleet tutkimuksen teemoja sen tarkemmin. Näitä ajatuksia voisi tulkita esimerkiksi puolustautumisreaktioksi nyky-yhteiskunnan epävarmuuteen (vrt. Nikunen & Korvajärvi 2020) tai realistisena suhtautumisena yhteiskunnan muutokseen ja ylipäänsä elämään, johon kuuluvat myös vastoinkäymiset (Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Juntunen 2018).

Elämä ei ole reilu mutten minä välitä.

Nuorten ajatuksista välittyi myös ammattiin opiskeleville nuorille hyvin ominaiseksi todettu ymmärrys hyvästä elämästä, jossa hyvään elämään liittyy rutiini ja se, että arki sujuu ja on turvallista (Maunu 2018):

[hyvä elämä] saa minut nousemaan [ylös aamuisin].

Näitä löydöksiä tarkastelemme tarkemmin seuraavissa narratiiveissa, joihin monet tässä esiin tuodut asiat kytkeytyvät. Tämä tuo esiin sen, miten moninainen hyvä elämä on näiden nuorten ymmärryksissä: se on paitsi yksilöllinen kokemus, niin myös riippuvainen toisista ihmisistä ja ympäröivästä yhteiskunnasta (vrt. Schwab 2020).

Individualismin ja hedonismin narratiivi

Osa nuorista näki hyvän elämän olevan individualistista: sellaista, jossa voi toimia kuten haluaa. Tämä viittaa riippumattomuuteen yhteiskunnan rakenteista tai vanhemmilta tulevasta ohjauksesta ja pakosta eli siihen, että nuori haluaa ja saa tehdä omat valintansa (vrt. Juntunen 2018, 49). Tähän ymmärrykseen liittyivät tarpeet omien halujen täyttymisestä ja siitä, ettei tarvitse kuunnella muita. Tosin osin tätä ymmärrystä saattavat tulkintamme mukaan ohjata myös ulkoapäin tulevat normit, kuten sosiaalisen median sisällöt ja kiusaamisen pelko (Meriläinen 2021, 2022). Pääosin kuitenkin ulkoapäin tulevia ja esimerkiksi ilmastonmuutoksen tuomia rajoitteita ei tarvitse näiden kehysten mukaan ottaa huomioon (kts. Meriläinen & Piispa 2020; Meriläinen 2022). Tällöin hyvästä elämästä voi vain nauttia:

Hyvä elämä on sitä, että kaikki menee niinkuin haluaa.

Saa tehdä sitä mitä haluaa.

Hyvä elämä on vapaata eikä rajoitettua. Diesel ja polttomoottiautoilla voi ajaa ilma rajoituksia, kun nehan ei muutenkaan vaikuta karpäsenpaskaa enempää suomen hiilidioksidipäästöihin.

Hyvä elämä on sellaista, että ei tarvi miettiä mitään että mitä tekee väärin vaan voi nauttia elämästään.

Osaltaan nämä sitaattit kertovat nuorten halusta määrätä itse omasta elämästään ja siten Ryanin ja Decin (2017, 10) teoriaan nojaten autonomian toiveesta. Tätä tukevat myös aiemmat tutkimushavainnot nuorten hyvän elämän ymmärryksistä, joissa aikuisuutta ja hyvää elämää määrittävät mahdollisuudet tehdä itsenäisiä ja muista riippumattomia päätöksiä (esim. Herranen & Harinen 2008, 6–7; Juntunen 2018; Schwab 2020; Honkatukia ym. 2020; Ågren 2021). Sen lisäksi näiden tulkintojen voisi ajatella refleктоivan aiempien tutkimuskeskustelujen väitteitä yksilökeskeisestä kulttuurista, jossa nuoret oppivat, että jokaisen täytyy ja jokainen saa rakentaa oman hyvän elämänsä itse (Giddens 1991, 5; Beck & Beck-Gernsheim 2002, 24–25, Furlong & Cartmel 2007). Tämä narratiivi kuvastaa sitä, että jokainen voi tehdä sitä, mikä itseä miellyttää. Se rinnastuu myös hedonistiseen arvomaailmaan (Brülde 2007, 3–4), jota Tuula Helne ja Tuuli Hirvilampi (2021) ovat esittäneet nykynuorten myös kritisoivan kestävämmän hyvän elämän ja maapallon tulevaisuuden kannalta. Siinä missä esimerkiksi Antti Maunu (2018) on tuonut esille, että ammattiin opiskelevat voisivat tulkita tällaisen individualismin kaipuun jopa lapselliseksi, tuloksemme ehdottavat, etteivät ammattiin opiskelevat nuoret ole homogeeninen ryhmä tai kulutuskeskeisen yhteiskunnan vaikutusten ulottumattomissa (vrt. Bauman 2005, 38). Tarkastelemme tätä havaintoa lisää seuraavien narratiivien kohdalla.

Ura ja omakotitalo -narratiivi

Havaintojemme mukaan työelämä näyttäytyä ammattiin opiskelevien ymmärryksissä tienä hyvään elämään, ei niinkään hyvän elämän päämääränä (myös Ågren, Pietilä & Rättälä 2020; vrt. Maunu 2018). Yhdistämiskehystämisen kautta (Nicholson & Chong 2011; Kamler 2013; Meriläinen 2014, 2019, 2021; 2022; Meriläinen & Vos 2015) ura ja omako-

titalo yhdistyvät toisiinsa narratiivina, samoin kuin eri teemat useissa muissa narratiiveissa. Tutkimusaineiston perusteella ammattiin opiskelevat kokevat uran ja rahan sekä omakotitalon yhdistyvän rakkauteen ja läheisiin, mutta myös turvallisuuden tunteeseen. Tie hyvään elämään toteutuu tässä narratiivissa välineellisesti työelämän kautta: työn ja uran avulla saadaan rahaa, jolla voidaan saavuttaa halutut asiat eli omakotitalo ja turvallisuus (Tolonen 2008, 237; Nikunen & Korvajärvi 2020). Tällöin työpaikka ei ole päämäärä vaan mahdollistaja.

Mieleinen työpaikka, kumppani, läheisiä, tarpeeksi varallisuutta, koti, moottoripyörä, ja siisti auto.

Hyvä elämä minulle olisi, että minulla olisi rakastava perhe ja olisin hyvässä työpaikassa ja minulla olisi omakotitalo ja omistaisin aika ison pöytäntin maata. Ja että olisin onnellinen.

Toiveet työpaikasta, omasta kodista ja perheestä ovat hyvin perinteisiä aikuistumiseen liittyviä haaveita nuorilla (ks. Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017, 164; Maunu 2018, 13). Aiempien tutkimusten havaintojen tavoin näissä ammattiin opiskelevien ymmärryksissä hyvä elämä yhdistyi tasaisuuteen, turvallisuuteen ja tavallisuuteen (mm. Nikunen & Korvajärvi 2020, 8–9; Schwab 2020, 113; Juntunen 2018, 51; Maunu 2018, 12–14). Esimerkiksi perheen ja elinympäristön nähtiin luovan turvaa, ja tässä mielessä koti oli tärkeä turvallisen ja hyvän elämän takaaja. Lisäksi samaan teemaan liittyi myös sosiaalinen verkosto, kuten ystävien ja läheisten tuki. Eräs nuori yhdisti turvallisuuteen useita eri kehyksiä:

Hyvään elämään kuuluu turvallinen ympäristö, varsinkin kotiympäristö, läheiset keille puhua, mulle henkilökohtaisesti terapia, rahatilanne niin että pärjää, terveys, huomio, ruoka.

Yllä oleva esimerkki kuvaa hyvin, miten käsitys hyvästä elämästä koostuu useista asioista, toimijoista ja tapahtumista, joiden välillä on syy-seuraussuhde ja jotka menevät kehystyksessä päällekkäin. Ammattiin opiskelevien hyvän elämän ymmärryksissä esiintyvä suuntautuneisuus uraan kuvaa näin ollen esimerkiksi Nuorisobarometreissakin (Myllyniemi 2016, 28) esiin noussutta halua hallita elämää epävarmassa yhteiskunnassa. Aiempien tutkimusten (Maunu 2018, Tolonen 2008; Ågren 2021) mukaan tätä hallinnan tunnetta ammattiin opiskelevien kohdalla vahvistaa juuri oman ammatillisen tehtävän täyttäminen ja turvallinen asema palkkatyössä. Tulkintamme mukaan näiden narratiivien ilmeneminen saattaaakin vahvistua ammattiin opiskelevilla ammatillisen koulutuksen palkkatyökehityksen vuoksi. Ammatillisen koulutuksen takaamat toimintakyvyt ja ammattiosaamisen saavuttaminen saattavat siten muodostua tärkeiksi edellytyksiksi toivotunlaisen elämän toteutumiseksi (Farrugia 2019). Tällöin hyvä elämä tarvitsee toteutuakseen kaikki ulottuvuutensa, jolloin ammattitaito ja työ takaavat Ryanin ja Decin (2017, 10; 2000b, 320) määrittämän toimintakyvyn, palkka taas autonomian. Turvallisuuden tunne taas puuttuu, mikäli ei ole mahdollisuutta elää elämää itselle tärkeiden ihmisten kanssa ja saada kokemusta siitä, että on tärkeä osa yhteisöään sellaisena kuin on.

Raha ja hyvä elämä -narratiivi

Raha nähtiin osaltaan hyvän elämän edellytyksenä, joka takasi nuorelle onnellisuuden ja huolettomuuden. Rahan avulla asiat menevät toiveiden mukaan:

[Tulevaisuus näyttäätyy] Rikkaana ja hyvin menee.

Hyvä elämä on sellasta missä on kaikki hyvin ja on semisti rahaa.

Hyvä elämä vaatii rahaa, jos ei ole rahaa ei ole hyvää elämääkään.

Elämän hallitsemisen ohella raha näyttäytyi tässä ymmärryksessä myös hedonistisen minäkeskeisyyden ja kuluttamisen näkökulmasta: yksilön materialistiset ja immaterialistiset tavoitteet ja halut olivat merkittäviä hyvän elämän määreitä. Taloudellinen ja sosiaalinen menestys sekä kuluttajakeskeisyys yhdistyvät työelämään niin, että saatu palkka tuo mahdollisuuden hankkia hedonistista hyvää, esimerkiksi rahaa ja kelloja. Tämä eroaa aiemmista tutkimuksista (Juntunen 2018, 48; Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Ågren 2021), joiden mukaan nuorten ajatuksissa hyvästä elämästä olennaisempaa on ollut riittävä palkka ja taloudellinen tasapaino ja joissa materiaalisista toiveista kerrottiin osin jopa anteeksipyydellen (ks. Nikunen & Korvajärvi 2020, 8). Työelämä oli tässäkin narratiivissa läsnä, mutta välineenä: tavoitteena oli saada rahaa, mikä onnistui työn kautta. Tällainen ymmärrys toisintaa hyvin kuluttajakeskeistä ymmärrystä hyvästä elämästä, jossa hyödykkeet ja omistaminen tuovat onnellisuutta ja jossa niistä paitsi jääminen tarkoittaa epäonnistumista ja jopa tylsyyttä (Bauman 2005, 38–39). Joidenkin kriittisten näkökulmien mukaan ammatillisen koulutuksen liian kapea palkkatyökehitys voi ohjata nuoria ymmärtämään oman arvonsa yhteiskunnassa kuluttajakansalaisena toimimisen kautta (Isopahkala-Bouret, Lappalainen & Lahelma 2014, 104–105; Ågren 2021).

Toisaalta, kuten edellisessä narratiivissa kuvasimme, ammattiin opiskelevien nuorten toiveita rahasta ja omistamisesta ei pidä tulkita pelkästään hedonistiseksi, vaan niiden taustalla saattavat vaikuttaa monenlaiset ajatukset ja haaveet tulevaisuudesta, itsenäistymisestä ja aikuistumisesta (esim. Ågren 2021; Honkatukia ym. 2020, 45; Myllyniemi 2016, 28). Tällöin työ ja palkka takaavat Ryanin ja

Decin toimintakyvyn ja autonomian: elämän, jossa kaikki on hyvin, jota voi elää niin kuin haaveilee ja johon voi itse vaikuttaa:

Minun elämä on hyvää kun saan matkustella, käyttää rahani miten haluan ja elää itseni takia.

Näissä ymmärryksissä hyvän elämän rahatilannetta kuvattiin sellaiseksi, joka mahdollistaa taloudellisen pärjäämisen arjessa ja tavaroiden hankkimisen. Rahatilanne yhdistettiin usein syy-seuraussuhteen kautta myös aineettomiin osa-alueisiin, kuten seurusteluun, sosiaalisiin suhteisiin ja koulutukseen. Nämä ovat hyvin samanlaisia havaintoja kuin aiemmissa tutkimuksissa (Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Maunu 2018). Alla olevat sitaattit kuvaavat näitä löydöksiä:

Hyvään elämään kuuluu kaverit perhe ja se että on tarpeeksi rahaa että pärjää.

Minua kiinnostaa raha, autot, työpaikka ja perhe Eräs tyttö ja kello... Opiskella enemmän ja tekemällä kunnolla töitä.

Käymällä koulussa rakennan itselleni uraa, jotta pääsen töihin ja siitä sitten saan rahaa ja voin tehdä itsestäni kiinnostavia asioita ja perustaa perheen.

Rahalla oli siis nuorten hyvän elämän ymmärryksissä monenlaisia merkityksiä. Kuten Helneen ja Hirvilammin (2021) tutkimuksessa, tässäkin osa nuorista myös kyseenalaisti kuluttajakeskeistä ja hedonistista ajattelua. Eräs nuori pohti hyvässä elämässä kuluttamisen ja etenkin halpamuodin eettisiä puolia monisäikeisesti:

Tiedän, että joidenkin mielestä on eettisesti väärin ostaa esim. lapsien ja huonopalkkaisesti tehtyjä vaatteita. Luulen, että heille on tärkeää tehdä töitä elääkseen ja jos he saisivat potkut, siksi ettei heidän tekemiä vaatteita osteta, millä he sitten eläisivät?

Isoja tunteita -narratiivi

Kuten aiemmissa tutkimuksissa (Juntunen 2018, 47; Maunu 2018, 14–15), myös tässä tutkimuksessa ammattiin opiskelevat nuoret ymmärtävät erilaiset tunnetilat osana hyvää elämää. Hyvä elämä ei ole pelkästään materiaalista, vaan myös yksilötasolla koettuja tunteita ja turvaa, ja siten myös tässä narratiivissa näkyy selkeästi yhteyksiä muihin narratiiveihin ja kehyksiin. Tunnetilojen kirjo on laajasti mukana nuorten ymmärryksissä hyvästä elämästä, ja kuten Juntusen (2018, 47) tutkimuksessa, myös vastoinkäymiset kuuluvat elämään ja niistä voi oppia:

Hyvään elämään kuuluu tunteet iloista suruihin.

Hyvään elämään kuuluu erilaiset tunnetilat pitää tuntee mm. vihaa, rakkautta, onnellisuutta ja surua, sillä hyvän elämän aikana koetut negatiiviset asiat voivat ajatella toiselta kannalta ne asiat vahvistavat ja opettavat ihmistä valitsemaan toisen suunnan.

Muutamissa vastauksissa hyvän elämän todettiinkin olevan myös tasapainoilua:

[hyvä elämä on sellaista] jota on ilo elää sekä onnista oloa. Suhteellinen juttu toki.

Välillä on huonoja päiviä sitten on myös hyviä, sellaista elämä on.

Negatiivisten tunteiden käsittämisen osaksi elämää sekä vastoinkäymisistä oppimisen voi tulkita myös kehystyvän ammatillisen koulutuksen palkkatyökehyksen kautta, jossa hyvä ammattilainen on työkykyinen ja pitää huolta jaksamisestaan (Isopahkala-Bouret, Lappalainen & Lahelma 2014, 102; Souto 2014, 28; Vrt. Maunu 2018, 13). Ne voivat myös ilmentää yksilökeskeistä käsitystä, jonka mukaan yksilön tulee ottaa vastuu omasta pärjäämisestään, onnistumisestaan ja hyvinvoinnistaan (Furlong & Cartmel 2007; Beck

& Beck-Gernsheim 2002). Tämänkaltaisen omasta hyvinvoinnista huolehtiminen saattaa olla ammattiin opiskelevien tapa suojautua tulevaisuutta koskevalta epävarmuudelta (Nikunen & Korvajärvi 2020; myös Ågren 2021). Siten myös motivaatio, velvollisuudet ja jopa pakko olivat osa monen nuoren hyvää elämää ja elämän rakentumista:

Minut saa nousemaan aamulla ylös motivaatio, nousen aina vaikka väsyttääkin.

Tasapainoilu itsemääräämiseen liittyvien vapauksien ja vastuiden välillä saattaa heijastua tasaisen elämän ja turvallisuuden kaipuussa, joka ilmeni myös aiemmassa Ura ja omakotitalo -narratiivissa. Toisaalta Tunteet-narratiivi osoittaa muiden tutkimusten (Juntunen 2018, 45) tapaan, että tutkimukseen osallistuneet ajattelevat hyvää elämää myös realistisesti: siihen kuuluvat kaikenlaiset tunteet, ja myös epäonnistuminen on osa normaalia elämää.

Rakkaus ja sosiaaliset suhteet -narratiivi

Tutkimusaineiston perusteella läheiset, rakkaus ja sosiaaliset suhteet ovat rahan ja materian ohella merkittävä osa ammattiin opiskelevien hyvää elämää. Samoin kuin aiemmissa tutkimuksissamme, vapaa-ajalla, läheisillä ja ystävillä on nuorten ymmärryksissä tärkeä painoarvo. Ne eivät ole pelkästään tärkeämpiä kuin työ, vaan työn ja eritoten toimeentulon tärkeä arvo on siinä, että ne mahdollistavat vapaa-ajan itselle tärkeiden ihmisten kanssa. (Ks. Ågren, Pietilä & Rättilä 2020, 166; Ågren 2021, 74–75.) Narratiivistamme näkeekin, että läheiset, rakkaus ja sosiaaliset suhteet yhdistyivät myös muihin hyvän elämän osaluksiin. Ne tuovat onnellisuutta ja antavat voimaa nousta sängystä aamuisin.

Hyvä elämä on sitä kun on koti ja läheiset joiden luokse voi tulla onnellisena unelma työn jälkeen ja kun kotona odottaa doggo :).

Kaverit ja läheiset saavat minut joka päivä ylös sängystä.

Sitä, kun on hyvä perhe, johon voi luottaa, ystäviä, on terve ja voi tehdä elämässään paljon kaikkea mistä on unelmoinut.

Ihmissuhteet voivat olla tärkeitä tai ei niinkään tärkeitä mutta jokainen ihminen tarvitsee sosiaalisia suhteita elämässään.

Näin ollen Ryanin ja Decin (2017, 11) määrittämä yhteenkuuluvuuden tarve on tärkeä ja kantava voima nuorten hyvän elämän ymmärryksissä (vrt. myös Bonn & Tafarodi 2013, 1852). Läheisillä, rakkaudella ja ihmissuhteiden ylläpidolla on itsenäisyyden ohella tärkeä sija tasapainon ja turvallisuuden tunteen sekä oman elämän rakentamisen näkökulmasta (Schwab 2020; 114–115; Juntunen 2018, 51). Yhteys muihin ihmisiin ja sosiaaliset suhteet tuntuvat muodostavan tärkeän vastaparin autonomisuudelle (Ryan & Deci 2000a, 73–74; 2000b, 335).

Liikunta ja urheilu -narratiivi

Nuorten vastauksista ilmenee myös terveyden, liikunnan ja urheilun tärkeä merkitys osana hyvää elämää. Terveys ei ole yllättävä tekijä ammattiin opiskelevien nuorten hyvän elämän ymmärryksissä (Maunu 2018, 15). Kuten tunteiden narratiivin kohdalla toimme esille, sen merkitystä saattaa ohjata ajatus työkyvystä huolehtimisesta osana ammattiin valmistuvan ammattitaitoa (Isopahkala-Bouret, Lappalainen & Lahelma 2014, 102; Souto 2014, 28). Toisaalta sen merkitys nuorten ymmärryksissä voi viestiä myös sosiaalisen median ulkonäköpaineista (Meriläinen 2021,

2022). Joka tapauksessa myös tämän narratiivin kehityksessä on havaittavissa korrelaatio edellä esitettyjen narratiivien kanssa. Hyvinvointi ja hyvä elämä ovat ammattiin opiskeleville kokonaisuus, jossa fyysinen terveys on vain yksi osa ja jossa liikunnalla on myös muita merkityksiä kuin terveys fysiologisen ominaisuutena (vrt. Maunu 2018, 16). Tämä ilmenee seuraavista vastauksista:

[hyvään elämään kuuluu] Perhe, [..jotain..., kulu], ystävä, suhteet, harrastukset.
[hyvään elämään kuuluu] terveys ja liikunta.

Liikunta ja urheilu eivät siten takaa ainoastaan Ryanin ja Decin (2017, 10–11) ajattelun mukaista toimintakykyä, vaan tulkitsemme niiden merkityksen viestivän yhtäältä yhteenkuuluvuuden tarpeesta sekä toisaalta myös autonomiasta. Esimerkiksi Anna Juntunen (2018, 47) on tulkinnut, että harrastusten merkitys osana nuorten hyvän elämän ymmärryksiä on yhteydessä nuorten harrastuksista saamiin positiivisiin kokemuksiin. Tällöin toimintakykyyn liittyvät onnistumisen ja innostumisen kokemukset rakentavat itseluottamusta ja kaverisuhteiden muodostuminen taas kuulumisen kokemusta. Nuoret kehystivätkin liikunnan ja urheilun keskeiseksi osaksi hyvää elämää rinnakkain muiden asioiden ja toimijoiden kanssa. Sitaatit vihjaavat tulkintamme mukaan myös Ryanin ja Decin (2017, 10) määrittämästä autonomian tarpeesta, jonka keskiössä on mahdollisuus tehdä itseä kiinnostavia asioita – tässä tapauksessa harrastaa liikuntaa ja urheilua.

Minua kiinnostaa urheilu, opiskelu ja minua ei kiinnosta turhat asiat.

Urheilu lähinnä ja kaverit.

Urheilu kiinnostaa ja opiskelu ei.

Nämä havainnot kytkeytyvät harrastusten ja kaverisuhteiden tärkeään merkitykseen nuorten elämässä ja rinnastuvat siten myös edelliseen Rakkaus ja sosiaaliset suhteet -narratiiviin.

Haaveet-narratiivi

Ammattiin opiskelevat nuoret liittivät haaveet ja tulevaisuuden yhteen. Haaveet eivät liittyneet ainoastaan henkilökohtaisen onnen tavoitteluun vaan myös haluun työllistää ja auttaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tähän liittyi myös huoli maailman tilasta. Tulevaisuusvisioissa hyvä elämä kytkeytyy myös muiden ihmisten ja yhteiskunnan hyvinvointiin: se rakentuu nuorten ymmärryksissä vuorovaikutuksellisesti eikä täten ole riippumaton toisista ihmisistä (vrt. Schwab 2020, 114–115). Haaveet eivät kuitenkaan olleet ainoastaan positiivisia, vaan niitä kuvattiin pessimististen kehysten ja jopa toivottomuuden kautta. Vaikka nuorilla oli näkemys haaveistaan, hyvään elämään suhtauduttiin epäillen. Myös esimerkiksi vuoden 2019 Nuorisobarometrissa joka kolmas ammattiin opiskeleva oli huolissaan työllistymisestäään ja yli kolmasosa oli huolissaan jaksamisestaan tulevaisuudessa (Ågren, Pietilä & Rättilä 2020, 169).

Tulevaisuutta koskevissa haaveissa elämä näyttäytyi edellä esiteltyin tavoin hyvänä, tasapainoisena ja turvallisena. Hyvä elämä tarkoitti tulevaisuudessa onnellista elämää, jossa unelmat olisi saavutettu. Tulevaisuuskuvin yhdistyivät aiempien tutkimusten tavoin (Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017, 164) aikuistumiseen liittyvät isot kehukset sekä elämään merkitystä tuovat asiat: työ, perhe, kotieläimet, harrastukset ja raha sekä toive turvallisesta ja menestyksekkästä elämästä. Yksi nuorista koki, että puoliso maksaa hänen elämisensä; toinen pohti, menisikö lukioon ammattikoulun jälkeen. Lisäksi esiin nousi halu matkustella ja työskennellä ulkomailla.

Tulen olemaan maailman hallitsija.

Että saisin onnellisen ja terveellisen elämän. Saisin töitä enkä jäisi työttömäksi. Minulla olisi oma koti ja rakastava perhe. Ettei olisi rahahuolia. Että minulla olisi pitkään hyvät välit sisaruksiini ja vanhempiini. Että minulla olisi ystäväni, vaikka emme enää opiskelisi samassa paikassa.

Haluan työskennellä tulevaisuudessa nuorten parissa ja ohjata ja opettaa heitä parhaan mukaan. Haluan myös yhdistää liikunnan työhöni, ehkä liikunnan opettaja tai avustaja. Myös tulevaisuudessa haaveena on että menen armeijaan.

Olen töissä sähköalan firmalla.

Osassa ymmärryksissä työn merkitys näytetty myös haluna työllistää ja siten auttaa muita. Tämä viittaa siihen, että nuoret näkivät yhteyden opiskelun, työnteon ja yhteiskunnallisen osallistumisen välillä ja ovat siten omaksuneet ammatillisen koulutuksen kehyyksen työllistymisestä tärkeänä arvona (Ågren 2021; Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Lappalainen, Nylund & Rosvall 2019; Isopahkala-Bouret, Lappalainen & Lahelma 2014; Hakala ym. 2013).

Minun haaveenani on luoda mahdollisimman monta työpaikkaa Suomeen. Haluan auttaa ihmisiä ja tehdä asiakkaista tyytyväisiä, jotta voin joka aamu herätä tietoisena siitä että olen auttanut montaa ihmistä työttömyydestä pois ja että asiakkaani voivat luottaa ammattitaitoon ja työnjälkeen.

Toisaalta vaikka nuorilla oli selkeä näkemys haaveistaan, tulevaisuudestaan ja hyvästä elämästä, osa nuorista oli samaan aikaan epäileviä ja jopa pessimistisiä. Heillä ei ollut haaveita, mille he kertoivat seuraavanlaisia syitä:

En tiedä minkälainen tulevaisuuteni on vielä.

Haaveet kaatuu niin ei niitä kantsii olla.

Tämä epävarmuus näyttäytyi myös suhteessa tulevaan uraan:

En tiedä vielä yhtään mikä minusta tulee ehkä sähkömies, auton asentaja, raksamies tai vartija.

Yllä olevat sitaattit kuvaavat nuorten tulevaisuuden ja siten myös nyky-yhteiskunnan epävarmuutta (Furlong & Cartmel 2007; Giddens 1991; Beck & Beck-Gernsheim 2002). Nuorten on väitetty omaksuvan ylioptimistisia näkemyksiä omasta tulevaisuudestaan suojaimekanismina liiallisia odotuksia kohtaan (vrt. Nikunen & Korvajärvi 2020, 13), mutta yllä olevat, jopa pessimistiset tulevaisuusvisiot kielivät myös realistisesta suhtautumisesta tulevaisuuden epävarmuuteen (vrt. Ågren, Pietilä & Rättilä 2020, 170). Ryanin ja Decin (2017, 9; 2000b, 320) ajattelun mukaan nämä epävarmuuden, turhautumisen ja välinpitämättömyyden tuntemukset saattavat olla myös viesti siitä, etteivät nuoren autonomian, toimintakyvyn ja yhteenkuuluvuuden perustarpeet ole tulleet kohdatuksi. Eräs nuori toikin esille, ettei hän osaa vielä ajatella haaveita, mikä on esimerkki nuorten välisistä eroista tulevaisuuden ja haaveiden hahmotuksessa. Lisäksi osa nuorista näki haaveensa ja tulevaisuutensa hyvin kriittisessä valossa:

Nykysuuntaan jos ollaan menossa niin näen tulevaisuuteni hyvin valvotuksi ja kontrolloiduksi.

Oman elämäni ihan hyvänä. Mutta tulevaisuus lain-säädännön ja rikollisuuden kannalta huolestuttaa.

Aiemmissä tutkimuksissa (Myllyniemi & Kiilakoski 2019, 71–72) nuorten on esitetty luottavan enemmän omaan kuin yhteiskunnan tulevaisuuteen, mutta tässä esiintyy kuitenkin vahvasti yksilöllisiä eroja. Vuoden 2018 Nuorisobarometrissa havaittiin, että eniten maailman tilasta huolta kantavat nuoret olivat myös todennäköisemmin aktiivisia

vaikuttajia (mt., 72). Toisaalta artikkelimme havaintojen mukaan vaikuttamisen halu ja huoli maailman tilasta liittyivät monenlaisiin kehyksiin hyvästä elämästä. Osalla nuorista oli isoja haaveita, jotka yhdistyivät maailman tilan arviointiin ja maailman tulevaisuuteen, kuten ilmastonmuutokseen (ks. myös Meriläinen & Piispa 2020). Lisäksi Suomen maahanmuuttopolitiikka herätti kritiikkiä, mikä yhdistyi haluun vaikuttaa poliittisesti. Myös aiemmissa tutkimuksissa (Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017, 165) nuorten maailmaa ja suomalaista yhteiskuntaa koskevat huolet liittyivät työttömyyteen, talouteen, sotaan ja ympäristöön.

Etä opiskelua ei muutettaisi digitaalisemmaksi ja kirjatkaan eivät olisi luettavissa netissä vain ihan kirja kirjoina. Myös vähän naiivi haave minulla on se, että maailmasta loppuisi väkivalta ja päih-teiden käyttö. Kierrättäminen voisi melkein pä olla laki, koska se on luonto ystävällistä ja ei menisi... [loppu epäselvää].

Maailmanlaajuisesti maailma on menossa huonompaan suuntaan mm. ilmaston muutoksen ja kännykän/ sosiaalisen median takia. Vaikka maailma on joissain kohti edistynyt hyvin, toiset jutut ovat menneet huonompaan suuntaan. Oma elämäni tulevaisuudessa menee koko ajan parempaan suuntaan. Haluaisin omistaa omakotitalon, mennä naimisiin ja saada lapsia. Joskus ajattelin, että minusta tulisi nelikymppisenä presidentti. :')

Siinä missä ammatillisen koulutuksen vahva palkkatyökehys saattaa lisätä nuorissa huolta tai epävarmuutta omasta tulevaisuudestaan, ammattiin opiskelevien nuorten ajatuksissa ovat myös työt laajemmat yhteiskunnalliseen osallisuuteen vaikuttavat ilmiöt kuten ilmastonmuutos, teknologinen kehitys, turvallisuus ja eriarvoisuus. Tulkintamme mukaan keskustelulle yhteiskunnallisesta osallisuudesta olisi siten tarvetta ammatillisessa koulutuksessa myös työelämäosallisuutta laajemmin.

Hyvän elämän ymmärrysten moninaisuus osaksi ammatillisen koulutuksen arkea

Tutkimuksemme laadullisen tutkimusaineiston tuottivat 185 ammattiin opiskelevaa nuorta vuosien 2018–2020 välisenä aikana 23 työpajassa. Narratiivisessa aineistoanalyysissä (Meriläinen 2021, 2022, 2019; Kamler 2013; Meriläinen & Piispa 2020) ammattiin opiskelevien nuorten hyvän elämän ymmärryksistä on nähtävissä toiveita aikuisuudesta ja siihen liittyvistä ihanteista: omasta perheestä, kodista, työpaikasta ja turvallisesta tulevaisuudesta (Herranen & Harinen 2008; Aapola-Kari & Wrede-Jäntti 2017). Tuloksemme tukevat myös aiempien tutkimusten havaintoja siitä, että ammattiin opiskelevien ajatuksissa työn löytäminen valmistumisen jälkeen luo mahdollisuudet oman elämän rakentamiselle, sosiaalisille suhteille ja ylipäänsä tasaiselle elämälle (Ågren 2021; Ågren, Pietilä & Rättilä 2020; Nikunen & Korvajärvi 2020; Maunu 2018 ja Tolonen 2008). Tämän lisäksi narratiivit piirtävät kuvaa ammattiin opiskelevista, jotka muiden globaalin sukupolven nuorten lailla neuvottelevat hyvän elämän ideaalista monien globaalien muutosten yhteiskunnassa ja käyvät vuoropuhelua aiempien sukupolvien luomien kehysten, kuten esimerkiksi ammatillisen koulutuksen ylläpitämien arvojen, asenteiden ja ihanteiden, kanssa (Häkkinen & Salasuo 2017, 185–186).

Löydettyjen narratiivien perusteella ammattiin opiskelevat ymmärtävät hyvää elämää useilla eri tavoilla. Hyvä elämä yhdistyy laajasti yhteiskuntaan, perheeseen ja rakkauteen, mutta myös henkilökohtaiseen hyvään ja sen tavoitteluun kokonaisuutena: se on rakkautta ja toivetta omasta kodista ja lisäksi myös itselle tärkeiden asioiden jopa hedonistista tavoittelua. Nuoret rakentavat hyvää elämää omista yksilöllisistä arvoista ja toiveista käsin, mikä

perustuu henkilökohtaiseen kehystämiseen. Tämä havainto saa tukea myös aiemmasta kehystämistä koskevasta tutkimuksesta, jonka mukaan eri toimijat, medioista, yksilöihin ja organisaatioihin, hyödyntävät monenlaisia kehyksiä luodessaan ymmärryksiä (Lippman 1922; Cohen 1963; McCombs & Shaw 1972; McCombs 1997; Meriläinen 2014, 2019, 2021, 2022). Lisäksi nuoret yhdistivät narratiiveissa erilaisia kehyksiä ja loivat näin kausaalisia ymmärryksiä hyvästä elämästä sekä siihen kuuluvista asioista, tapahtumista ja toimijoista (Nicholson & Chong 2011; Kamler 2013; Meriläinen 2014, 2019, 2021, 2022; Meriläinen & Vos 2015). Esimerkiksi työ ja ura ovat edellytyksiä oman kodin saamiselle ja merkitykselliset sosiaaliset suhteet saavat nousemaan aamulla ylös sängystä.

Nämä havainnot saavat tukea Ryanin ja Decin (2017, 248–249; 2000b, 335) ajattelusta, jota soveltaen yhdenkin psykologisen perustarpeen vaarantuminen saattaa vaikuttaa kokonaisvaltaisesti yksilön mahdollisuuksiin elää hyvää elämää. Perustarpeista autonomian tarve näyttäytyi aineistossamme eritoten nuorten halussa määrittää itse, milaista elämää he elävät ja mihin he haluavat osallistua (Ryan & Deci 2017, 10). Tämä itsemääräämisen, oman vapauden ja vapaan tahdon korostaminen viestii myös siitä, että nuoret osaltaan sisäistävät nyky-yhteiskunnan yksilökeskeisen ihanteen sekä vastuun siitä, että omat valinnat ja toiveet ohjaavat hyvää elämää (Furlong & Cartmel 2007; Beck & Beck-Gernsheim 2002; Giddens 1991). Olisi kuitenkin väärin tulkita nuorten toive oman elämän määräämisestä ja omien valintojen tekemisestä itsekkyydeksi. Autonomia ei ole muista ihmisistä riippumaton käsite: kokemus autonomiasta syntyy myös siitä, miten yhteisö sallii nuoren olla sellainen kuin hän on (Ryan & Deci 2000b, 330–333). Aineistomme nuorten hyvän elämän ymmärryksissä yhteenkuuluvuuden tarpeella oli tärkeä asema

(ks. Ryan ja Deci 2017, 11). Se tarkoitti mahdollisuutta harrastaa ja ylläpitää itselle tärkeitä ihmissuhteita sekä omaa perhettä, rakkautta, eläimiä, muista ihmisistä välittämistä ja turvallisuuden tunnetta.

Tulostemme valossa ammattitaito ja toimeentulo ovat nuorille tärkeitä toimintakyvyn mahdollistajia, sillä ne takaavat hyvän elämän ymmärryksissä työn ja palkan kautta edellytykset hyvän elämän tärkeämmille osaluille: kodille, perheelle, kuluttamiselle, hyvinvoinnille ja itsemääräämiselle. Ryanin ja Decin (2017, 11) ajattelun mukaisesti kokemus toimintakyvystä on tärkeä, jotta yksilö voi osallistua itselle tärkeisiin asioihin. Se on tulkintamme mukaan myös sitä, että nuoret voivat tuoda erilaisia ymmärryksiään vapaasti esille ja luottavat siihen, että he saavat osallistua sellaisina kuin ovat ja niillä taidoilla, joita heillä on (Ryan & Deci 2000a, 73). Juntusen (2018, 51) havaintojen perusteella olennaisinta on se, miten nuori voi luottaa itseensä ja osaamiseensa elämän eri tilanteissa – myös vastoinkäymisissä. Aineistossamme lähiyhteisöillä kuten työ- ja opiskeluyhteisön sekä ystävien ja perheen tuella on tässä tärkeä merkitys.

Itsemääräämisteorian mukaan yksilö, joka kokee itsensä tärkeäksi osaksi yhteisöään, haluaa myös toimia sen hyväksi ja sisäistää sen arvot (Ryan & Deci 2000a, 73; 2000b, 334). Tuloksemme ohjaavat kysymään, miten ammatillinen koulutus motivoi ja tukee niitä nuoria, joille hyvä elämä on paljon muutakin kuin ammatti ja työ? Miten motivoida ja tukea niitä nuoria, jotka eivät pysty saavuttamaan palkkatyökehyksen ylläpitämiä ihanteita? Ammatillisen koulutuksen palkkatyökehys yhteiskunnallisesta osallisuudesta saattaa olla liian kapea nuorille, jotka eivät pysty tai halua täyttää itseohjautuvuuden ja työkykyisyyden vaatimuksia (Souto 2014, 29–31; Niemi & Jahnukainen 2018). Vahvistunut työelämäyhteistyö ei myöskään vält-

tämättä toimi kaikkien kohdalla, sillä se ei takaa kaikille tarvittavia taitoja ja tarvittavaa ohjausta työelämässä osallistumiseen (Rintala & Nokelainen 2020b). Se voi olla osa syrjivää maailmaa, jossa unelmilla ja onnellisuudella ei ole tilaa. Ryanin ja Decin (2017, 10–11) teoriaa tulkiten tällä voi olla vaikutuksia nuorten mahdollisuuksiin elää toivomaansa hyvää elämää. Ilman työn ja toimeentulon takaamia toimintakykyisyyksiä nuorilla ei välttämättä ole mahdollisuuksia tehdä toiveidensa mukaisesti itsenäisiä valintoja, määrätä omasta elämästä ja edetä kohti aikuisuutta (ks. Ågren 2021; Honkatukia ym. 2020; Herranen & Harinen 2008). Meneillään olevan Meriläisen kanssatutkimuksen perusteella ammattiin opiskelevien hyvän elämän narratiivit eivät ole olleet esillä eri medioissa, kuten sanomalehdissä, viimeisen kymmenvuoden aikana. Eri medioissa ammattiin opiskelevat kehystetään työntekijäidentiteetin kautta, joka osaltaan kuuluu hyvän elämään, mutta samalla sulkee pois useita muita. Sen sijaan somen eri kanavissa ammattiin opiskelevat nuoret nostavat esiin hyvän elämän narratiiveja ja identiteettiensä moninaisuutta (Meriläinen 2022; Meriläinen, Hiljanen & Rautiainen 2022).

Miten ammatillisen koulutuksen opetus-suunnitelmissa voitaisiin ennemminkin taata nuorille rauhaa keskittyä laajemmin tulevaisuuteensa ja kehittää nuorten kuulemista ja kohtaamista siten kuin he toivovat? Osa nuorista voi olla epävarmoja siitä, millaista hyvää elämää he haluaisivat elää tai kannattaako hyvää elämää edes suunnitella, kun taas toisilla on hyvinkin vahvoja suunnitelmia. Anna-Maija Niemi ja Markku Jahnukainen (2020) ovat havainneet osan nuorista kokevan, että ammatillisen koulutuksen työelämälähtöisyyteen, itseohjautuvuuteen ja vastuullisuuteen kannustavat opetussuunnitelmat ja vähäiset ohjausresurssit ohittavat nuoruuden moninaisiin elämäntilanteisiin liittyvät kysymykset ja tuen tarpeet. Ne saattavat myös ohittaa

suuremmat yhteiskunnan muutoksiin liittyvät kysymykset, jotka tulostemme perusteella vaikuttavat näiden nuorten ymmärryksissä mahdollisuuksiin elää hyvää elämää. Tulkin-tamme mukaan nuorten materialistiset ja osin hedonistiset hyvän elämän ymmärrykset perustelevat myös tarvetta työelämäosallisuutta laajemmalle keskustelulle yhteiskunnallisesta osallisuudesta ja vaikuttamisesta.

Nuorten ihmissuhteisiin ja yhteisölliseen hyvään tähtäävien arvopohjaisten pyrkimysten tukeminen ja vahvistaminen olisivat perusteltuja, sillä ne saattavat tukea myös nuoren omaa hyvinvointia pidemmällä tähtäimellä (Ryan & Deci 2000b, 323). Ammatillinen koulutus on pääsääntöisesti reagoinut reformeillaan työelämän muutoksiin, mutta näkemyksemme mukaan olisi tarvetta myös keskustelulle sitä laajemmasta yhteiskunnallisesta osallisuudesta (ks. Lappalainen, Nylund & Rosvall 2019), vaikuttamisesta ja eri toimijoiden muokkaamista, ammattiin opiskeleviin liittyvistä, narratiiveista (Meriläinen 2022) ja niiden luomista ja ylläpitämisestä valtasuhteista yhteiskunnassa. Näiden keskustelujen käyminen edellyttää kuitenkin lisätutkimusta sekä erityisesti ammattiin opiskelevien omien moninaisten äänten ja hyvää elämää koskevien ymmärrysten kuulemista.

Rahoitus

Niina Meriläisen osalta tutkimus on rahoitettu Helsingin Sanomain Säätiön henkilökohtaisella apurahalla (2021–2023) ja on osa BOOMERIT! Meidän äänemme kuuluviin ja näkyviin – JÄLKES -kanssatutkimushanketta. Susanna Ågrenin osalta tutkimus on osa Strategisen tutkimuksen neuvoston (STN) rahoittamaa ALL-YOUTH-tutkimushanketta (rahoituspäätösnumero 3121336548).

Viitteet

- 1 Metodin tarkka kuvaus löytyy Meriläinen (2021, 2022) aiemmista artikkeleista.

Lähteet

- Aapola-Kari, Sinikka & Wrede-Jäntti, Matilda (2017) Perinteisiä toiveita, nykyhetken kiinnittyviä pelkoja – Nuoret pohtivat tulevaisuutta. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura, 159–175.
- Bauman, Zygmunt (2005) *Work, Consumerism and the New Poor*. Second edition. Maidenhead: Open University Press.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization: Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. London: Thousand Oaks, California: SAGE publications.
- Brewer, Paul R. & Gross, Kimberly (2005) Values, framing, and citizens' thoughts about policy issues: Effects on content and quantity. *Political Psychology* 26 (6), 929–948.
- Bonn, Gregory & Tafarodi, Romin W. (2013) Visualizing the Good Life: A Cross-Cultural Analysis. *Journal of Happiness Studies* 14, 1839–1856.
- Brülde, Bengt (2007) Happiness and the Good Life. Introduction and Conceptual Framework. *Journal of Happiness Studies* 8 (1), 1–14.
- Cahill, Helen & Dadvand, Babak (2018) Re-conceptualising youth participation: a framework to inform action. *Children and Youth Services Review* 95, 243–253.
- Cohen, Bernard Cecil (1963) *The Press and Foreign Policy*. Princeton University Press.
- Côte, James & Bynner, John (2008) Changes in the transition to adulthood in the UK and Canada: the role of structure and agency in emerging adulthood. *Journal of Youth Research* 11 (3), 251–268.
- Entman, Robert M. (1993) Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication* 43 (4), 51–58.
- Farrugia, David (2019) How youth become workers: Identity, inequality and the post-Fordist self. *Journal of Sociology* 55 (4), 708–723.
- Furlong, Andy & Cartmel, Fred (2007) *Young People and Social Change: New Perspectives*. Maidenhead: Open University Press.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press.
- Goodley, Dan & Clough, Peter (2004) Community projects and excluded young people: reflections on a participatory narrative research approach. *International journal of inclusive education* 8 (4), 331–351.
- Hakala, Katariina & Brunila, Kristiina & Teittinen, Antti & Lahelma, Elina (2013) Työntekijäkansalaisuus tekeillä ja käsillä. Teoksessa Kristiina Brunila & Katariina Hakala & Elina Lahelma & Antti Teittinen (toim.) *Ammatillinen koulutus ja yhteiskunnalliset eronteot*. Helsinki: Gaudeamus, 257–265.
- Helne, Tuula & Hirvilammi, Tuuli (2021) *Puristuksessa? Nuoret ja kestävän hyvinvoinnin ehdot*. Helsinki: Kela.
- Herranen, Jatta & Harinen, Päivi (2008) Kohti hyvää aikuisuutta. ”Omilleen asettumisen” kulttuurinen kuva. *Aikuiskasvatus* 28 (1), 4–14.
- Hudson, Alan (2001) NGOs' transnational advocacy networks: from 'legitimacy' to 'political responsibility'? *Global networks* 1 (4), 331–352.
- Honkatukia, Päivi & Kallio, Jenni & Lähde, Miia & Mölkänen, Jenni (2020) *Omana itsenä osa yhteiskuntaa – Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina*. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1731-7>. (Viitattu 4.2.2022.)
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2016) Sukupolvet ja hyvä elämä. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosiain neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura, 183–192.
- Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (2017) Aika näyttää. Nuoret, hyvän elämän määrittelyt ja sukupolvien katkeilevat ketjut. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto, 177–191.
- Isola, Anna-Maria ym. (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. TYÖPAPERI 33/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>. (Viitattu 8.2.2022)
- Isopahkala-Bouret, Ulpuukka & Lappalainen, Sirpa & Lahelma, Elina (2014) Educating worker-citizens: visions and divisions in curriculum texts. *Journal of Education and Work* 27 (1), 92–109.
- Juntunen, Anna (2018) ”Pitää saada itkee ilosta ja surustakin”. Nuoret ja hyvän elämän rakennusaineet. *Nuorisotutkimus* 36 (2), 35–54.
- Jouhki, Jukka (2015) Venäjä, Ukraina ja sumea länsi: Banaali oksidentalismi Helsingin Sanomissa. *Media & viestintä* 38 (4), 165–186.
- Kamler, Erin Michelle (2013) Negotiating narratives

- of human trafficking: NGOs, communication and the power of culture. *Journal of Intercultural Communication Research* 42 (1), 73–90.
- Käyhkö, Mari (2008) Kädenjälki näkyviin – koulupenkiä väistelevät nuoret työläisnaiset. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja suku-puoli*. Tampere: Vastapaino, 255–273.
- Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20170531>. (Viitattu 25.1.2022.)
- Lapadat, Laura & Balram, Anusha & Cheek, Joanna & Canas, Eugenia & Paquette, Andrea & Michalak, Erin E. (2020) Engaging Youth in the Bipolar Youth Action Project: Community-Based Participatory Research. *Journal of Participatory Medicine* 12 (3).
- Lappalainen, Sirpa & Nylund, Mattias & Rosvall, Per-Åke (2019) Imagining societies through discourses on educational equality: A cross-cultural analysis of Finnish and Swedish upper secondary curricula from 1970 to the 2010s. *European Educational Research Journal* 18 (3), 335–354.
- Lewin, Kurt (1947) Frontiers in group dynamics: II. Channels of group life; social planning and action research. *Human Relations* 1, 143–153.
- Lippmann, Walter (1946) *Public opinion*. Vol. 1. Transaction Publishers.
- Mahon, John F. & Wartick, Steven L. (2003) Dealing with stakeholders: How reputation, credibility and framing influence the game. *Corporate Reputation Review* 6 (1), 19–35.
- Maunu, Antti & Kiilakoski, Tomi (2018) Ohjausta osallisuuteen? Sosiaalinen ja poliittinen osallisuus ammattiin opiskelevien nuorten arjessa. *Aikuiskasvatus* 38 (2), 112–129.
- Maunu, Antti (2018) Arjen rytmit ja yhteisöt – ammattiin opiskelevien hyvä elämä ja haalistuva individualismi. *Nuorisotutkimus* 36 (1), 3–21.
- McCombs, Maxwell (1997) Building consensus: The news media's agenda-setting roles. *Political Communication* 14 (4), 433–443.
- McCombs, Maxwell E. & Shaw, Donald L. (1972) The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly* 36 (2), 176–187.
- McNamara, Patricia (2013). Rights-based narrative research with children and young people conducted over time. *Qualitative Social Work* 12 (2), 135–152.
- Meriläinen, Niina (2022), ““I find this really entertaining” – first look of the relationship between vocational school students and various media”, *On the Horizon*, 30 (2), 57–81. <https://doi.org/10.1108/OTH-06-2021-0069>.
- Meriläinen, Niina (2021) “My Participation is Often Dismissed”: How Vocational School Students Participate in Society. Teoksessa Elizabeth C. Matto, Alison Rios Millet McCartney, Elizabeth A. Bennion, Alasdair Blair, Taiyi Sun, Dawn Michele Whitehead (toim.) *Teaching Civic Engagement Globally*. American Political Science Association, New Hampshire: Washington, 359–373. <https://web.apsanet.org/teachingcivicengagement/wp-content/uploads/sites/9/2021/09/Teaching-Civic-Engagement-Globally.pdf>
- Meriläinen, Niina (2019) Narratives of human trafficking in international issue arenas with implications for policy formation. Teoksessa Rochelle Dalla & Donna Sabella (toim.) *International Handbook of Human Trafficking: A Multi-disciplinary and Applied Approach*. Taylor & Francis: London, 103–132.
- Meriläinen, Niina & Vos, Marita (2015) Public Discourse on Human Trafficking in International Issue Arenas. *Societies* 5 (1), 14–42.
- Meriläinen, Niina (2014) Understanding the Framing of Issues in Multi-Actor Arenas Power Relations in the Human Rights Debate, *Dissertation*. University of Jyväskylä. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44795/978-951-39-5957-9_vaitos13122014.pdf?sequence=1
- Meriläinen, Niina & Vos, Marita (2014) Framing by Actors in the Human Rights Debate: The Kony 2012 campaign. *Nordic Journal of Human Rights* 32 (3), 238–257.
- Meriläinen, Niina & Piispa, Mikko (2020) “Antaa isojen herrojen ja rouvien päättää” – lasten ja nuorten oikeudet ja osallisuus ilmastonmuutoksen ajassa. Teoksessa Elina Pekkarinen & Terhi Tuukkanen (toim.) *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4, 124–136.
- Meriläinen, Niina & Hiljanen Mikko & Rautiainen Matti (2022) Monen kerroksen nuoria. *Politiikasta.fi*. <https://politiikasta.fi/monen-kerroksen-nuoria/> (Viitattu 5.12.2022.)
- Myllyniemi, Sami (2016) Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Arjen jäljillä. Nuorisobarometri 2015*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisosaian neuvottelukunta & Nuorisotutkimusseura, 9–114.
- Myllyniemi, Sami (2017) Tilasto-osio. Teoksessa Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto & Nuorisotutkimusseura, 9–101.
- Myllyniemi, Sami & Haikkola, Lotta (2020) Tilasto-osio. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*.

- Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö, 9–108.
- Niemi, Anna-Maija & Jahnukainen, Markku (2018) Tuen tarve, työelämäpainotteisuus ja itsenäisyyden vaatimus ammatillisen koulutuksen kontekstissa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 20 (1), 9–25.
- Niemi, Anna-Maija & Jahnukainen, Markku (2020) Educating self-governing learners and employees: studying, learning and pedagogical practices in the context of vocational education and its reform. *Journal of Youth Studies* 23 (9), 1143–1160.
- Nikunen, Minna & Korvajärvi, Päivi (2020) Being positive, being hopeful, being happy: young adults reflecting on their future in times of austerity. *European Journal of Cultural Studies* 25 (3), 824–842.
- Nylund, Mattias & Virolainen, Maarit (2019) Balancing ‘flexibility’ and ‘employability’: The changing role of general studies in the Finnish and Swedish VET curricula of the 1990s and 2010s. *European Educational Research Journal* 18 (3), 314–334.
- Rintala, Heta & Nokelainen, Petri (2020a) Vocational Education and Learners’ Experienced Workplace Curriculum. *Vocations and Learning* 13, 113–130.
- Rintala, Heta & Nokelainen, Petri (2020b) Standing and attractiveness of vocational education and training in Finland: focus on learning environments. *Journal of Vocational Education & Training* 72 (2), 250–269.
- Ryan, Richard R. & Deci, Edward L. (2000a) Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist* 55 (1), 68–78.
- Ryan, Richard R. & Deci, Edward L. (2000b) Darker and brighter sides of human existence: Basic psychological needs as a unifying concept. *Psychological Inquiry* 11 (4), 319–338.
- Ryan, Richard R. & Deci, Edward L. (2017) *Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York: Guilford Publications.
- Scanlon, Thomas (1993) Value, Desire, and Quality of Life. Martha Nussbaum & Amartya Sen (toim.) *The Quality of Life*. Oxford: Clarendon press, 185–200.
- Schwab, Joseph R. (2020) What is the Good Life? A Master Narrative Approach to the Study of Morals and Values in American Emerging Adults. *Journal of Adult Development* 27, 108–117.
- Souto, Anna-Mari (2014) ”Kukaan ei kysy, mitä mulle kuuluu”. Koulutuksen keskeyttäjät ja ammatilliseen koulutukseen kuulumisen ehdot. *Nuorisotutkimus* 32 (4), 19–35.
- Steinberg, Gerald M. (2011) The politics of NGOs, human rights and the Arab-Israel conflict. *Israel Studies* 16 (2), 24–54.
- Tolonen, Tarja (2008) Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot. Teoksessa Tarja Tolonen (toim.) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Tampere: Vastapaino, 226–254.
- Vliegenthart, Rens & Van Zoonen, Liesbet (2011) Power to the frame: Bringing sociology back to frame analysis. *European Journal of Communication* 26 (2), 101–115.
- Wolf, Susan (2016) Meaningfulness: A Third Dimension of the Good Life. *Foundations of Science* 21, 253–269.
- Ågren, Susanna, Pietilä, Iikka & Rättilä, Tiina (2020) Palkkatyökeskeisen ajattelun esiintyminen ammattiin opiskelevien työelämäasenteissa. Teoksessa Lotta Haikkola & Sami Myllyniemi (toim.) *Hyvää työtä! Nuorisobarometri 2019*. Helsinki: Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto & Opetus- ja kulttuuriministeriö, 157–178.
- Ågren, Susanna (2021) Exploring Vocational Education Students’ Visions of a Successful Transition to Working Life from the Perspective of Societal Belonging. *Journal of Applied Youth Studies* 4 (1), 67–81.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoituminen työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin

Sami Ylistö



Tässä artikkelissa tarkastellaan, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysturvalain työttömiä koskeviin yleisiin velvoitteisiin. Aineistona on 28 jyvaskyläläisen pitkäaikaistyöttömän nuoren elämäntilinhaastattelua, joita analysoidaan käsittekarttamenetelmän avulla. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu Giddensin rakenteistumisteoriaan, jonka keskeinen käsite asemoituminen on. Pitkiin työttömyysjaksoihin liittyen nuorten tarinoista löytyy viisi toisistaan poikkeavaa asemoitumisen tapaa: 1) velvoitteiden mukaisesti toimiva, 2) työttömyyteen sopeutunut, 3) työvoimasta vetäytynyt, 4) työvoimasta syrjäytynyt ja 5) eksyksissä oleva työtön. Tutkimus osoittaa, että pitkäaikaistyöttömien nuorten näkökulmasta työttömiä koskevat lakisääteiset velvoitteet voivat olla epärealistisia, minkä vuoksi nuoret eivät välttämättä sitoudu niiden mukaiseen toimintaan. Samasta syystä työvoimapolitiittiset sanktiot eivät välttämättä tuota pitkäaikaistyöttömien nuorten osalta niitä käyttäytymismuutoksia, joita niillä virallisesti tavoitellaan.

Asiasanat: pitkäaikaistyöttömyys, nuoret, asemoituminen, lakisääteiset velvoitteet

Nuorten työmarkkina-asema on monia muita työnhakijaryhmiä heikompi, koska nuorilta puuttuu työkokemusta ja heidän työnsä tuottavuus on usein vanhempia ikäluokkia heikompi. Nuorten työllistymiseen liittyvät työmarkkinoiden vaatimukset ovat myös kohonneen hitaasti, mutta varmasti viimeisten vuosikymmenien aikana. Esimerkiksi koulutusinflaatio (Aro 2013), korkea työn intensiteetti ja työhön liittyvien oppimisvaatimusten lisääntyminen (Mauno ym. 2019, 282–284; Hartikainen ym. 2010, 39) osoittavat työn tuottavuuteen ja osaamiseen liittyvien vaatimusten kasvusta suomalaisilla työmarkkinoilla. Siksi nuoret työllistyvät aiempaa harvemmin suoraan koulusta valmistumisen jälkeen ja nuorten elämäkuluissa työttömyys, määräaikaiset työsuhteet, työvoimapolitiittisen toimenpiteet ja uudelleen koulutautuminen vuorottelevat erilaisina yhdistelminä (Nyyssölä 2002, 128–130). Silti nuoret eivät ole työmarkkinoiden ongelmaryhmä, vaikka heidän työllistymiseensä liittyy monia erityispiirteitä. Suurin osa suomalaisnuorista siirtyy työmarkkinoille ongelmitta, mutta samaan aikaan osa nuorista tarvitsee tukea päästäkseen kiinni yhteiskuntaan (Paananen ym. 2012, 43).

Työmarkkinoiden lisäksi toinen nuorten työmarkkina-asemaan voimakkaasti vaikuttava tekijä on työvoimapolitiikka, jonka keskiössä ovat työttömien aktivointi työmarkkinoille ja työn vastaanottamisen kannustavuus. Käytännössä aktivointipolitiikka on tarkoitannut työttömien tarvitsemien tulonsiirtojen vastikkeellistamista lisäämällä korvauksien maksamiseen erilaisia työn vastaanottamiseen ja työllistämistoimenpiteisiin osallistumiseen liittyviä ehtoja (Keskitalo 2008, 52). Aktivointi on tarkoittanut myös työttömyyden torjuntaan tarkoitettujen toimenpiteiden kohdentamista työttömyyden rakenteellisten syiden sijasta työttömiin yksilöihin (Haikkola

ym. 2017, 57; Keskitalo 2008, 15). Kannustaminen voidaan puolestaan ymmärtää työvoimapolitiittisessa viitekehyksessä työn vastaanottamiseen liittyviksi taloudellisiksi kannustimiksi (Björklund 2008, 40), joiden yksi ilmenemismuoto ovat erilaiset työvoimapolitiittiset sanktiot. Työvoimapolitiittisten kannustimien ja aktivointitoimien avulla pyritään työttömissä työnhakijoissa saamaan aikaan työvoimapolitiikan tavoitteiden mukaisia käyttäytymismuutoksia. Erilaiset lakisääteiset velvoitteet ovat keskeinen poliittinen keino näiden käyttäytymismuutosten aikaansaamiseksi, mutta velvoitteet eivät automaattisesti johda työvoimapolitiikan tai työttömien itsensä näkökulmasta tarkoituksenmukaisiin lopputuloksiin. Sen vuoksi nuorten työvoimapolitiikan kehittämisen kannalta on tärkeää ymmärtää, miten nuoret tulkitsevat heitä koskevia työvoimapolitiittisia velvoitteita.

Tässä tutkimuksessa selvitetään pitkäaikaistyöttömien nuorten itseymmärrystä omasta tilanteestaan työmarkkinoiden ja aktivointipolitiikan vaatimusten ristipaineissa. Tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaistyöttömät nuoret asemoivat itsensä heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin. Teoreettinen viitekehys perustuu Anthony Giddensin rakenteistumisteorian asemoitumisen käsitteelle. Rakenteistumisteoriassa asemoitumisella tarkoitetaan toimijoiden paikantumista ajassa ja tilassa, mutta myös suhteessa toisiin toimijoihin ja instituutioihin (Giddens 1984a, 83–92), jonka tuloksena syntyy erilaisia yhteiskunnallisia asemia. Työttömyys on yksi tämänkaltaisen yhteiskunnallinen asema. Pitkäaikaistyöttömien nuorten toimintamahdollisuudet ovat usein rajalliset (Pohjola 1994, 64), jolloin heihin ulkoa päin kohdistetut varsin jyrkät velvoitteet aiheuttavat erilaisia elämänhallinnallisia haasteita. Aineisto perustuu 28:n jyvaskyläläisen pitkäaikaistyöttömän nuoren elämänkulkuhaastatteluun,

jotka on tehty vuosina 2012–2013. Aineisto on analysoitu käsittekarttamenetelmällä, joka auttaa hahmottamaan monimutkaisia asiakokonaisuuksia.

Tutkimuskohteena työttömien velvoitteisiin liittyvät tulkinnat

Nuorisotyöttömyyttä ja nuorten aktiivointia koskevaa tutkimusta on julkaistu Suomessa ja ulkomailla valtavia määriä. Tästä huolimatta empiiristä tutkimustietoa on varsin niukasti siitä, miten nuoret kokevat heihin kohdistetut velvoitteet (Pultz & Mørch 2015, 1384) ja miten heidän tapansa hahmottaa työllisyyspalveluita vaikuttaa heidän toimijuuteensa (Elonen ym. 2017, 281). Näyttää siltä, että tähän saakka työttömien oikeuksien ja velvoitteiden määrittelystä ovat olleet kiinnostuneita lähinnä diskurssianalyysiin tai hallinnan analytiikkaan suuntautuneet tutkijat. Suurin osa saatavilla olevasta tutkimuksesta keskittyy siihen, miten työttömien työnhakija-asiakkaiden parissa työskentelevät ammattilaiset määrittelevät työttömien työnhakijoiden oikeuksia ja velvoitteita haastattelupuheessa (Tarkiainen 2020a; Tarkiainen 2020b; Määttä 2019; Välimaa 2010; Romppainen ym. 2010; Kallio & Saarinen 2013) tai asiakastapaamisten aikana asiakkaan kanssa käydyissä keskusteluissa (Eskelinen ym. 2010; Haikkola 2019; Haikkola ym. 2017; Mäkitalo & Säljö 2002a; 2002b; Mäkitalo 2005). Työttömien omat tulkinnat heitä koskevista velvoitteista ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Eräs tieteellinen näkökulma työttömiä koskeviin velvoitteisiin ovat tulonsiirtojen ansaittavuutta (*deservingness*) koskevat tutkimukset. Näissä tutkimuksissa tutkitaan sitä, millaisten ihmisten katsotaan olevan oikeutettuja sosiaaliturvaan ja millaisin kriteerein tätä oikeutusta rajataan. (Esim. Tarkiainen 2020b, 17–31; Tarkiainen 2017, 220). Suomessa

tästä näkökulmasta on tutkittu muun muassa työkyvyn vajeista kärsivien pitkäaikaistyöttömien tapoja oikeuttaa heille maksettujen korvausten vastaanottaminen. Tutkimuksessa havaittiin, että pitkäaikaistyöttömän pyrkivät osoittamaan kelpoisuuttaan korvauksiin tekemällä haastattelupuheessaan eron itsensä ja erilaisten työttömyyteen liittyvien kielteisten ominaisuuksien välillä, joita olivat esimerkiksi laiskuus, passiivisuus, alkoholismi tai tulosiirtojen hyväksikäyttö. Toisaalta pitkäaikaistyöttömät pyrkivät osoittamaan, että he kuuluvat ennemminkin pitkäaikaissairaiden kuin pitkäaikaistyöttömien ryhmään. Työttömät vetosivat myös omien vaikutusmahdollisuuksiensa vähäisyyteen. (Tarkiainen 2017.) Samankaltaisiin tuloksiin päädyttiin Isossa-Britanniassa tehdyssä 10–16-vuotiaiden nuorten haastattelututkimuksessa, jossa todettiin, että nuorten mielestä työhalukkaat ja työkyvyttömät olivat oikeutettuja erilaisiin korvauksiin. Sen sijaan ”laiskoihin” työttömiin, jotka olivat työttömänä omasta halustaan, suhtauduttiin varsin varautuneesti. (Gibson 2011.)

Tutkimuksissa on havaittu, että nuoret kokevat saamansa tuen ja ohjauksen pääosin positiivisesti, vaikka se sisältää heitä kontrolloivia ja velvoittavia piirteitä. Samat velvoitteet muokkaavat myös työttömien työnhakija-asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten mahdollisuuksia tarjota tukea ja ohjausta asiakkaille. (Määttä ym. 2016.) Näyttää siltä, että poliittisten päätöksentekijöiden, asiakkaiden parissa työskentelevien ammattilaisten ja työttömien työnhakija-asiakkaiden velvoitteisiin liittyvissä tulkinnoissa on huomattavia eroavaisuuksia. Tästä syystä varsinkin poliittisten päättäjien on vaikea ymmärtää työttömiä, minkä vuoksi työttömien poikkeavaa käytöstä arvioidaan usein moralisoivaan ja tuomitsevaan sävyyn. (Wright 2012.) Lisäksi institutionaalinen konteksti vaikuttaa merkittävästi siihen, mi-

ten nuoret työnhakija-asiakkaat tunnustetaan palveluissa ja millaista palvelua he saavat. Esimerkiksi TE-toimistojen institutionaalista kontekstista on löydetty piirteitä, jotka ohjaavat työntekijöitä toimimaan erilaisten byrokraattisten periaatteiden mukaisesti sen sijaan, että työskentelyn keskiössä olisivat nuorten asiakkaiden tarpeet. Sen on arveltu olevan osasyynä sille, että työttömien aktiivisuuden intensiteetti on epätasapainossa eri asiakasryhmien välillä. (Haikkola ym. 2017.)

Työttömien suhtautuminen heitä koskeviin velvoitteisiin muokkaa merkittäväällä tavalla heidän toimintaansa työmarkkinoilla, jota ei voi kuvata yksilönteisellä passiivisuus–aktiivisuus-dikotomialla. Yksi ratkaisu tähän ongelmaan on luokitella työttömien aktiivisuus kolmeen tyyppiin, jotka ovat työllistymiseen liittyvät pyrkimykset, suuntautuminen työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin sekä mielekkään tekemisen etsiminen työelämän ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ulkopuolelta. (Elonen ym. 2017.) Hieman samanlainen jaottelu on havaittavissa myös Matilda Wrede-Jäntin tutkimuksissa. Hän jaotteli haastattelemansa työttömät opintoihin, työhön ja vaihtoehtoisesti suuntautuneisiin sekä suuntautumattomiin nuoriin. Työhön suuntautuneet nuoret pyrkivät työllistymään ja opintoihin suuntautuneet nuoret hakivat opiskelupaikkaa, mutta vaihtoehtoisesti suuntautuneet nuoret etsivät elämän sisältöä työelämän ulkopuolisista mielekkäiksi koetuista aktiviteeteista. Suuntautumattomilla nuorilla ei ollut mitään konkreettisia suunnitelmia. (Wrede-Jäntti 2003, 90.) Myös tanskalaisessa tutkimuksessa havaittiin nuorten työttömien ryhmä, joka ei pyrkinyt täyttämään työttömyyteen liittyviä institutionaalisia velvoitteita. He olivat omaehtoisesti valinneet työttömyyden ja keskittyivät elämässään erilaisiin henkilökohtaisiin harrasteisiin tai muihin luoviin projekteihin. Tutkijat luonnehtivat näin toimivia nuoria täysin uudenlaiseksi

työttömien alaryhmäksi. (Pultz & Mørch 2015.)

Asemoituminen rakenteistumisteorian käsitteistössä

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys rakentuu asemoitumiselle Giddensin rakenteistumisteorian antamassa merkityksessä. Asemoituminen tarkoittaa henkilön paikantumista fyysiseen, historialliseen sekä ympäröivään sosiaaliseen kontekstiin. Sosiaalisesta näkökulmasta asemoituminen on aikaan ja paikkaan sidottua toistokäyttäytymistä. (Giddens 1984a, xxiv–xxv.) Asemoituminen on näin ollen varsin lähellä roolin käsitettä, mutta Giddensin mukaan asemoitumisen yhteydessä on osuvampaa puhua toimijakäytännöistä (Giddens 1984b, 187) tai toimija-asemista (ks. Ikonen 2009; Stones 2005). Toimijakäytäntöjen ja roolien välinen eroavaisuus on se, että roolit ymmärretään helposti varsin muuttumattomiksi ja pysyviksi sosiaalisen toiminnan muodoiksi. Sen sijaan Giddensin mukaan asemoituminen edellyttää jatkuvasti uusinnettavia yhteiskunnallisia toimijakäytäntöjä (Giddens 1984b, 187), jolloin hän korostaa myös asemoitumisen joustavaa ja muuttuvaa luonnetta.

Työttömyys on tulkittavissa asemoitumisen synnyttämäksi sosiaalseksi asemaksi, josta käytän yksinkertaisuuden vuoksi jatkossa käsitettä positio. Giddensin mukaan jokaiseen yhteiskunnalliseen positioon liittyy oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka muodostavat siihen liittyvät normimääritykset tapauskohtaisesti. Ne tekevät mahdolliseksi sanktioiden soveltamisen tilanteeseen. (Giddens 1984b, 188; 1984a, 83, 89.) Asemoituminen on kaksisuuntainen prosessi, koska toimijat asemoivat itsensä (*activity of positioning*), mutta tulevat

myös asemoiduksi (*being positioned*) ulkopäin fyysisten ja sosiaalisten olosuhteiden vaikutuksesta (Schiller-Merkens 2007, 4). Asemoituminen voi olla ristiriitainen prosessi, koska toimijan oman tulkinnan ja hänen institutionaalisen ympäristönsä vaatimusten välillä voi ilmetä keskinäistä epäsynkronisuutta (Giddens 1984b, 189). Työvoimapolitiisessa kontekstissa tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi lakisääteisesti työnhakuvelvoitteen piirissä olevat työttömät saattavat ajatella, että työnhakuvelvoite ei kosketa heitä syystä tai toisesta (Ylistö 2018).

Asemoitumiseen liittyvien sääntöjen mukainen toiminta edellyttää voimavaroja (Giddens 1984b, 189). Tämä tarkoittaa sitä, että henkilön kyky toimia yhteiskunnallisiin positiioihin liittyvien normatiivisten odotusten mukaisesti on varsin voimakkaasti riippuvainen henkilön voimavaroista. Giddensin rakenteistumisteoriassa voimavarat on jaettu allokatiivisiin ja auktoritatiivisiin resursseihin. Allokatiivisilla voimavaroilla tarkoitetaan aineellisia resursseja ja auktoritatiiviset voimavarat liittyvät henkilön kykyyn vaikuttaa kanssaihmiesten toimintaan (Giddens 1984a, 33). Tästä syystä yhteiskunnallisissa positiioissa oleviin ihmisiin kohdistuu välttämättä myös valtasuhteita, jotka määrittävät voimakkaasti erilaisissa yhteiskunnallisissa positiioissa olevien ihmisten toiminnan mahdollisuuksia. Giddensin rakenteistumisteoriassa valta on määritelty kyvyksi saavuttaa haluttuja lopputuloksia (Giddens 1984a, 257). Hänen teoriassaan valta ei ole siis ainoastaan toiminnan vapautta rajoittava tekijä, vaan on itse asiassa toimijuuden välttämätön ennakkoehto. Työttömiin kohdistuvat lakisääteiset velvoitteet ovat osoitus työttömiä koskevista formaaleista valtasuhteista, joiden mukaisesti työttömien odotetaan toimivan. Työttömät voivat myös eri syistä vastustaa heihin kohdistuvia lakisääteisiä velvoitteita.

Elämänkulkuhaastattelut ja käsitekarttamenetelmä

Aineisto perustuu keskiuomalaisten pitkäaikaistyöttömien nuorten elämänkulkuhaastatteluihin. Haastattelut alkoivat lapsuuden tapahtumista, jonka jälkeen haastattelussa keskusteltiin koulunkäyntiin, työelämään, työttömyyteen ja nykyhetkeen liittyvistä teemoista sekä tulevaisuuden suunnitelmista. Haastatteluaineisto on kerätty vuosien 2012–2013 välisenä aikana Jyväskylässä. Aineiston keruun jälkeen työttömien lakisääteisissä velvoitteissa tai palvelujärjestelmissä ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka estäisivät tulosten yleistämisen nykyhetkeen. Aineiston iästä johtuen nuoret käyttävät työvoimapolitiisista toimenpiteistä puheessaan vanhahtavaa terminologiaa eikä aineiston avulla voida arvioida esimerkiksi aktiivimallin vaikutuksia. Aineistossa on 28 haastattelua, joiden yhteispituus on 57 tuntia. Kaikki tähän tutkimukseen haastatellut nuoret asuivat haastatteluhetkellä Jyväskylän seudulla, ja he olivat olleen vähintään 12 kuukautta yhtäjaksoisesti työttöminä alle 30-vuotiaina. Nuoret tavoitettiin haastatteluihin työttömiä kuntouttavien ja kouluttavien organisaatioiden sekä lumipallo-otannalla työttömien omien verkostojen kautta. Työttömyyskertymä on laskettu laajennetun työttömyyden määritelmän mukaisesti (Montén & Tuomala 2003, 20), jolloin aktivointitoimenpiteet eivät katkaise työttömyyttä.

Tutkimuskysymys on, miten pitkäaikaisyöttömät nuoret asemoivat itsensä työttömyysaikana heitä koskeviin työttömyysturvalaissa (1290/2002) säädettyihin yleisiin velvoitteisiin. Työttömyysturvalain 1. luvun 3§:n säädetyt keskeisimmät työttömiä koskevat velvoitteet ovat: 1) hakea aktiivisesti työtä ja koulutusta, 2) antaa TE-toimistoille tarvittavat tiedot ja selvitykset, 3) toteuttaa työllistymissuunnitelmaa ja 4) osallistua tarvittaessa työllistymistä edis-

täviin palveluihin. Lisäksi työttömyysturvalain 2. luvun 13§:ssä säädetään alle 25-vuotiaiden ammatillista tutkintoa vailla olevien nuorten osalta, että heidän tulee hakea yhteishaussa joka vuosi vähintään kahta opiskelupaikkaa, joiden opiskelijaksi ottamisen perusteet hän täyttää. Tämän nuoria koskevan erityispykälän vuoksi koulutukseen hakeutuminen on huomioitu analyysissä erillisenä työttömyysturvalain mukaisena veloitteena. Tarkastelu on rajattu koskettamaan pitkäaikaistyöttömien nuorten elämäkulusta sellaisia vaiheita, jolloin he ovat olleet juridisesti työttöminä. Näin ollen esimerkiksi opiskelu ja työaikainen asemoituminen jäävät tarkastelun ulkopuolelle, koska silloin he eivät ole olleet työttömyysturvalain piirissä.

Aineiston analysointiin on käytetty Mauri Åhlbergin (2018; 2002; 1992, 36–50) käsittekarttamenetelmää (*improved concept mapping*), joka on kehitetty Joseph Novakin ja D. Bob Gowinin (esim. Novak 2002, 38–43) käsittekarttojen (*Concept mapping*) pohjalta. Vastaavista menetelmistä on käytetty myös englanninkielistä nimitystä *cognitive maps* (Miles & Huberman 1994, 134–137). Käsittekartta on graafinen kuvio, joka koostuu käsitteistä ja niitä yhdistävistä nimetyistä linkeistä, jotka muodostavat yhdessä maailmaa kuvaavia propositioita (Åhlberg 1992, 37–39; 2002, 306). Propositiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä maailmaa kuvaavia väitteitä (Åhlberg 2018, 52).

Käsittekartta soveltuu erityisesti sellaisiin tilanteisiin, joissa halutaan kuvata henkilön tilanteeseen liittyvää kognitiivista struktuuria (Åhlberg 1992, 36) tai tutkittavien ajattelun käsitteellistä rakennetta (Åhlberg 2018, 57). Käsittekartat auttavat hahmottamaan graafisen esitystapansa vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten monitahoista suhtautumista heitä koskeviin työttömyysturvalain veloitteisiin. Käsittekarttojen on todettu soveltuvan myös haastatteluaineiston analysoimiseen (Åhlberg 2018, 59; Novak 2002, 38).

Aineiston analyysiin sovelletaan Åhlbergin (2002, 302–306; 2018, 54–56) ohjeistusta. Åhlbergin mukaan käsittekartat muodostavat erilaisia käsitteellisiä systeemejä, jotka kuvaavat ymmärrystämme maailmasta (Åhlberg 2002, 305). Pitkäaikaistyöttömien nuorten käsityksiä heitä koskevasta työttömyysturvalain veloitteista ei voi kuvata yhden käsittekartan avulla. Sen sijaan analyysissä muodostui viisi toisistaan poikkeavaa pitkäaikaistyöttömien asemoitumista kuvaavaa käsitteellistä systeemiä, jotka tulosluvussa on käsitelty erillisinä kokonaisuuksina. Käsittekarttamenetelmän avulla tunnistetut käsitteelliset kokonaisuudet ovat 1) veloitteiden mukaisesti toimiva, 2) työttömyyteen sopeutunut, 3) työvoimasta vetäytynyt, 4) työvoimasta syrjäytynyt ja 5) eksyksissä oleva työtön. Analyysin tuloksena piirretyt käsittekartat on liitetty mukaan tuloslukuihin. Jokaisen kuvion lähtökohtana ovat työttömyysturvalain veloitteet, joihin liittyvät keskeiset propositiot on kuvattu käsittekarttojen avulla. Piirretyt käsittekartat ovat kompositioita useista samankaltaisista nuorten käyttämistä propositioista, joiden avulla nuoret asemoivat itseään suhteessa heitä koskettaviin lakisääteisiin veloitteisiin. Nuorten asemoituminen työttömyysturvalain heihin kohdistumiin veloitteisiin muuttuu tyyppillisesti useaan otteeseen elämäkulun eri vaiheissa, minkä vuoksi en luokittele analyysissä nuoria vaan heidän haastattelupuheessaan ilmeneviä erilaisia episodeja. Henkilönimet ovat pseudonimejä ja kaikki muutkin tunnistetiedot on poistettu anonymiteetin turvaamiseksi.

Veloitteiden mukaisesti toimiva työtön

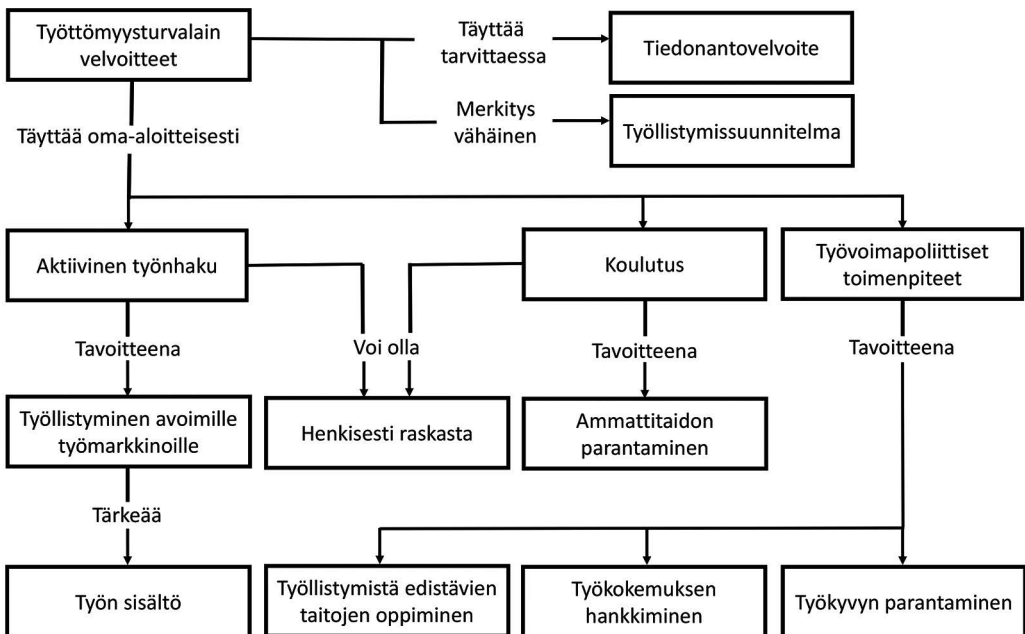
Veloitteiden mukaisesti toimiva työtön asemoi itsensä työmarkkinoille aktiivisten työllistymispyrkimysten avulla. Veloitteiden

den mukaisesti toimivaksi työttömäksi itsensä asemoiva nuori samaistuu palkkatyöhön liittyvään kulttuuriseen malliin (vrt. Kojo 2012) ja kertoo pyrkivänsä oma-aloitteisesti täyttämään työnhakua, koulutusta ja työvoimapoliittisia toimenpiteitä koskevat lakisääteiset velvoitteet. Velvoitteiden mukaisesti toimivat nuoret asemoivat itsensä heihin ulkopäin kohdistuvien odotusten mukaisesti, jolloin ristiriidat nuorten toiminnan ja työvoimapalveluiden virallisten tavoitteiden välillä ovat varsin vähäisiä (ks. Giddens 1984b, 189). Näin toimivia nuoria voidaan nimittää myös töihin ja opiskeluun suuntautuneiksi nuoriksi (Wrede-Jäntti 2003, 95–103). Mikäli he eivät onnistu saamaan työ- tai opiskelupaikkaa, he yleensä hakeutuvat työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin.

Aktiivisesti työtä hakevat nuoret ovat asettaneet tavoitteekseen työn saamisen avoimilta työmarkkinoilta. Työn sisältö on nuorten

työnhaussa keskeinen elementti (Myllyniemi 2007, 39; Tuppurainen 2010), mikä tarkoittaa sitä, että nuoret odottavat työn vastaavan heidän koulutustaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Kaikkein aktiivisimmat työnhakijat ovat kuitenkin muita valmiimpia joustamaan työn sisältövaatimuksista. Esimerkiksi Lauri (31 v.) kertoo, että ”alkuaikoina kirjoittelin ties kuinka paljon hakemuksia ties minne ja haki joka paikkaan vaikka ei ois välttämättä ollu hirveesti edellytyksiäkään”. Myös Maija (28 v.) kuvaa työnhakuaan sanomalla: ”mulla oli tavoite, että vähintään yks [työ]hakemus pitää viikossa jonnekin lähettää”. Lisäksi velvoitteiden mukaisesti toimivat työttömät hakevat usein myös koulutuspaikkoihin aktiivisesti tukeakseen omaa ammatillista osaamistaan, joko jatkokouluttautumalla valitsemalleen alalle tai vaihtamalla kokonaan alaa.

Velvoitteiden mukaisesti toimivien nuorten puheessa on paljon ilmaisuja, jotka viit-



Kuvio 1. Velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän aseoituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

taavat työ- ja koulutuspaikkoista käytävään kovaan kilpailuun. Esimerkiksi Heikki (19 v) kertoi koulutukseen hakemisesta, että ”siel oli neljäkymmentä hakijaa ja viistoista pääsi ni en sattunu pääsemään”. Toisaalta Maija kuvaa kovasta yrittämisestä huolimatta epäonnistunutta työnhakuaan varsin pessimistisesti sanomalla ”Tuntuu että semmosiin paikkoihin, joihin hakee, niin hakee 200 muutakin ihmistä”. Työ- ja koulutuspaikkojen hakuun liittyvät ongelmalliset propositiot osoittavat, että pitkäaikaistyöttömien nuorten voimavarat ovat heikot, minkä vuoksi heidän mahdollisuutensa päästä haluamaansa lopputulokseen ovat varsin rajalliset (ks. Giddens 1984a, 33, 257). Aktiivinen mutta tulokseton työnhaku aiheuttaa pettymyksiä, turhautumista ja psyykkistä pahoinvointia (Virjo & Aho 2001, 57; Ylistö 2018), minkä vuoksi aktiivinen töihin pyrkiminen on pitkäaikaisyöttömille nuorille usein henkisesti raskasta. Esimerkiksi Lauri ja Maija käyttävät työnhaun tuloksettomuutta kuvaavia propositioita, kuten ”aika paskamaista hommaahan se on”, ”se vie mehut”, ”vie vähän uskoa voinko mä työllistyä” ja ”lähinnä ollut turhauttavaa”. Tämänkaltainen tuloksettomuuden tavoitteisiin pyrkiminen voi jopa altistaa mielenterveysongelmille (Salmela-Aro & Little 2007, 202). Aktiivisten työllistymispyrkimysten aiheuttama henkinen taakka lisää painetta henkisesti vähemmän rasittavien positioiden omaksumiselle, minkä vuoksi aktiiviset työllistymispyrkimykset vuorottelevat nuorten elämänkulussa passiivisempien positioiden kanssa (Ylistö 2018).

Nuorten on helpompi päästä työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, minkä vuoksi velvoitteiden mukaisesti toimivat nuoret eivät yhdistä niihin samanlaista henkistä rasittavuutta kuin työn tai opiskelupaikkojen hakuun. He pyrkivät työvoimapolitiittisten toimenpiteiden avulla parantamaan työkykyään, hankkimaan työkokemusta tai oppimaan

työllistymistä edistäviä taitoja. Työkyvyn parantaminen ja työkokemuksen hankkiminen liittyvät usein työtä sisältäviin työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi alkoholi-ongelmainen Petri (26 v) kertoi, että ”Koko ajan pyrin siihen, että kaikki ne kerrat jäis tonne viikonlopulle sitte, että jos ottaa. Että sitten, ku siihen tottus ihan täysin, ni vois jo melkein ruveta harkitsee sellasta ihan kokoviikkosta työharjottelujuttua”. Näin ollen Petri on asettanut itselleen selkeitä työkykyyn liittyviä tavoitteita. Sen sijaan Lauri korostaa työkokemusta sanomalla ”työkokemuksen kannalta miettiny työharjotteluita” ja myös Kaisa (22 v) sanoo, että ”olis joku työharjottelupätkä että sais jalan jo sinne sisään ja siitä olis sitten jo helpompi hakee tai jättää sitä työhakemusta, kun tietään jo”. Lauri ja Kaisa näkevät työvoimapolitiittiset toimenpiteet keinona hankkia työkokemusta, mutta myös tehdä itseään tutuksi potentiaalisille työnantajille. Työllistämistä edistäväillä taidoilla nuoret viittaavat usein työvoimatoimistojen järjestämiin kursseihin tai koulutuksiin, joilla nuoret kertovat esimerkiksi oppineensa ”työnhakutaitoja”, tehneensä ”paremman cv:n”, harjoitelleensa ”ATK-taitoja” tai hankkineensa ”trukki-” tai ”tulityökortin”, ”hygieniapassin” tai muita työelämän vaatimia kortteja.

Velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän positioon ei liity nuorten haastattelupuheen perusteella mitään erityisiä ongelmia työttömyysturvallain mukaisen tiedonantovelvoitteen osalta. Nuoret vaikuttavat toimittavan tarvittavat tiedot ja dokumentit kuten on sovittu. Sen sijaan työllistymis- tai sitä korvaavien suunnitelmien merkitys jää vähäiseksi. Ainoastaan yksi aineiston 28:sta nuoresta koki, että työllistymissuunnitelmasta on ollut jotain hyötyä. Muiden osalta tilannetta kuvaa Laurin varsin tyyli arvio työllistymissuunnitelman merkityksestä: ”Mä en ees oikein tiedä mitä hyötyä siitä oli. Kyl mä muistan kun työkkärissä kirjottivat jonkin työllistymis-

suunnitelman tai tämmösen suunnitelman ja päätavoite oli, että mä saan töitä, mutta en mä saanu. Suunnitelma vissii epäonnistu. Mä en oikein tiedä mikä siinä on tarkoitus.” Näin ollen työllistymissuunnitelmat voivat jäädä myös velvoitteiden mukaisesti toimivien pitkäaikaistyöttömien nuorten kohdalla lähinnä byrokraattiseksi muodollisuudeksi, joka ei ohjaa heidän toimintaansa.

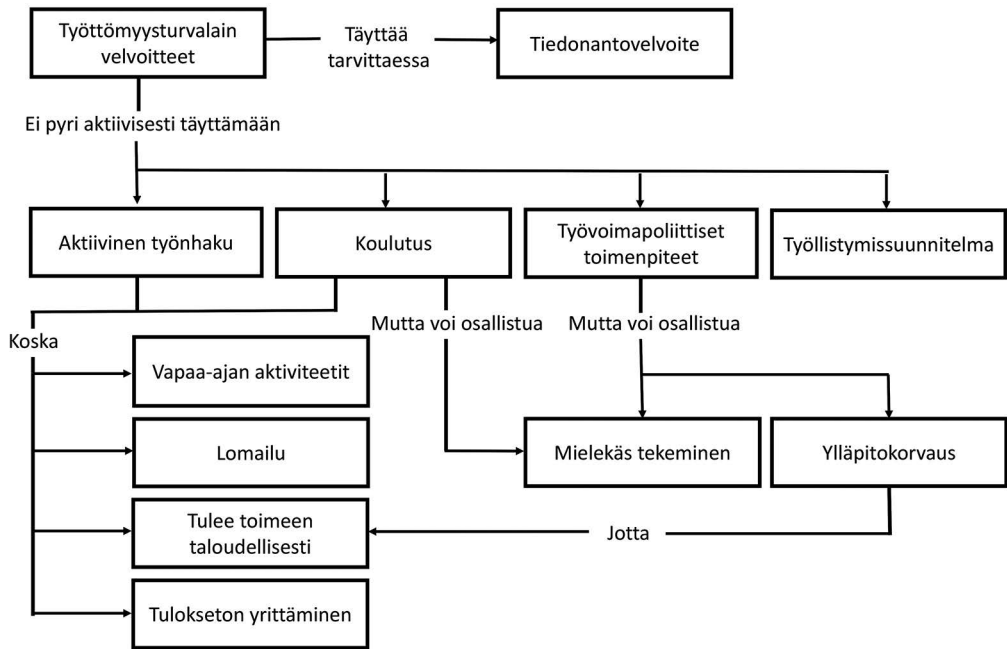
Työttömyyteen sopeutunut työtön

Työttömyyteen sopeutuneet työttömät eivät pyri aktiivisesti täyttämään työttömiä koskevia lakisäätöisiä velvoitteita, mutta pystyvät silti useimmiten välttämään sanktiot. Osa työttömistä on työttömänä omasta halustaan (Kotiranta 2008, 18; Pultz & Mørch 2015), mutta enimmäkseen kyseessä on heikossa työmarkkina-asetuksessa olevien nuorten olosuhteiden pakosta omaksuma positio. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät ilmoittavat yleensä, että he ovat työhalukkaita ja he voivat ottaa työtä tai opiskelupaikan vastaan sekä osallistua työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin, mikäli sellaista heille tarjotaan. He eivät kuitenkaan hae aktiivisesti töitä, mikä johtuu usein edellisessä luvussa kuvastusta henkisestä rasituksesta.

Työttömyyteen sopeutuneille nuorille passiivinen joutenolo on pidemmän päälle rasittavaa (Ylistö 2018, 13; Ylistö & Husu 2021; Aho & Vehviläinen 1997, 235). Siksi työttömyyteen sopeutuneet nuoret käyttävät ilmaisia ”työttömyys hajottaa päätät”, toimettomuus ”käy mielen päälle”, ”tulee mökkihöperöksi” tai ”alkaa tylsistyttää”, jotka kuvaavat passiivisen joutenolon epämiellyttävyyttä. Sen vuoksi nuoret pyrkivät tietoisesti hankkimaan itselleen ajankäyttöä jäsentävää tekemistä (Kojo 2012, 101), joka auttaa säilyttämään elämän mielekkyyden (ks. Kortteinen & Tuomikoski 1998, 167).

Työttömyyteen sopeutuneet nuoret ovat moninainen ryhmä, mutta heille on yhteistä hyvä toimintakyky. He viettävät aktiivista vapaa-aikaa ja panostavat elämässään siihen, mikä heitä eniten kiinnostaa. Sen vuoksi heidän puheessaan on paljon vapaa-ajan aktiviteetteja kuvaavia propositiota. Myös muissa tutkimuksissa on löydetty samanlaisia aktiivisia työttömien ryhmiä (Pultz & Mørch 2015; Välimaa 2008; 2011; Elonen ym. 2017; Wrede-Jäntti 2003). Periaatteessa nuorten ajankäyttöä jäsentävä tekeminen voi olla mitä tahansa, kunhan ne se tuo nuoren elämään sisältöä. Työttömyys voi myös mahdollistaa nuorille itselleen mielekkäisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin keskittymisen ja sen vuoksi he saattavat vaikuttaa elämäntilanteeseensa jopa tyytyväisiltä (Wrede-Jäntti 2003, 106; Pultz & Mørch 2015). Daniel (23 v) on eräänlainen ääriesimerkki vapaa-ajan aktiviteetteihin panostavasta nuoresta työttömästä. Hän kertoo, että hän treenaa, tekee vapaaehtoistyötä ja keikkoja sekä osallistuu yhdistystoimintaan ja sosiaaliin aktiviteetteihin. Hän kuvaa ajankäyttöään propositiolla ”tällä hetkellä ylibuukattu”, joka kuvaa sitä, kuinka kiireistä arkea hän elää työttömyydestään huolimatta. Yleensä työttömyyteen sopeutuneet työttömät nuoret eivät ole näin kiireisiä, mutta silti he käyttävät aikaansa harrastuksiin tai sosiaaliin aktiviteetteihin.

Osa nuorista ottaa työttömyyden myös lomailun ja levon kannalta (Ylistö 2018, 13). Esimerkiksi Ilkka (28 v) sanoo, että työttömyys on ollut hänelle ”vähän semmosta loma-aikaa”. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät vaikuttavat tulevan toimeen myös taloudellisesti yllättävänkin hyvin. Lähtökohtana taloudelliseen selviytymiseen on hyvä rahankäytön hallinta, mutta työttömyyteen sopeutuneet työttömät mainitsevat erilaisia epävirallisia tulonlähteitä, joita ovat esimerkiksi ”kirpputorimyynti”, ”saa rahaa vanhemmilta” tai ”kuutamokeikat”. Toisaalta nuoret osallistu-



Kuvio 2. Työttömyyteen sopeutuneen työttömän asemituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

vat myös työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin lisätulojen hankkimiseksi. Esimerkiksi Viljo (24 v) kertoo, että osallistui työvoimatoimiston kurssille, koska ”mun piti jostakin saaha enemmän rahaa, niin mä hain siihen”. Viljo käyttämä propositio osoittaa, että hänen osallistumisensa motiivi ei liittynyt työllistymiseen, vaan lisärahan, eli ylläpitokorvauksen hankkimiseen. Ylläpitokorvaus on vanha termi, josta käytetään nykyään nimitystä kulukorvaus ja sitä maksetaan työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin osallistumisen ajalta 9 €/päivä.

Työttömyyteen sopeutuneiden työttömien osallistumista koulutukseen tai työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin luonnehtivat muut kuin työllistymiseen liittyvät motiivit. Työttömät voivat esimerkiksi opiskella, mutta työllistymismahdollisuuksien parantamisen sijaan he ovat enemmän kiinnostuneita itsensä kehittämisestä (Wrede-Jäntti 2003, 106–108;

Järvinen & Vanttaja 2005, 7). Esimerkiksi Ullan (21 v) opiskeluun liittyvä propositio ”Ois ees sitte opiskelu. [...] Mää vaan etin sitä tekemistä” viittaa siihen, että hän ei hae opiskelupaikkoja ensisijaisesti parantaakseen työllistymismahdollisuuksiaan vaan saadaakseen itselleen tekemistä. Sama koskettaa myös Ullan osallistumista työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Hän sanoo, että ”No harjoittelut. Mä vaan haluan jotain tekemistä ja mä en vaan pysy paikallani”, jolloin hän antaa ymmärtää, että hän osallistuu työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin ensisijaisesti saadaakseen tekemistä arkeensa. Sen vuoksi osalle nuorista toimenpiteisiin osallistumisesta on tullut itse päämäärä (Haikkola ym. 2017), jota voidaan pitää merkinä nuorten laitostumisesta työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin. Esimerkiksi Outi (27 v) käyttämä propositio ”et sit ollaan taas vähä aikaa työttömänä, et päästään taas palkkatuelle”, kuvastaa sitä, että hänen

kohdallaan palkkatukijaksoista on tullut pysyväisluontoinen vaihtoehto. Outin kohdalla työvoimapolitiittiset toimenpiteet epäonnistuvat päätavoitteessaan, joka on auttaa työttömiä työllistymään avoimille työmarkkinoille. Se aiheuttaa merkittävää epäsynkronisuutta työttömyyteen sopeutuneiden työttömien ja heihin kohdistuvien lakisääteisten velvoitteiden välillä (ks. Giddens 1984b, 189).

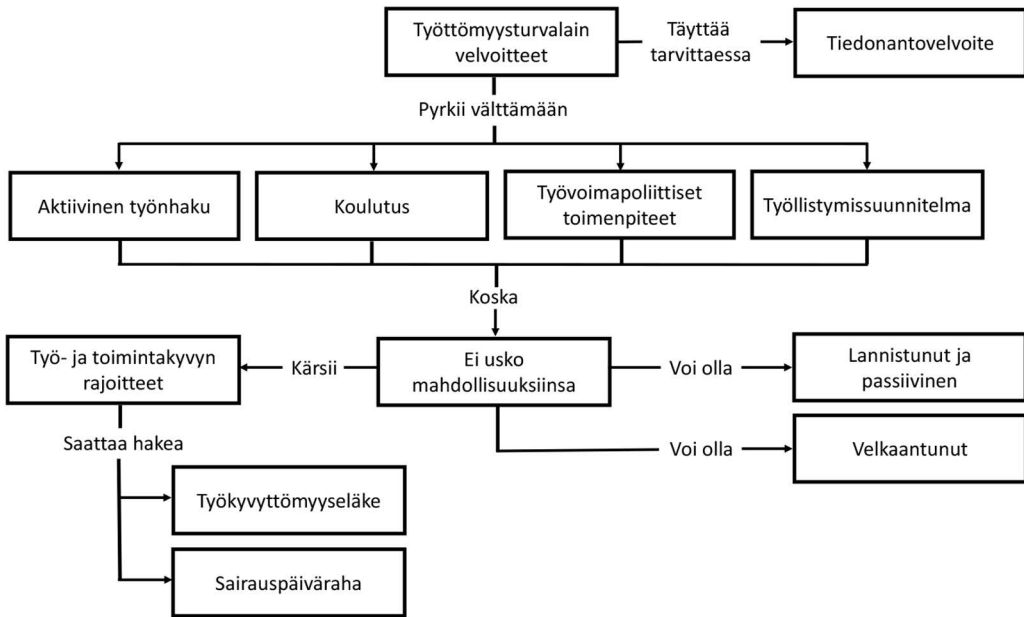
Aineistossa on useita alle 25-vuotiaita ammatillista tutkintoa vailla olevia nuoria, joita koskettaa lakisääteinen velvoite hakea ammatilliseen tutkintoon johtavaan koulutukseen. Työttömyyteen sopeutuneet nuoret kiertävät usein tätä veloitetta hakemalla sellaisiin koulutuspaikkoihin, joihin heidän pääsymahdollisuutensa ovat heikot. Esimerkiksi Daniel kertoo, että on täyttänyt hakuehdon, mutta ainoastaan ”työkkäriä varten”. Daniel sanoo hakeneensa koulutuspaikkoja ”vähä niinku pakosta”, jolloin hän on periaatteessa toiminnut häntä koskevien velvoitteiden mukaisesti, vaikka hän ei ole sitoutunut veloitteisiin liittyviin päämääriin. Danielin opintoihin suuntautumisen estää se, että hän ei tiedä minkä alan töitä haluaisi tehdä. Työttömyyteen sopeutuneet nuoret eivät myöskään aktiivisesti pyri toteuttamaan työllistymissuunnitelmaan kirjattuja tavoitteita. Itse asiassa nuoret ilmoittivat lähes poikkeuksetta, että eivät edes tiedä, mitä heidän työllistymissuunnitelmaansa on kirjattu. Sen sijaan tiedonantovelvoitteen työttömyyteen sopeutuneet työttömät täyttävät yleensä ilman ongelmia.

Työvoimasta vetäytyneen työtön

Työvoimasta vetäytyneen työttömän positiossa työttömät nuoret pyrkivät välttämään heitä koskevat lakisääteiset velvoitteet. He ovat työvoimatoimistojen listoilla olevia työttömiä työnhakijoita, joilta puuttuvat työllistymiseen liittyvät suunnitelmat, ja he ovat haluttomia

ottamaan asioista selvää ja voivat vaikuttaa luovuttaneilta tai jopa välinpitämättömiltä. Samankaltaisia työttömien ryhmiä on löydetty myös muissa tutkimuksissa (Wrede-Jäntti 2003, 110–111; Välimaa 2008; 2011; Tarkiainen 2020a, 7). Työvoimasta vetäytyneiden nuorten suhtautuminen työhön vaihtelee huomattavasti. Osa heistä on edelleen sitoutunut palkkatyöhön liittyviin arvoihin, mutta osa on hylännyt kokonaan palkkatyöhön liittyvät tavoitteet. Työvoimasta vetäytyneet nuoret käyttävät runsaasti propositioita, jotka viittaavat erilaisiin vastoinkäymisiin, velkaongelmiin sekä työ- ja toimintakyvyn vajeisiin, joiden vuoksi he arvelevat omien työllistymismahdollisuuksiensa olevan minimaalisia. Esimerkiksi Viljo kuvaa tilannettaan seuraavasti: ”Ei mulla oo koulutusta ja sitte mulla on huono kunto. Ei mulla ole mitää edellytyksiä työn saamiseen” ja hieman myöhemmin hän jatkaa ”Opiskelu on taas liian ahistavaa. Tuntuu vielä vaikeammalta kuin töihin hakeminen”. Viljon puheessaan rakentamat propositiot kuvaavat erittäin hyvin sitä, että hän ei usko pärjäävänsä koulussa tai työelämässä, minkä seurauksena syntyy hänen toimintaansa lamauttavia kielteisiä tunteita. Viljo on keskeyttänyt useaan otteeseen opiskelut, hänellä on ADHD-diagnosi sekä masennus- ja ahdistusoireita.

Koska työvoimasta vetäytyneillä työttömillä on lähes poikkeuksetta työ- ja toimintakyvyn vajeita, he kuvaavat myös arkista ajankäyttöään passiiviseksi. Esimerkiksi paniikkihäiriöstä ja vakavasta masennuksesta kärsinyt Jorma (31 v.) muistelee, että hänen ”ei ees tee mieli nousta pediltä saati pukee päälle tai lähtee ulos tai nähä ketään tai tehdä mitään.” Ja hänen mukaansa ”pahimmissa tapauksessa tuommoinen voi jatkaa viikotolkulla”. Jorman käyttämät propositiot kuvaavat hyvin sitä, että nuorten tarmottomuus liittyy huonoon terveydentilaan (Rintala & Karvonen 2003, 457–458). Ai-



Kuvio 3. Työvoimasta vetäytyneen työttömän asemoituminen suhteessa työttömyysturvain asettamiin velvoitteisiin.

neistossa esiintyvät työ- ja toimintakyvyn vajeet liittyivät yleisimmin mielenterveys- ja päihdeongelmiin, mutta myös neurologisiin ja muihin fysiologisiin sairauksiin ja vammoihin. Nuorten kuvasivat puheessaan myös erilaisia elämän kriisejä, jotka lamauttavat heidän toimintakykynsä tilapäisesti. Monet työvoimasta vetäytyneistä nuorista ovat olleet sairauspäivärahalla, kuntoutustuella tai hakeneet työkyvyttömyyseläkettä. Kuitenkin ainoastaan yksi haastatteluista nuorista on saanut myönteisen päätöksen työkyvyttömyyseläkkeestä. Työvoimasta vetäytyneiden työttömien joukossa on myös välinputoajia, jotka eivät ole työkykyisiä, mutta eivät myöskään täytä työkyvyttömyyseläkkeen ehtoja (Määttä 2012; Metteri 2012).

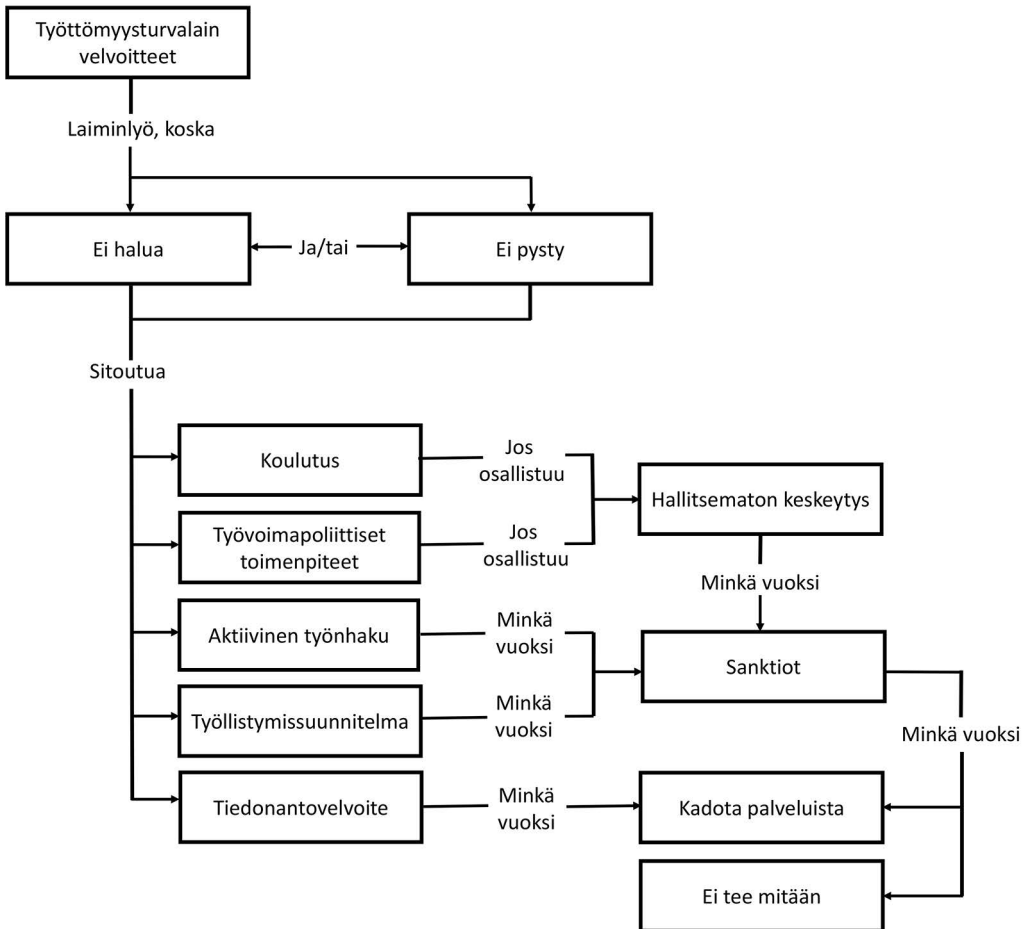
Työvoimasta vetäytyneiden nuorten työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin osallistumista varjostaa kohonnut keskeyttämisriski, koska he luovuttavat varsin helposti kohdattaessaan vastoinkäymisiä. Keskeyttäminen voi

tapahtua esimerkiksi niin, että nuori hakee sairauslomaa. Esimerkiksi Viljo kertoo, että ”mä en sitten käyny siellä työharjoittelussa, kun mä en sitten pystynyt menee sinne. Mä sain sitten viikon sairauslomaa. Ei viikon, ku monen viikon. Varmaan kuukauden sairauslomaa.” Viljo jatkaa ”Mä olin ekana päivänä kipee niin mä en sitten päässy sinne. En sitten saanu lähettyä sinne.”. Näin ollen Viljo kuvaa haastattelupuheessa suhteellisen pienen vastoinkäymisen aiheuttamaa ylitsepääsemätöntä henkistä kynnystä, joka lamauttaa hänen toimintansa. Työvoimasta vetäytyneet nuoret eivät myöskään kykene sitoutumaan työllistymissuunnitelmaan kirjattuihin tavoitteisiin, mutta täyttävät työttömiä koskevan tiedonantovelvoitteen. Esimerkiksi Viljon tapauksessa hän haki sairauslomaa ja pystyi toimittamaan tarvittavat dokumentit työvoimatoimistoon. Näin ollen hänen työharjoittelunsa keskeytymistä ei sanktioitu.

Työvoimasta syrjäytynyt työtön

Työvoimasta syrjäytyneiden työttömien toiminta on selkeässä ristiriidassa työttömiin kohdistuvien lakisääteisten velvoitteiden kanssa. He laiminlyövät työttömiä työnhakijoita koskevat velvoitteet, joko tahallisesti tai sen vuoksi, että eivät omasta mielestään pysty täyttämään velvoitteita. Käytännössä nämä kaksi syytä ovat usein vaikeasti erotettavissa toisistaan nuorten haastattelupuheessa. Esimerkiksi Niina (24 v.) kertoo kieltäytyneensä työelämävalmennuksesta, koska ”en vaan halunnu”, jolloin hän ei anna kieltäytymisel-

leen mitään hyväksyttävää syytä. Heti tämän jälkeen Niina kuitenkin jatkaa ”ja oli toinenkin paikka ja sit siinä tais olla jotain muita [paikkoja] ja en sitten vaan pystynyt soittamaan”, jolloin hän viittaa heikentyneeseen toimintakykyynsä. Näin ollen perusteeton kieltäytyminen ja heikko toimintakyky liittyvät usein toisiinsa. Haastattelun kuvaamien tapahtumien aikaan Niinan elämää rasittivat sekasortoinen muutto paikkakunnalta toiselle sekä huumausaineisiin liittyvät ongelmat. Haastattelusta ei selviä, miksi hän oli alun perin tässä tilanteessa sopinut työelämävalmennuksen aloittamisesta. Lopputuloksena



Kuvio 4. Työvoimasta syrjäytyneen työttömän aseoituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

hän kuitenkin laiminlyö tietoisesti työllistymissuunnitelmassa sovitut toimenpiteet, eikä kyennyt ilmoittamaan tilanteestaan työvoimatoimistoon.

Työvoimasta syrjäytyneet nuoret kärsivät usein merkittävistä elämänhallinnallisista ongelmista, minkä vuoksi heidän haastattelupuheensa on täynnä voimakasta henkistä pahoinvointia, päihdeongelmia, rikkoutu-neita ihmissuhteita, taloudellisia ongelmia, mielenterveyden ja terveyden ongelmia, ulkopuolisuutta, nöyryytyksiä ja muita vaikeuksia. Haastatteluisa on myös mainintoja rikollisesta toiminnasta. Runsas ongelmapuhe osoittaa nuorten ajautuneen toistuvasti ristiriitoihin toimintaympäristönsä kanssa, mikä estää nuorten tavoitteellisen toiminnan. Samasta syystä heidän on vaikeaa kuvata tapahtumien kulkua, selkeitä päämääriä tai motiiveja jälkikäteen. Työvoimasta syrjäytyneet nuoret osallistuvat työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin vastentahtoisesti, jolloin toimenpide päättyy usein hallitsemattomaan keskeytykseen. Hallitsematon keskeytys tarkoittaa sitä, että toimenpide tai koulutus päättyy ilman, että nuori antaa keskeytykselle mitään hyväksyttävää syytä työvoimatoimistolle. Esimerkiksi Joonan (26 v) aloitti työpajan, mutta pian ”mulle tuli flunssa ja mulla oli tosi paha hammaskipu”, jonka seurauksena ”Mä en vaan kyenny menee lääkäriin. Sit se vaan veny se tilanne. Mä en vaan päässy lähtee.” Joonan työpaja keskeytyi, koska hän ei pystynyt ilmoittamaan tilanteestaan kenellekään. Työvoimasta syrjäytyneille nuorille on tyypillistä, että he laiminlyövät myös tiedonantovelvoitteen eivätkä he yleensä vastaa yhteydenottopyyntöihin tai toimita pyydettyjä selvityksiä tilanteestaan. He eivät yleensä saavu sovittuihin tapaamisiin (ks. Haikkola 2019, 340).

Giddensin (1984a, 83) mukaan yhteiskunnallisiin positioihin liittyy normatiivisia odotuksia, jotka tekevät sanktioiden soveltamisen mahdolliseksi. Niinpä laimin-

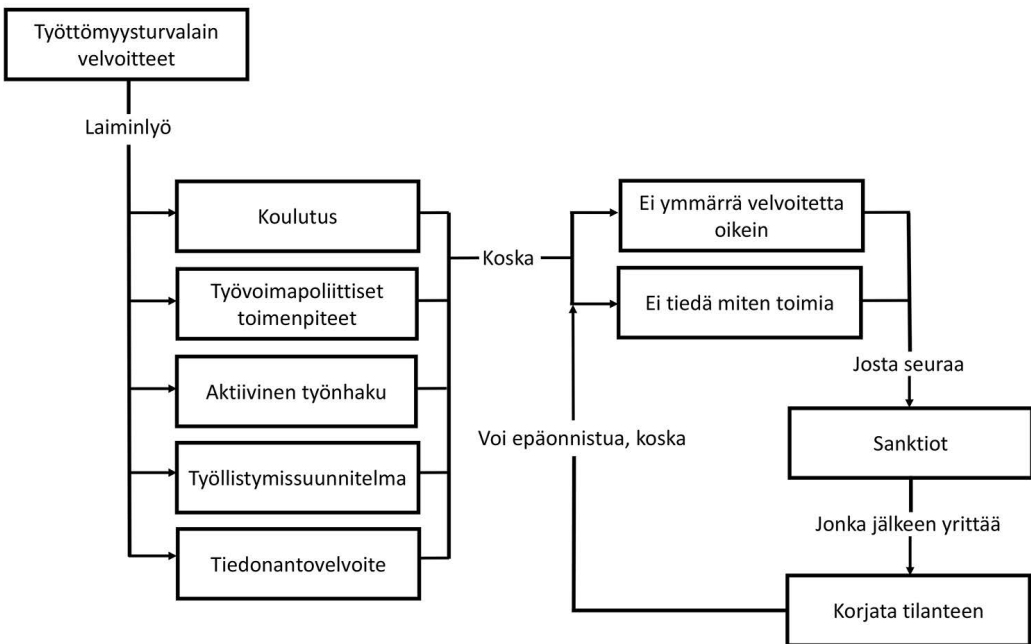
lyöntiensä vuoksi työvoimasta syrjäytyneet nuoret joutuvat usein toistuvasti sanktioiden kohteeksi. Työvoimasta syrjäytyneille työttömille on myös ominaista, että he eivät pyri korjaamaan laiminlyöntejään vaan joko tyytyvät tilanteeseensa tai katoavat palveluiden piiristä kokonaan. Esimerkiksi Reijo (25 v) kertoo, että hän keskeytti lukion, minkä jälkeen ”mä taisin ilmoittaa itteni työttömäksi, mutta mä en käyny siellä ollenkaan”, minkä vuoksi ”oon mä varmaa ollu puoltoista vuotta etten mä oo saanu mitään tukia”. Reijo oli ratkaissut toimeentulonsa asumalla isänsä luona ja viettämällä ”ankeeta elämää”. Reijon tilanne osoittaa, että koulunsa keskeyttäneiden nuorten taloudelliset kannustimet rekisteröityä työttömäksi työnhakijoiksi ovat heikkoja (Hämäläinen & Hämäläinen 2012, 9; Uusikangas & Hiilamo 2020, 124) ja osa työvoimasta syrjäytyneistä nuorista voi jäädä kaikkien yhteiskunnan palveluiden ulkopuolelle (Myrskylä 2011, 9). Keskeytyneet työvoimapolitiittiset toimenpiteet voivat myös heikentää entisestään nuorten toimintakykyä (Ylistö & Husu 2021; Liukko 2006, 88). Lisäksi Reijo on hyvä esimerkki siitä, että työvoimapolitiittiset sanktiot voivat toimia tarkoitustaan vastaan. Sanktioiden virallinen tarkoitus on kannustaa nuoria aktiiviseen työnhakuun ja opiskelupaikan etsimiseen, mutta aktivoinnin sijasta sanktiot voivatkin ohjata nuoria työmarkkinoiden ulkopuolelle. Myös tämä on osoitus merkittävästä epäsynkroniasta työttömien positioon kohdistuvien odotusten ja positioon joutuneiden nuorten toiminnan välillä (ks. Giddens 1984b, 189).

Eksyksissä oleva työtön

Eksyksissä oleva työtön voi laiminlyödä periaatteessa minkä tahansa työttömyysturvalain velvoitteen, koska hän ei hahmota tai ymmärrä itseään koskevia lakisääteisiä veloitteita.

Eksyksissä olevan työttömän positioon ei välttämättä liity työ- ja toimintakyvyn vajeita, koska kyse on enemmänkin tiedon puutteesta tai väärinymmärryksistä. Käytännössä tiedon puute ja väärinymmärryksen näyttävät kuitenkin lisääntyvän toimintakyvyn vajeiden ja vaikeiden elämäntilanteiden yhteydessä. Giddensin termein kyse on toiminnan tarkoittamattomista seurauksista, jotka liittyvät toimintaympäristön tiedostamattomiin olosuhteisiin (Giddens 1984a, 5). Eksyksissä olevan työttömän positioita on löydettävissä lyhyehköinä jaksoina velvoitteiden mukaisesti toimivien, työttömyyteen sopeutuneiden, työvoimasta vetäytyneiden ja työvoimasta syrjäytyneiden nuorten puheesta. Eksyksissä olevien työttömien laiminlyönnit johtavat usein työvoimapolitiittisiin sanktioihin. Erona työvoimasta syrjäytyneisiin työttömiin on se, että eksyksissä olevat työttömät pyrkivät aktiivisesti korjaamaan tilanteen.

Aineistosta löytyy nuoria, jotka ovat kyenneet korjaamaan tilanteensa nopeasti väärinymmärryksen jälkeen. Esimerkiksi Urho (30 v.) kertoi, että työvoimatoimistosta ”laitto mulle työhönosoituksen. [...] Ja mää en ollu perehtynyt tähän asiaan niin mä ajattelin, että mä en sinne mene. Sitten kävikin ilmi luonnollisesti, että siitähän tulee karenssia.” Urho selittää laiminlyöntiään sillä, että ei ollut perillä työhönosoituksen velvoittavasta luonteesta. Urho kertoo, että saatuaan tiedon karensista ”Yritin paikkailla tilannetta” ja muutaman epäonnistuneen yrityksen jälkeen hän meni selvittämään tilannetta työvoimatoimistoon, jossa ”sanottiin että ainut tapa olisi te-valmennus”. Tällä tavoin Urho aloitti ensimmäisen työharjoittelujaksonsa nopeasti karenssin alettua. Urhon käyttämissä propositioneissa on selkeästi nähtävissä hänen pyrkimyksensä tilanteen korjaamiseksi, jolloin hän ainakin periaatteessa toimi sanktioiden



Kuvio 5. Eksyksissä olevan työttömän asemituminen suhteessa työttömyysturvalain asettamiin velvoitteisiin.

lakisääteisen logiikan mukaisesti. Nykyään työhönooituksesta käytetään nimitystä työtarjous.

Aina tilanteen korjaaminen ei ole yhtä helppoa. Esimerkiksi Daniel käyttää haastattelupuheessaan propositiota ”mulle määrättiin vähän lisää karenssia jostain syystä”, joka kuvastaa hänen epätietoisuuttaan omasta tilanteestaan. Hän oli yrittänyt selvittää asiaa työvoimatoimiston kanssa, mutta ei ollut ilmeisesti saanut ymmärrettävää vastausta, koska Daniel kertoo, että oli ”saanut taas lisää karenssia” vaikka omasta mielestään oli jo hoitanut asian kuntoon. Danielilla on paljon ”rikkeitä”, mutta hän ei oikein ole perillä kaikista ”rikkeistään” eikä niiden seurauksista. Huolestuttavaa Danielin tilanteessa on se, että hän ei myöskään ymmärrä saamaansa ohjeistusta, minkä takia hän ei edelleenkaan tiedä tarkalleen, miten hänen odotetaan jatkossa toimivan. Pahimmillaan tilanne voi synnyttää kehän, jossa nuori joutuu sanktioiduksi kerta toisensa jälkeen, vaikka on yrittänyt korjata tilannettaan.

Pitkäaikaistyöttömien nuorten työmarkkinaposition

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan pitkäaikaistyöttömien nuorten asemoitumista heitä koskeviin työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin. Analyysi paljastaa pitkäaikaisyöttömien nuorten ja heidän institutionaalisen ympäristönsä välisen vastaamattomuuden (ks. Giddens 1984b, 189). Ainoastaan velvoitteiden mukaisesti toimivat työttömät pyrkivät oma-aloitteisesti täyttämään työttömyysturvalain mukaiset vaatimukset. Kaikissa muissa positioissa pitkäaikaistyöttömien nuorten toiminta poikkesi huomattavasti heitä ympäröivän institutionaalisen kontekstin odotuksista. Työttömyyteen sopeutuneet työttömät keskittyivät vapaa-ajan aktiviteetteihin tai

osallistuivat koulutukseen tai työvoimapolitiisiin toimenpiteisiin mielekkään tekemisen toivossa. Työvoimasta vetäytyneet työttömät pyrkivät välttämään työttömiä koskevat velvoitteet, koska eivät usko mahdollisuuksiinsa työllistyä avoimille työmarkkinoille. Työvoimasta syrjäytyneet työttömät laiminlyövät tietoisesti työttömiä koskevat velvoitteet, mutta yksityksissä olevien työttömien osalta laiminlyönnit johtuvat siitä, että he eivät tiedä tai ymmärrä heitä koskettavia lakisääteisiä velvoitteita. Pitkäaikaistyöttömille nuorille työllistymissuunnitelmat ovat jääneet pelkäksi byrokraattiseksi muodollisuudeksi, koska vain ani harva heistä tiesi, mitä heidän työllistymissuunnitelmiaan luki.

Nuorten haastattelupuheessaan kuvaama työmarkkinaposition on yleensä tulosta nuorten tekemistä tilanearvioista, jotka on mahdollista tunnistaa heidän käyttämiensä propositioiden avulla. Keskeinen ongelma näyttää olevan se, että työnantajien asettamat pätevyysvaatimukset ovat ulkoisia tekijöitä, joihin pitkäaikaistyöttömillä nuorilla itsellään ei ole juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa (Fugate ym. 2004, 16). Aineisto osoittaa myös, että kovakaan yrittäminen ei takaa työnhaussa onnistunutta lopputulosta. Näin ollen pitkäaikaistyöttömien nuorten haastattelupuheesta on usein jäljitettävissä pakotettujen valintojen kehä (Pohjola 1994, 62), minkä vuoksi pitkäaikaistyöttömien nuorten on pakko tyytyä tilanteeseensa parempien vaihtoehtojen puuttuessa (Ylistö 2018, 15). Pitkäaikaistyöttömien nuorten on usein olosuhteiden pakosta hyväksyttävä työttömyys (Danielbacka & Tanskanen 2009, 54), koska jatkuva tulokseton yrittäminen on henkisesti raskasta. Näissä tilanteissa looginen elämäntalinnallinen valinta on hylätä velvoitteiden mukaisesti toimivan työttömän position. Osa vaikeasti työllistyvistä nuorista valitsee tässä tilanteessa vapaaehtoisesti työttömyyden ja siihen liittyvän poikkeavan elämäntavan.

Toiset taas pyrkivät taistelemaan kohtalooan vastaan, mutta se vaatii huomattavia henkisiä ponnistuksia.

Nuorten toiminnan logiikan ymmärtämiseksi on tärkeää löytää rakenteita ja yksilöä yhdistävä näkökulma. Nuorten passiivisuus ja aktiivisuus suuntautuvat ja määräytyvät rakenteen ja toimijan välisessä vuorovaikutuksessa, jonka seurauksena syntyy erilaisia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia positioita (Giddens 1984b, 187; Schiller-Merkens 2007). Nuorten haastattelupuheen perusteella vaikuttaa siltä, että monet pitkäaikaistyöttömiä nuoria koskevat lakisääteiset velvoitteet ovat nuorten omasta mielestä epärealistisia. Työvoimapolitiikan näkökulmasta tämä tarkoittaa, että syrjäytymisvaarassa oleville nuorille ei ole järkevää asettaa samoja lakisääteisiä vaatimuksia kuin työttömille yleensä, vaan toimenpidekokonaisuudet tulisi räätälöidä kunkin erityiskohderyhmän osalta erikseen. Tutkimus osoittaa selkeästi myös sen, että työvoimasta syrjäytymisvaarassa olevien nuorten sanktioiminen ei johda työvoimapolitiikan tavoitteiden mukaisiin käyttäytymismuutoksiin: sanktiot eivät välttämättä aktivoi heitä työmarkkinoille vaan voivat pahentaa heidän ahdinkoaan. Samanlaisia tuloksia on saatu myös muissa tutkimuksissa, joissa on havaittu aktivointitoimenpiteiden työntävän heikoimmassa asemassa olevia nuoria pois työmarkkinoilta (Ylistö & Husu 2021; Uusikangas & Hiilamo 2020; Hämäläinen ym. 2014). Mikäli nuori ei usko, että hän pystyisi tai voisi onnistua löytämään työtä tai sopivan opiskelupaikan, on hänen vaikea motivoitua sellaista edes tavoittelemaan (Wrede-Jääntti 2003, 86). Se on keskeinen nuorten työmarkkinoille asemoitumista selittävä tekijä. Mikäli työllistyminen olisi helpompaa, moni heistä todennäköisesti valitsisi työttömyyden sijasta palkkatyön.

Lähteet

- Aho, Simo & Vehviläinen, Jukka (1997) *Keppi ja porkkana: tutkimus alle 20-vuotiaita aktivoivan työvoimapolitiittisen uudistuksen vaikutuksista ja koulutuksen ulkopuolelle jäävistä nuorista*. Helsinki: Työministeriö.
- Aro, Mikko (2013) Koulutusekspansio ja koulutusinflaatio Suomessa vuosina 1970–2008. *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (3), 287–303.
- Björklund, Liisa (2008) *Kannustaminen ja moraali: kannustamisen idea suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa 1990-luvulta alkaen*. Väitöskirja Helsingin yliopisto.
- Danielbacka, Mirkka & Tanskanen, Antti (2009) Nuorten asennoituminen työhön ja työttömyyteen. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 52 (2), 46–55.
- Elonen, Noora & Niemelä, Jukka & Saloniemä, Antti (2017) Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25 (4), 280–296.
- Eskelinen, Leena & Olsen, Søren & Caswell, Dorte (2010) Client contribution in negotiations on employability – categories revised? *International Journal of Social Welfare* 19 (3), 330–338.
- Fugate, Mel & Kinicki, Angelo & Ashforth, Blake (2004) Employability: A psycho-social construct, its dimensions and applications. *Journal of Vocational Behavior* 65 (1), 14–38.
- Gibson, Stephen (2011) Dilemmas of citizenship: Young people's conception of un/employment rights and responsibilities. *British Journal of Social Psychology* 50 (3), 450–468.
- Giddens, Anthony (1984a) *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, Anthony (1984b) *Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia. Toiminnan, rakenteen ja ristiriidan käsitteet yhteiskunta-analyyssissä*. Helsinki: Otava.
- Haikkola, Lotta (2019) Shaping activation policy at the street level: Governing inactivity in youth employment services. *Acta Sociologica* 62 (3), 334–348.
- Haikkola, Lotta & Näre, Lena & Lähteenmaa, Jaana (2017) Tunnistamisen institutionaaliset kontekstit. Nuoret työttömät aktivointitoimenpiteissä. Teoksessa Sanna Aaltonen & Antti Kivijärvi (toim.) *Nuoret aikuiset hyvinvointipalvelujen käyttäjinä ja kohteina*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 198, 53–77.
- Hartikainen, Armi & Anttila, Timo & Oinas, Tomi & Nätti, Jouko (2010) Is Finland Different? Quality of Work Among Finnish and European Employees. *Research on Finnish Society* 3 (3), 29–41.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla (2012) Matkalla

- maailmalle: nuorten työttömyyden esiintyvyys ja kesto. *Työpoliittinen Aikakauskirja* 2/2012, 6–18.
- Hämäläinen, Kari & Hämäläinen, Ulla & Tuomala, Juha (2014) *The Labour Market Impacts of Youth Guarantee: Lessons for Europe?* Helsinki: VATT.
- Järvinen, Tero & Vanttaja, Markku (2005) *Nuoret koulutus- ja työmarkkinoilla*. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta.
- Kallio, Johanna & Saarinen, Arttu (2013) Katutason byrokraattien käsitykset työttömistä ja työttömyysturvasta. *Työelämän tutkimus* 11 (3), 192–208.
- Keskitalo, Elsa (2008) *Balancing social citizenship and new paternalism. Finnish activation policy and street-level practice in a comparative perspective*. Stakes research report 177. Helsinki: Stakes.
- Kojo, Marjaana (2012) Pause päällä. Työn ja koulutuksen ulkopuoliset jaksot nuorten elämäkulussa. *Janus* 20 (2), 94–110.
- Kortteinen, Martti & Tuomikoski, Hannu (1998) *Työtön. Tutkimus pitkäaikaistyöttömien selviytymisestä*. Helsinki: Tammi.
- Kotiranta, Tuija (2008) Aktivoinnin paradoksit. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 335.
- Liukko, Eeva (2006) *Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa*. Helsinki: Heikki Waris -instituutti.
- Mauno, Saija & Minkkinen, Jaana & Auvinen, Elina (2019) Nakertaako työn intensiivisyyden lisääntyminen työssä suoriutumista ja työn merkityksellisyyttä? Vertaileva tutkimus eri ammattialoilla. *Hallinnon tutkimus* 38 (4), 271–288.
- Metteri, Anna (2012) *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Miles, Matthew & Huberman, Michael (1994) *Qualitative Data Analysis. An Expanded Sourcebook*. Thousand Oaks: Sage.
- Montén, Seppo & Tuomala, Juha (2003) *Alueellinen työttömyys ja pitkäaikaistyöttömyys 1990-luvulla*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Myllyniemi, Sami (2007) *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Valtion nuorisoneuvosto, julkaisuja 37 & Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 79. Helsinki: Opetusministeriö.
- Myrskylä, Pekka (2011) *Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella*. Helsinki: Työ ja elinkeinoministeriö.
- Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002a) Invisible People: Institutional Reasoning and Reflexivity in the Production of Services and “Social Facts” in Public Employment Agencies. *Mind, Culture, And Activity* 9 (3), 160–178.
- Mäkitalo, Åsa & Säljö, Roger (2002b) Talk in institutional context and institutional context in talk: Categories as situated practices. *Text* 22 (1), 57–82.
- Mäkitalo, Åsa (2005) The Record as a Formative Tool. A Study of Immanent Pedagogy in the Practice of Vocational Guidance. *Qualitative Social Work* 4 (4), 431–449.
- Määttä, Anne (2012) *Perusturva ja poiskäännyttäminen*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Määttä, Mirja (2019) Reforming youth transition support with the multi-agency approach – a case study of the finish one-stop guidance centers. *Sociologija* 61 (2), 277–291.
- Määttä, Mirja & Asikainen, Elina & Saastamoinen, Mikko (2016) Tukeminen ja pakot nuorten vaikeutuneissa koulutussiiirtymissä. *Nuorisotutkimus* 34 (1), 18–34.
- Novak, Joseph (2002) *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsitekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä*. Jyväskylä, PS-kustannus.
- Nyyssölä, Kari (2002) Valmennusta ja varastointia. Nuorten työllisyys ja työvoimapolitiikka 1960-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Heikki Silvennoinen (toim.) *Nuorisopolitiikka Suomessa. 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Nuorisosaian neuvottelukunta, 120–136.
- Paananen, Reija & Ristikari, Tiina & Merikukka, Marjo & Rämö, Antti & Gissler, Mika (2012) *Lasten ja nuorten hyvinvointi. Kansallinen syntymäkohortti 1987-tutkimusaineiston valossa*. Raportti 52/2012. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Pohjola, Anneli (1994) *Elämän valttikortit. Nuorten aikuisten elämäntulotukea vaativien tilanteiden varjossa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Pultz, Sabina & Mørch, Sven (2015) Unemployed by choice: young creative people and the balancing of responsibilities through strategic self-management. *Journal of Youth Studies* 18 (10), 1382–1401.
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari (2003) Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaissa kuntatyypeissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 68 (5), 454–464.
- Romppainen, Katri & Jähi, Rita & Saloniemä, Antti & Virtanen, Pekka (2009) Encounters with unemployment in occupational health care: nurses’ construction of clients without work. *Social Science & Medicine* 70 (4), 605–608.
- Salmela-Aro, Katariina & Little, Brian (2007) Relational Aspects of Project Pursuit. Teoksessa Brian Little, Katariina Salmela-Aro & Susan Phillips (toim.) *Personal Project Pursuit. Goals, Action and Hu-*

- man Flourishing*. London: Mahwah, 199–220.
- Schiller-Merkens, Simone (2007) Towards a Practice-Based Approach to Institutional Change: Institutional Change and Structuration Theory's Neglected Praxeological Aspects. *Academy of Management Annual Meeting Proceedings* 54 (1), 1–6.
- Stones, Rob (2005) *Structuration Theory*. New York: Palgrave Macmillan.
- Tarkiainen, Laura (2017) Long-term unemployed Finnish interviewees address deservingness: separating, declining and enriching as means of resisting. *Journal of Poverty and Social Justice* 25 (39), 219–231.
- Tarkiainen, Laura (2020a) Motivated, resistant, unfortunate and blameworthy – Positions constructed for Finnish long-term unemployed individuals through the employability discourse. *Nordic Social Work Research*, 1–13.
- Tarkiainen, Laura (2020b) *Negotiated responsibilities and deservingness: a study of talk on prolonged unemployment in Finland*. Publications of the Faculty of Social Sciences 169. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tuppurainen, Simo (2010) Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. *Työpoliittinen aikakauskirja* 53 (4), 14–22.
- Uusikangas, Silja & Hiilamo, Heikki (2020) Nuorten aikuisten aktivointi, sanktiot ja poiskäännyttäminen. Teoksessa Mirja Määttä & Anne-Mari Souto (toim.) *Tutkittu ja tulkittu Ohjaamo*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 120–145.
- Virjo, Ilkka & Aho, Simo (2001) Työnhakuaktiivisuuden vaikuttavat tekijät. *Työpoliittinen aikakauskirja* 3/2001, 55–76.
- Välilä, Outi (2008) Oikeutetusti työtön. Neuvottelu pitkäaikaistyöttömien ryhmän leimatusta jäsenyydestä. Teoksessa Irene Roivainen, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.) *Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla*. Jyväskylä: PS-kustannus, 245–260.
- Välilä, Outi (2011) *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemisen ja sen rakentuminen haastattelupuheessa*. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Wrede-Jäntti, Matilda (2003) Työ, rahat tai henki! – nuorten helsinkiläisten työttömien toimintastrategioita. Teoksessa Ira Malmberg-Heimonen, Lasse Siurala & Matilda Wrede-Jäntti (toim.) *Tulkintoja nuorisotyöttömyydestä*. Helsinki: Kaupungin tietokeskus, 25–84.
- Wright, Sharon (2012) Welfare-to-work, Agency and Personal Responsibility. *Journal of Social Policy* 41 (2), 309–328.
- Ylistö, Sami (2018) Why do Young People Give up Their Job Search? *Nordic Journal of Working Life Studies* 8 (3), 27–45.
- Ylistö, Sami & Hanna-Mari Husu (2021) Negative emotional consequences of labour market activation policies for long-term unemployed young adults in Finland. *International journal of Sociology and Social Policy* 41 (13–14), 1–15.
- Åhlberg, Mauri (1992) *Oppimisen, opetuksen ja opetussuunnitelman evaluaatio*. Helsinki: Finn Lectura.
- Åhlberg, Mauri (2002) Suomentajan jälkisanat: eheyttävän kasvatuksen teorian, käsittekarttojen ja vee-heuristiikan käytöstä sekä tutkimus- ja kehittämistyöstä Suomessa. Teoksessa Joseph Novak *Tiedon oppiminen, luominen ja käyttö. Käsittekartat työvälineinä oppilaitoksissa ja yrityksissä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 300–315.
- Åhlberg, Mauri (2018) Käsittekartat tutkimusmenetelmänä. Teoksessa Raine Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 52–62.

“Haluaisin itse olla vain hetero.”

Poikien ja nuorten miesten homohuoli
seksuaalineuvontapalveluun lähetetyissä
kysymyksissä

Sanna Spišák, Maria Vihlman, Mikko Ala-Kapee & Varpu Löfman



Tarkastelemme artikkelissamme pojaksi itsensä määrittelevien henkilöiden huolta, joka kohdistuu mahdolliseen homoseksuaaliseen suuntautumiseen. Seksuaalineuvontaan lähetetyistä kysymyksistä koostuva aineistomme tekee näkyväksi juopaa yhteiskunnallisten ylätasoin yhdenvertaisuustoimien ja nuorten arkikokemusten välillä. Tila poikien ja nuorten miesten seksuaalisuudelle ja itsemäärittelylle vaikuttaa aineistomme perusteella olevan rajattu. Tulkintamme mukaan tämä kytkeytyy seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja näiden keskinäissuhteisiin edelleen liittyviin normeihin ja oletusarvoihin. Aineistossamme sekä homoseksuaalisuuden stigmatisoitu asema suhteessa heteroseksuaalisuuteen että ajatus yksiselitteisistä seksuaali-identiteettikategorioista rajoittavat nuorten miesten mahdollisuuksia olla totta seksuaalisuudessaan. Pohdimme seksuaalisuuden ymmärtämisen ja käsitteellistämisen keinoja seksuaalisen kasvurauhan vahvistamiseksi. Mietimme myös, miten esimerkiksi nuorten kanssa työskentelevät voisivat rakentaa tilaa sille, että jokaisella nuorella olisi mahdollisuus kasvaa omaksi seksuaaliseksi itsekseen ilman normatiivisten kehikoiden tai nautintoa rajaavien seksikäsitteiden taakkaa.

Asiasanat: heteronormatiivisuus, homoseksuaalisuus, normikriittisyys, pojat, seksuaalisuus, yhdenvertaisuus

Suomessa on edistetty seksuaalista yhdenvertaisuutta ruohonjuuritason aktivismilla jo vuosikymmenten ajan. Yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta tukevat lakialoitteet, kuten vuonna 2015 päivitetty yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki, säätävät sukupuolen ja seksuaalisuuden yhdenvertaisuudesta ja syrjimättömyydestä osana ihmisen perusoikeuksia. Ajantasaistetut lait, yhteisöjen yhdenvertaisuussuunnitelmat sekä yleinen yhteiskunnallinen asennemuutos korostavat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhä lisääntyvää tunnistamista ja tunnustamista. Ovatpa jotkut purnanneet tasa-arvon menneen Suomessa jo liian pitkällekin. Empiirinen aineistomme nuorten miesten seksuaalivertailupalveluun lähettämistä kysymyksistä kertoo kuitenkin toisenlaisesta todellisuudesta. Väitämme, että niin sanotut ylätasoinen toimet eivät yksinään riitä takaamaan nuorten rauhaa kasvaa ja kehittyä omanlaisekseen, omassa tahdissaan ja omien tulevaisuuden haaveidensa ohjaamina, vaan tarvitsemme arkisten syrjiviä rakenteiden aktiivista tunnistamista ja ututteraa pyrkimystä niiden muuttamiseen kasvurauhan takaamiseksi (vrt. Spade 2015).

Tarkastelemme pojaksi tai nuoreksi mieheksi itsensä määrittelevien henkilöiden huolta, joka kohdistuu mahdolliseen homoseksuaaliseen suuntautumiseen. Aineistomme koostuu Sexpo-säätiön tutkimuskäyttöön luovuttamista 8057 nuorten ja nuorten aikuisten lähettämistä anonyymeistä seksuaalivertailuun tulleista yhteydenotoista vuosilta 2017–2019. Tarkastelemme seksuaalista suuntautumista koskevia yhteydenottoja analysoiden, miten seksuaalivertailuun yhteyttä ottaneet pojat ja nuoret miehet käsitteellistävät erilaisia seksuaali-identiteettien ilmentymiä, erityisesti heteroutta ja homoseksuaalisuutta. Analyysimme nivoutuen pohdimme seksuaalisuuden ymmärtämisen ja käsitteellistämisen keinoja, joilla voisimme tukea ja edistää poikien ja nuorten

miesten seksuaalista kasvurauhaa. Nuorten seksuaalioikeuksien edistämiseen sitoutuneina seksologian ammattilaisina uskomme, että tutkimustamme voidaan hyödyntää käytännön media- ja seksuaalikasvatuksen sisältöjen kehittämisessä.

Aineistomme tekee näkyväksi juopaa yhteiskunnallisten ylätasoinen toimien ja nuorten arkisten kokemusten välillä. Tila poikien ja nuorten miesten seksuaalisuudelle ja itsemäärittelylle vaikuttaa olevan rajattu, mikä tulkitamme mukaan kytkeytyy seksuaalisuuteen, sukupuoleen ja näiden keskinäissuhteisiin liittyviin normeihin ja oletusarvoihin. Nämä oletusarvot voivat olla yhtä aikaa laajalti vaikuttavia ja itsestäänselvytyksensä näkymättömiä. Niiden suhde yhdenvertaisuuden edistämiseen voi niin ikään olla ristiriitainen. Esimerkiksi monelle nuorelle seksuaali-identiteettiin perustuva itsemäärittely voi olla hyvin tärkeää, ja jokaisen seksuaalista itsemäärittelyoikeutta, itsemäärittelyä tai -määrittelemättömyyttä tulee kunnioittaa. Itsemäärittelyn tarvetta ja seksuaali-identiteettikategorioita korostava puhetapa voi kuitenkin luoda myös katveja seksuaalisuudesta puhumiselle ja seksuaalisuuden todeksi elämiselle etenkin tilanteissa, joissa seksuaalisuus elää kategorioiden laitamilla, hakee paikkaansa tai ei asetu kategorioihin. Aineistossamme sekä homoseksuaalisuuden stigmatisoitu asema suhteessa heteroseksuaalisuuteen että ajatus yksiselitteisistä seksuaali-identiteettikategorioista rajoittavat nuorten miesten mahdollisuuksia olla totta seksuaalisuudessaan. (Ks. esim. Meeks 2001.)

Artikkelimme täydentää viime vuosina julkaistuja poika-, mies- ja maskuliinisuustutkimuksen antologioita (ks. esim. Aho, Nieminen & Salo 2021; Kivijärvi ym. 2018) nostamalla poikien seksuaalisuuden temaattis-analyttisen tarkastelun keskiöön. Vaikka ansiokkaat antologiat ovat osaltaan koonneet yhteen kotimaista tutkimusta monipuolistaen kuvaa pojista, poikuudesta ja

maskuliinisuuksista, mielestämme on tärkeää suunnata huomio myös poikien seksuaalisuuteen, sen toteuttamisen mahdollisuuksiin ja reunaehtoihin. Artikkelissa lähestymme teemaa seksuaali-identiteettiin kytkeytyvien kysymysten kautta. Laajempuna toiveenamme on, että artikkelimme voisi osaltaan kannustaa sellaisten käytännön toimien kehittämiseen, joilla edistetään kaikenlaisten kehollisuuksien, sukupuolten ja seksuaalisuuksien kunnioittavaa kohtaamista.

Poikien seksuaalikokemuksia tutkimassa: aineisto ja metodologia

Vuonna 1969 perustettu Sexpo-säätiö edistää seksuaalista hyvinvointia Suomessa. Sexpo tarjoaa maksutonta neuvontaa seksuaalisuuden, seksin, sukupuolisuuden ja ihmissuhteiden kysymyksissä. Neuvontaa on saatavilla nettissä, puhelimitse, videopuhelun välityksellä ja kasvokkain. Palveluihin voi ottaa yhteyttä nimettömästi, ja yhteydenottoihin vastaavat koulutetut seksologian ammattilaiset.

Sexpon nettineuvonta on kysymys- ja vastauspalsta, jolla ammattilaiset vastaavat lähetettyihin kysymyksiin nettineuvonnan julkisilla verkkosivuilla. Sexpo on luovuttanut tutkimuskäyttöön 8057 nuorten ja nuorten aikuisten lähettämää anonyymiä nettineuvonnan yhteydenottoa vuosilta 2017–2019. Nettineuvontalomakkeella kerätään tiedot kysyjän sukupuolesta, iästä ja paikkakunnasta. Näitä henkilötietoja käytetään organisaation sisäisiin tilastointitarkoituksiin, eikä niitä ole luovutettu tutkimuskäyttöön. Suurin osa nettineuvonnan asiakkaista on 11–19-vuotiaita, mutta yhteydenottoja tulee jopa 70-vuotiailta (Sexpo 2022).

Olemme hyödyntäneet Virginia Braunin ja Victoria Clarken (2019; 2022) muo-

toilemaa refleksiivistä temaattista analyysiä teemoitellaksemme, tyytitellaksemme ja järjestääksemme systemaattisesti laajaa empiiristä aineistoamme. Aineiston refleksiivisen sisällönanalyysin perusteella meidän on ollut mahdollista jakaa aineistomme pienempiin temaattisiin kokonaisuuksiin, jotka ovat selventäneet meille, millaisissa tilanteissa suomalaiset nuoret ja nuoret aikuiset kääntyvät Sexpon nettineuvonnan puoleen. Valtaosa nettineuvontaan tulevista kysymyksistä liittyy ihmisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin ja seurusteluun. Nuoret pohtivat muun muassa kehoon, murrosiän kehittymiseen sekä mieltymyksiin ja fantasioihin liittyviä kysymyksiä. (Ks. esim. Sexpo 2022; Karhu 2022.)

Koska Intiimiys datavetoisessa kulttuurissa (IDA) -tutkimushankkeen osaprojektimme keskittyy erityisesti siihen, miten datavetoinen mediakulttuuri järjestää 16–24-vuotiaiden seksuaalisuutta ja seksuaalisuhteita, keskityimme analyysissä aluksi varsinkin niihin yhteydenottoihin, joiden keskiössä ovat seksuaalisuus ja media (n= 227). Jo näissä kysymyksissä seksuaalinen suuntautuminen oli merkittävässä osassa, joten temaattisen sisällönanalyysin avulla erottelimme laajamittaisesta aineistostamme myös seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät yhteydenotot (n= 326, noin 4 % kaikista kysymyksistä).

Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä yhteydenottoja koodatessamme huomiomme kiinnittyi toisteiseen yhteydenottomalliin (n= 58, noin 18 % kaikista seksuaalista suuntautumista koskevista kysymyksistä). Tässä yhteydenottomallissa pojaksi tai nuoreksi mieheksi itsensä määrittelevä henkilö kertoo epä tietoisuuden ja pelon sävyttämästä huolesta, joka liittyy kysyjän homoseksuaaliseksi tulkitsemiin seksuaalisiin haluihin, seksikäytäntöihin sekä seksuaali-identiteetin epävarmuuteen. Näistä yhteydenotoista vajaassa kymmenesosassa on kyse sateenkaarinuoren kysymyksestä, valtaosan kysyjistä määritellessä

itsensä heteropojaksi tai -mieheksi. Vastaavaa huolta ei näkynyt lainkaan tytöksi tai nuoreksi naisiksi itsensä määrittelevien henkilöiden lähettämässä samaan sukupuoleen kohdistuvaa mielenkiintoa koskevissa kysymyksissä (vrt. Kontula 2016).

Aineistoa koskevan havaintomme selkeä sukupuolittuneisuus vangitsi huomiomme. Olemme analysoineet temaattisen sisällön-analyysimme tuottamaa merkittävää löydöstämme (sisällönanalyysin toteuttamisen kuvauksesta ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–80). Valaisemme analyysiamme ja argumentaatiotamme aineisto-otteilla nettineuvontaan tulleista poikien ja nuorten miesten yhteydenotoista. Ketään artikkelissa lainatuista, Sexpoon yhteyttä ottaneista nuorista ei voida tunnistaa käyttämistämme aineistositateista. Koska Sexpo ei kysy nettineuvontapalveluun yhteyttä ottaneiden yhteystietoja, emme ole voineet erikseen ottaa yhteyttä palvelua käyttäneisiin kysyäksimme tietoon perustuvaa suostumusta (Kohonen, Kuula-Luumi & Spooft 2019, 8). Kukin yhteydenottaja on kuitenkin täyttänyt kysymyslomakkeen siinä uskossa, että lähetettävä kysymys ja koulutetun seksologin vastaus julkaistaan Sexpoon julkisella nettineuvontafoorumilla. Näin ollen käsittelemme tutkimuskäyttöön luovutettua aineistoa julkisena dokumenttina, mutta olemme tehneet lisäanonymisointeja sellaisten yhteydenottojen kohdalla, joissa paljastuu erillisiä tietoja, jotka yhdistettyinä mahdollistaisivat henkilön tunnistamisen. Olemme lukukokemuksen helpottamiseksi kevyesti editoineet joitakin lainaamiamme yhteydenottoja esimerkiksi lisäämällä välimerkit tai poistaneet yhteydenotossa esiintyvää toisteisuutta ja laveasanaisuutta. Puhekielisyyteen emme ole puuttuneet. Sekä Sexpo-säätiö että Turun yliopiston eettinen toimikunta ovat hyväksyneet tutkimussuunnitelman ja anonyymien aineiston käytön osana IDA-tutkimusprojektia.

Kutsumme poikien ja nuorten miesten yhteydenotoissa toistuvaa teemaa *homohuoleksi*. Homohuoli kietoutuu omakohtaiseen pelkoon mahdollisesta homoseksuaalisuudesta ja toimii ikkunana poikien ja nuorten miesten kokemiin seksuaali-identiteettiin liittyviin paineisiin. Tulkintamme mukaan paineet kytkeytyvät yhteiskunnallis-kulttuuriin seksuaalisuutta ja sukupuolta järjestäviin normatiivisiin ymmärryksiin, rakenteisiin ja käytäntöihin. Analysoimissamme neuvontakysymyksissä homous mieltä leimaavaksi identiteetiksi ja seksuaaliseksi suuntautumiseksi, jota pojat tai nuoret miehet haluavat kaikin tavoin välttää.³

Seksuaalisuutta tehdään olemassa olevaksi aina tiettyssä historiallisessa paikassa ja ajassa tälle ajalle ominaisin ehdoin. Performatiiviset käytännöt, eli erilaiset toistuvat kielelliset, institutionaaliset, ruumiilliset ja visuaaliset esitykset tuottavat seksuaali-identiteettejä ja näiden totuusväittämiä tilanteisesti tietynlaisina, tiettyyn aikaan ja paikkaan sitoutuen. (Ks. esim. Foucault 1978; Butler 1990; 1993.) Aineistomme tarjoaa yhden näkökulman siihen, miten heteropojaksi tai -mieheksi itsensä määrittelevän on mahdollista elää seksuaalisuuttaan 2020-luvun Suomessa; maassa, jossa seksuaalioikeudet toteutuvat maailmanlaajuisesti katsottuna hyvin, jossa erilaisin yhteiskunnallisin toimin pyritään edistämään tasa-arvoa syrjimättömyyttä ja jossa *samaan aikaan* aineistomme perusteella vaikuttaa siltä, että seksuaalinen kasvurauha ei kaikilla toteudu.

Käsittelemme homohuoleksi teemoittelimamme yhteydenottoja vakavasti otettavana yhteiskunnallisena ilmiönä, joka osaltaan kertoo yhdenvertaisuuden, hyvinvoinnin ja seksuaaliterveyden esteistä.⁴ Homohuolta käsitellessämme haluamme painottaa, että kyse ei ole irratiionaalisesta yksilön tuntemasta ahdistuksesta vaan yhteiskunnallisesta ja valtarakenteellisesta kysymyksestä. Seksuaali-iden-

titeettejä koskevassa pohdinnassa – aineistossamme erityisesti puntaroinnissa homo- ja heteroseksuaalisuuden välillä – vaihtoehdot eivät ole keskenään samanarvoisia. Elämme kulttuurissa, jossa tietynlainen, eli normatiivinen, heteroseksuaalisuus on oletettu olemisen ja seksuaalisuuden toteuttamisen tapa, josta poikkeamista sanktioidaan negatiivisesti erilaisin tavoin, myös väkivaltaisesti. (Rubin 2006/1984; Rossi 2006.) Homohuolossa on ymmärryksemme mukaan kyse siitä, miten seksuaalisuutta säätelevät valtarakenteet ja normittavat järjestykset paikantuvat yksilöiden kehollisuuteen, seksuaalisuuteen ja kokemusmaailmaan kärsimystä aiheuttaen.

Tarkastelemme artikkelissamme sitä, miten Sexpoon yhteyttä ottaneiden poikien ja nuorten miesten seksuaalinen itseymmärrys kyseenalaistuu huolta aiheuttaen. Otamme vakavasti kysymysten lähettäjien kokemukset ja yhteiskunnalliset seksuaalisuuden hierarkiat pohtien samalla, voisiko toisenlainen tapa ymmärtää seksuaalisuutta ja sukupuolta lieventää poikien kärsimystä ja edistää seksuaalista hyvinvointia. Käsitteellistä työtä tehdessämme olemme tietoisia siitä, että ymmärrysten tasolla tapahtuvat muutokset vaativat tuekseen konkreettisia seksuaalioikeuksia edistäviä tekoja. Homohuoli syntyy yhteiskunnallis-kulttuurisessa tilanteessa, jossa homoseksuaalinen identiteetti ei ole yhtä lailla mahdollinen ja turvallinen kuin normiin solahtava heterous ja jossa tila identiteetikategorioiden välissä tai ulkopuolella on tukala. Joustavuuden ja tilan lisääntyminen itsemäärittelytyössä (Paasonen & Spišák 2018) vaatii rinnalleen väsymätöntä ruohonjuuritason yhdenvertaisuustyötä, joka purkaa niitä aineistossammekin näkyviä ulkoistavia rakenteita, joissa tietyt seksuaalisuuden ja jouston suunnat näyttäytyvät säännönmukaisesti toivotumpina kuin toiset.

Queerteoriasta (ks. erityisesti Warner 2000; Turner 2000) ja kriittisestä pedago-

giikasta (Jagose 2015; Kiilakoski, Tomperi & Vuorikoski 2005) ammentavalla normi-kriittisellä yhteydenottojen analyysillä pureudumme siihen, mikä saa nuoren toteamaan: ”Haluaisin olla vain hetero.” Aineistoa lu-kiessamme pyrimme tunnistamaan yhteis-kunnassa vallitsevia seksuaalisuuteen liittyviä normatiivisuuksia ja syrjiviä rakenteita, jotka osaltaan voivat selittää, miksi aineistomme on tuottunut sellaiseksi kuin on. Aineistomme pojat ja miehet kokevat raastavaa huolta siitä, mihin suuntaan heidän heteroudesta eroavat katseensa, tunteensa, mielenkiintonsa ja halunsa kohdistuvat. Analyysissä puramme homohuolen pojille aiheuttamaa sukupuolittunutta painetta osoittaen, miten seksuaalisuutta normittavat käsitykset sulkevat ulos erilaisia seksuaalisuuden ilmentymiä syrjivään ajatteluun tukeutuen ja sitä osaltaan vahvistaen. ”Halu olla vain hetero” sisältää tulkintamme mukaan kaksoismerkityksen: ensinnäkin halun identifioidua nimenomaan heteroksi erotuksena homosta ja toiseksi halun identifioidua vain yhteen selkeään identiteettiin.

Aineistoomme nojaten esitämme, että yhdenvertaisuuden etenemisestä huolimatta yhtäältä heteroseksuaalisuuden kyseenalaistamaton valta-asema ja toisaalta myytti seksuaalisen suuntautumisen lukkiutuneisuudesta marginalisoivat seksuaalisen halun suuntautumista johonkin muuhun kuin selkeästi ”vastakkaiseksi” määrittävään sukupuoleen etenkin poikien kohdalla. Tiedostamme, että ”vastakkaisen” sukupuolen käsite on queer-teoriasta ammentavan artikkelimme yhteydessä hankala, sillä myös omat sanamme tulevat piirtäneeksi todellisuutta tietynlaiseksi. Ajatus ”vastakkaisista” sukupuolista on kuitenkin aineistomme henkilöille olennainen osa itsemäärittelyä ja tulkintamme mukaan myös itsemäärittelyyn liittyvää kivuliaisuutta, kuten tulemme tarkemmin analysoimaan. Puhuminen ”eri sukupuoleen” kohdistuvasta halusta ei tekisi oikeutta aineistomme tämänhetkisel- le kokemusmaa-

ilmalle, sillä olennaista ei ole yksinomaan se, että pojan tai nuoren miehen halu määrittäisi jollakin tavalla omasta sukupuolesta eroavaan sukupuoleen: olennaista on nimenomaan sukupuoliymmärryksen binäärisyys.

Omaan seksuaalisuuteen ja etenkin mahdolliseen homoseksuaaliseen identiteettiin kohdistuvasta huolesta on julkaistu jonkin verran kansainvälistä tutkimusta psykiatris-terapeuttisessa viitekehyksessä (ks. esim. Williams & Wetterneck 2019). Merkittävästi elämää haittaava seksuaali-identiteettiin kohdistuva huoli onkin teemana tuttu monille kliinistä työtä pakko-oireisen häiriön (OCD) tai seksologian parissa tekeväille. Homohuolen mahdollinen yhteys psykiatrisiin oirekuviin ei asetu tämän artikkelin keskiöön ja esimerkiksi OCD:n ollessa kyseessä apu saadaan asian- tuntevasta terapeuttisesta hoidosta. Soveltamamme näkökulma ei kuitenkaan sulje pois erilaisia homohuolta koskevia ymmärryksiä. Psykiatriset oirekuvat muotoutuvat nekin tietyssä ajassa ja paikassa, eikä liene sattumaa, että vastaanottohuoneissa huoli kohdistuu useammin nimenomaan homoseksuaalisuuden mahdollisuuteen kuin kalvavaan huoleen siitä, että henkilö olisikin hetero.

Normikriittisestä (Warner 2000; Henriksson 2017) katsantokannastamme käsin kiinnitämme huomiota yhteiskunnassamme ja arjessamme eläviin eriarvoistaviin ajattelun ja toiminnan rakenteisiin, joilla on konkreettisia seksuaalista hyvinvointia heikentäviä seurauksia yksilöiden elämässä. Seksuaalisuuteen liittyviä normeja purkaessamme haluamme aktiivisesti pohtia myös sitä, millaiset ymmärrykset ja käytännöt edesauttaisivat kaikkien mahdollisuutta elää rauhassa todeksi seksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan. Peräänkuulutamme kasvurauhaa ja seksuaalioikeuksien toteutumista edistäviä seksuaalisuuden ymmärtämisen tapoja ja käytäntöjä, jotka sallisivat aineistomme poikien ja nuorten miesten – ja kaikkien muidenkin – tutkailla itseään,

fantasioitaan, sukupuoltaan, mielenkiinnon kohteitaan, nautintojaan ja seksuaalisuuttaan omassa tahdissaan vailla häpeää, syrjintää ja stigman pelkoa.

Heteronormatiivisuuden sukupuolittuneet järjestykset

Elikkäs olen 9.Luokkalainen poika ja ikää on 15. Pelkään jatkuvasti, että olen homo. Poikaihastuksia ei koskaan ole ollut. En ole kiihottunut homopornosta varsinaisesti, joskus puolistondis on saattanut tulla - - - Tiedän, todella tyhmää. Ja tiedän myös, että lähes kukaan ei ole 100% hetero. Mutta päässäni pyörii homomaisia ajatuksia. Ne tuntuvat joskus jopa haluttavilta, mutta ei kiihota (onneksi!). Olen suvaitsevainen ihminen. Kaverini kertoi vain minulle biseksuaalisuudestaan, sillä hän tiesi, että en tuomitsisi. Haluaisin itse olla vain hetero. Sitten kun näin kerran homoparin kuvan ja näin itseni siinä tulevaisuudessa, säikähdin. Tosin en tiedä, voiko tunteisiini luottaa, sillä koko pelko alkoi ilman syytä - - - Mutta joskus yllätän itseni katsomassa pojan persettä ja en tiedä, olenko kovinkaan hetero. Tuo ei välttämättä merkitse mitään, mutta pelottaa. Osaan sanoa helpommin tytöistä ovatko he hyvännäköisiä kun pojista, sillä tyttöihin kiinnitän enemmän huomiota. Kiitän jo vastauksesta valmiiksi.

Yllä oleva yhteydenotto kuvaa erinomaisesti toisteista tapaa, jolla heteroiksi itsensä määrittelevät pojat ja nuoret miehet pukevat sanoiksi tuntemuksiaan seksuaaliseen suuntautumiseen keskittyvissä yhteydenotoissa. Pelko homoudesta leimaa vahvasti tapaa, jolla he ymmärtävät ja kokevat omaa seksuaalisuuttaan. Yllä olevassa yhteydenotossa 15-vuotias poika kertoo tietävänsä, ”että lähes kukaan ei ole 100% hetero”, mutta tieto ei lievennä omakohtaista huolta. Yhteydenottaja toteaa huojentuneena, ettei hän ”onneksi!” kiihotu ”homomaisista ajatuksista” vaikka ”ne tuntuvat joskus jopa haluttavilta”. Toisen pojan takapuoleen ohjautunut katse saa hänet pohtimaan, onko hän kovinkaan hetero. Hän

kertoo itse olevansa suvaitsevainen, mutta haluaisi kaikesta huolimatta ”olla vain hetero”.

Me kirjoittajat lähestymme seksuaalisuutta ja sukupuolta antiessentiaalisina ja tekemisenä olemisen sijaan. Tämä merkitsee näkemystä, jonka mukaan seksuaalisuus ja sukupuoli eivät ole jotakin olemuksellista tai ”jo olemassa olevaa”, vaan ne tulevat ymmärrettäviksi ja niitä tuotetaan ja tulkitaan kontekstisidonnaisesti. (Foucault 1978; Butler 1990.) Seksuaalisuutta koskeva aikaan ja paikkaan nivoutuva tieto rajaa ymmärrettävyyden ehtoja ja sitä mikä on mahdollista nähdä, tunnistaa ja kokea seksuaaliseksi. Seksuaali-identiteettejä koskevassa ajattelussa sukupuoli ja seksuaalisuus usein kietoutuvat toisiinsa, sillä sukupuoli toimii monesti seksuaalisen ymmärrettävyyden ennakkoehdona. Esimerkiksi homoseksuaalisessa identiteetissä on kysymys sekä omasta sukupuolesta että halun kohteen sukupuolesta, joka on sama kuin oma sukupuoli. (Butler 1990.) Samalla kun tiedostamme sukupuolen ja seksuaalisuuden kokemuksellisen kietouman, teemme artikkelissamme analyttisen eron näiden käsitteiden välille ja painotamme ennen kaikkea seksuaalisuutta ja seksuaalisuuk-sien välisiä sekä sisäisiä valtarakenteita (Rubin 2006/1984).

Vaikka me kirjoittajat lähestymme sukupuolta ja seksuaalisuutta antiessentiaalisesti ja joustavasti, tämä ymmärrys ei edusta julkisen seksuaalisuuskeskustelun valtavirtaa. Aineistomme tuottaneet pojat ja miehet toimivat niin ikään hyvin erilaisesta ymmärryksestä käsin. Heille heteroseksuaalisuus näyttäytyy jopa pakottavalla tavalla normaalina yleisen ja *normalisoidun* sijaan. Aineistomme pojat ja nuoret miehet käsittelevät seksuaali-identiteettiä keskinäisesti poissulkevalla hetero–homosekselilla, jolla heterous määrittyy yksiselitteisen tavoiteltavaksi. Heterous on aineistossa seksuaalisuutta, jossa vetoa tunnetaan selkeästi ja systemaattisesti ”vastakkaiseksi” määrittyvää sukupuolta olevaa kohtaan. Tämä selkeys ja

systemaattisuus on kuitenkin haurasta – Tuula Juvosen (2002, 290) sanoin huteroa – sillä tiukasta heterokehikosta vähänkin eroavat halut, ajatukset, kiihottumiset tai seksikäytännöt voivat kyseenalaistaa heteroseksuaalisen itsemäärittelyn. Uskomme, että antiessentialistinen ja joustavampi tapa ymmärtää seksuaalisuutta ja sukupuolta voisi edistää nuorten kasvurauhaa ja seksuaalista hyvinvointia.

Luvun alussa lainatun 15-vuotiaan pojan ajatukset tekevät näkyväksi normittavia kulttuurisia sääntöjä ja käytäntöjä, jotka ylläpitävät käsityksiä ’oikeanlaisesta’ seksuaalisuudesta. Seksuaalisuutta koskevat säännöt tekevät seksuaalisuutta kulttuurisesti ymmärrettäväksi ja säätelevät sitä, miten seksuaalisuutta on mahdollista toteuttaa. (Foucault 1978; Warner 1991; Plummer 1995; Berlant & Warner 2000, 312, 316–318.) Aineistoesimerkkimme tapauksessa seksuaalista suuntautumistaan ei voi tutkailla rauhassa, sillä pienikin poikkeama heterouden normista näyttäytyy uhkaavana. Heteronormatiivisuus (esim. Warner 1991, 8; Rossi 2006) määrittyy tämän artikkelin kontekstissa keskeisimmäksi homohuolta jäsentäväksi normatiivisuuden akseliksi.

Heteronormatiivisuudella viitataan tapaan, jolla heteroseksuaalisuus ei näyttäydy vain yhtenä seksuaalisuuden toteuttamisen muotona vaan luonnollisimpana, tarkoituksenmukaisimpana ja toivotuimpana tapana olla seksuaalinen ihminen. Tällaisessa ajattelussa heteroseksuaalisuudesta tulee hiljainen ja ääneen lausumaton ”normaali”, jota vasten kaikkea tästä eriyvää seksuaalisuutta peilataan ja määritellään (ks. esim. Warner 1991, 6). Leena-Maija Rossin (2006, 19) mukaan käsite kuvaa kriittisesti sitä, kuinka ”diskursiivisesti ja erilaisin käytännöin institutionalisoitu heteroseksuaalisuus muodostaa sosiaalisten ja seksuaalisten suhteiden oletusarvoisen, luonnollistetun, ainoan hyväksytyin ja tavoiteltavan mallin”. Vaikka heteronormatiivisuuskäsitteeseen liittyy haasteita (ks. esim. Rossi

2006; Marchia & Sommer 2019), näemme, että voimme sen käytöllä nostaa esiin normituksia, jotka vaikuttavat haitallisen jähmettävästi paitsi homo- ja heteroidentiteetteihin, myös laajemmin seksuaali-identiteetteihin ja seksuaalisuutta koskeviin ymmärryksiin.

Heteronormatiivisuudessa on kyse siitä, miten heterous asettuu seksuaalisuuksien keskiöön suhteessa siitä eroaviin seksuaalisuuksiin, aineistossamme nimenomaan homoseksuaalisuuteen. Heteroseksuaalisuutta koskevat ymmärrykset kytkeytyvät kuitenkin paitsi seksuaalisuuksien välisiin eroihin, myös kaksinapaiseen sukupuolieroon, jonka kautta heterous tulee käsitettäväksi (Butler 1990). Sexpoon homohuolen vuoksi yhteyttä ottaneiden poikien ja nuorten miesten käsityksiä siitä, miten heteromieheyttä tulisi oikeaoppisesti suorittaa, jäsentävät sekä heteronormatiivisuus että binäärinen sukupuoli-ajattelu. Koska yhteyttä ottaneiden poikien ja nuorten miesten ajattelussa sukupuoli ja seksuaalisuus kietoutuvat toisiinsa, aineistossamme heterouteen liittyvät normit määrittelevät mielenkiinnon suuntautumisen muuhun kuin selkeästi ”vastakkaiseen” sukupuoleen poikkeamaksi. Seksuaaliseksi tulkittu mielenkiinto samansukupuoliseen merkitsee aineistossamme kokemuksellista kytkeytymistä homoseksuaaliseen identiteettiin, jota halutaan välttää. Heteroseksuaalisuuden kyseenalaistava tapahtuma, jollaiseksi aineistossa tulkitaan vaikkapa homopornosta kiihottuminen, voi haastaa jopa pitkäaikaisen itsemäärittelyn:

Joo siis oon 16v poika. Aina oon tyttöihin päin ollu ja oon edelleen, mutta siis homoporno josta-kin syystä kiihottaa, mikä ahdistaa ihan hirveästi. Pornon ulkopuolella en ole miehistä kiinnostunu.

Aineistossamme halu olla hetero näyttäytyy selkeän sukupuolittuneena: homohuolen kanssa painivat ennen kaikkea pojat ja nuoret miehet. Sexpoon tulleissa yhteydenotoissa kiinnostus samansukupuolisiin ei vaikuta ole-

van samalla tavalla ongelma tytöille ja nuorille naisille. Vastaavia havaintoja on saatu myös muista tutkimuksista. Esimerkiksi tuoreimman FINSEX-kyselyn perusteella aktiivinen nautinnon tavoittelu monipuolisia seksuaalikokemuksia hankkimalla on monille naisille väylä toteuttaa rikkaasti seksuaalisuuttaan (Kontula 2016). Miehillä kynnys hankkia seksuaalisia kokemuksia samansukupuolisten kanssa on edelleen korkeampi, vaikka suhtautuminen homoseksuaalisuuteen on huomattavasti myönteisempää kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Myös vuosina 2011–2013 toteutetussa valtakunnallisessa PoikaS-hankkeessa havaittiin, että yläkouluikäisten keskuudessa tyttöjen välisiin seurustelusuhteisiin suhtauduttiin huomattavasti myönteisemmin kuin poikien välisiin seurustelusuhteisiin. Poikien välistä seurustelua vastustettiin tuolloin lähes kaksin verroin enemmän kuin tyttöjen keskinäistä yhdessäoloa. (Anttila 2012, 77.) Poikien keskinäisiin seurustelusuhteisiin näyttäisi liittyvän erityinen stigma, joka kytkeytyy homofobiseen ajatteluun. Tämä tekee heteronormista lipsumisesta kivuliaan identiteettihaasteen aineistomme pojille ja nuorille miehille.

Tulkitsemme aineistossamme esiintyvää homohuolta ja homofobisia ajatuksia ilmiönä, joka liittyy kiinteästi normatiivisen heteromieheyden jähmeään ja kapea-alaiseen kehikkoon. Raewyn Connell (2005) esittää maskuliinisuuksien tutkimuksen klassikko-teoksessaan, että seksuaalinen syrjintä ja homofobia ovat keskeisiä elementtejä erilaisten maskuliinisuuksien arvottamisessa ja järjestelmissä. Connellille homofobia on ennen kaikkea tietynlaisten maskuliinisuuksien alempiarvoistamista ja toissijaistamista, joka tukee normatiivista – Connellin sanoin hegemonista – heteromaskuliinisuutta. Michael Kimmel (1996) samansuuntaisen määritelmän mukaan homofobiassa ei ole kyse ainoastaan homoseksuaalisuuden pelosta,

vaan miesten keskinäisistä valtahierarkioista ja sanktioista, joita saa osakseen, ellei solahda heteromaskuliinisuuden ideaaleihin.

Sexpoon yhteyttä ottaneet nuoret haluaisivat ”olla vain heteroita” ja ”tekisivät mitä vain ollakseen heteroita”. Mielenkiinto samaan sukupuoleen tulee huolestuttavaksi suhteessa normaalksi ymmärrettyyn heteroseksuaalisuuteen, siihen kytkeytyvään seksuaalikäyttäytymiseen ja tapaan ilmentää sukupuolta. Aineiston pojat näyttävät olevan kivuliaan tietoisia homoidentifikaation mahdollisesti mukanaan tuomista sanktioista, kuten saateenkaaripoikien kohtaamasta kiusaamisesta, uhkailusta ja väkivallasta (Duckworth & Trautner 2019; Luopa, Kanste & Klemetti 2017). He havaitsevat yhteiskunnan normatiiviset järjestykset ja sen, miten elämä on helpompaa heteroille, joiden ei tarvitse pelätä tai perustella seksuaalisen olemisen tapaansa. Heterous on ääneen lausumaton itsestäänselvyys, joka ei vaadi määrittelyä ja selittelyä.

Viime vuosina on julkaistu määrällisiä tutkimuksia, jotka arvioivat laajoihin väestötason kyselytutkimuksiin viitaten, että homofobisuus olisi vähenemässä länsimaisista yhteiskunnista yleisen tasa-arvo- ja syrjimättömyyskehityksen myötä (yhteenvetona ks. esim. Diefendorf & Bridges 2020). Omasa laadullisessa aineistossamme homofobia kuitenkin todentuu. Emme kuitenkaan näe, että nämä näennäisesti vastakkaiset löydökset kumoaisivat toisensa. Vaikka väestötasolla homofobia olisikin vähentynyt, se ei tarkoita, että väestö olisi jollakin tapaa yhtenäinen ja että yksilöt kaikkialla samassa yhteiskunnassa eläisivät yhtenäisten, syrjimättömyyttä edistävien käytänteiden mukaisesti. Homofobian ja normatiivisen maskuliinisuuden kytkennöistä kirjoittavat Sarah Diefendorf ja Tristan Bridges (mt.) korostavat, että määrälliset, suureen tilastoaineistoon perustuvat tutkimukset usein kadottavat ne seksuaaliset subjektiviteetit, jotka eivät todenna päälöy-

döksiä. He tähdentävät, että päinvastoin kuin määrällisten tutkimusten perusteella voisi olettaa, laadullisten tutkimusten perusteella homofobiset käytännöt edelleen säätelevät heteromiesten ”mieheyden mittoja” (Jokinen 2003, 10) arvottaen tietyt maskuliinisuudet hierarkkisesti miehekkäämmiksi kuin toiset. Normikriittisen analyysimme perusteella esitämme, että aineistossa ääneen pääsevät pojat ja nuoret miehet haluavat kaikin tavoin välttää homoseksuaalista identiteettiä juuri homofobisen stigman, yhteiskunnassa esiintyvien syrjivien rakenteiden ja potentiaalisesti väkivaltaisten käytäntöjen vuoksi (ks. myös Duckworth & Trautner 2019).

Monoliittisena ja tarkkarajaisena näyttäytyvä heterous

Kuten olemme yllä osoittaneet, aineistomme kertoo vahvasti paineesta identifioitua nimenomaan heteroseksuaalisuuteen, sillä heteroseksuaalisuus on etuoikeutetussa asemassa muihin seksuaaliin suuntautumisiin nähden. Yleisemmällä tasolla aineistomme kertoo kuitenkin myös paineesta identifioitua yhteen yksiselitteiseen ja tarkkarajaiseen identiteetikategoriaan. Seuraavassa sitaatisa Sexpoon yhteyttä ottanutta nuorta miestä vaivaa se, ettei hän koe homoeroottisten fantasioidensa ja kiihottumisensa mahtuvan heteroseksuaaliseen itsemäärittelyynsä. Hän pyytääkin Sexpon nettineuvonnan asiantuntijoilta määrittämään identiteetikategoriansa ja sen, onko hän homo:

Olen 20v mies. Olen tässä miettinyt, että miksi kiihotun homopornosta ja homoeroottisista fantasiaista enemmän kuin heteropornosta tai heterofantasioista. Todellakin siis kiihotun myös heteropornosta ja kun harrastan heteroseksia, nautin siitä. Seurustelen myös tällä hetkellä tytön kanssa. Tykkään hänestä paljon, mutta koen nämä homofantasiani ja homopornosta kiihottumisen ahdistavina, koska en oikeassa elämäs-

sä voisi kuvitella olevani miehen kanssa. En romanttisessa mielessä, enkä kyllä seksuaalifantasioitakaan haluaisi toteuttaa. Ongelma siis on se, että olen aina luullut olevani hetero ja koen myös olevani hetero, mutta se että homoporno ja fantasiat kiihottaa enemmän kuin heteroporno ja heterofantasiat saa minut miettimään, olenko homo. Homoeroottisuus on kiihottanut siis minua jo pienestä pitäen niinkuin porno ylipäänsä ja heteroporno. Välillä on kuitenkin ollut jaksoja, jolloin en ole katsonut homopornoa tai fantasioinut miehistä. Naiset siis ovat kiihottaneet minua aina. Näenkö homopornossa jotain ns. epätodellista, mitä ei perus heterotouhuissa näe ja siksi kiihotun siitä enemmän? En tiedä. Mutta vastatkaa te, olenko minä homo.

Yhteydenotossa heterous piirtyy monoliittiseksi seksuaalisuudeksi, jossa jopa jokseenkin omalakisten tekijöiden, kuten halun, autonomisen hermoston säätelemän kehollisen kiihottumisen ja ajatusten suunnan tulisi olla systemaattisen heteroseksuaalinen. Homofantasiat ja homopornosta kiihottuminen näytettyvät vääränä tilanteessa, jossa ei oikeassa elämässä voisi kuvitella olevansa miehen kanssa romanttisessa mielessä tai tosielämän seksikohtaamisessa.

Siinä missä yllä olevassa kysymyksessä huoli homoudesta ja kategoriaan kuulumisesta paikantuu ennen kaikkea heterokaavasta poikkeavaan haluun, ajatuksiin ja kehon reaktioihin, osassa yhteydenottoja homohuoli kohdistuu myös konkreettisiin seksin tekemisen tapoihin ja siihen, mikä kohta kehossa tuottaa nautintoa:

Moikka! Oon 18v poika. Pidän itseäni heterona, mutta fantasioin, että nainen sormettaisi persettäni. Itse olen tehnyt sen 2 kertaa. Se tuntui hyvältä, mutta nyt mietin, että voinko olla silti hetero. Tunteita ei ole miehiä kohtaan. Itseäni vaivaa asia, että voinko olla silti hetero ja haluta löytää g-pisteeni. On vähän niinkuin syyllinen olo, sillä homo en halua olla.

18-vuotiaalle kysyjälle anaalin kautta saatava penetratiivinen nautinto kyseenalaistaa heteroseksuaalisuutta paitsi osana sooloseksiä,

myös fantasiassa, jossa oletettu seksikumppani olisi eri sukupuolta kuin hän itse. Kysymys tekee näkyväksi tavan, jolla heteronormatiivinen ymmärrys seksistä rajaa kehollisia nautinnon mahdollisuuksia. Seksuaalinen ilo korvautuu syyllisyydellä ja häpeällä. Heteroseksin kaava näyttäytyy aineistomme valossa tiukkana ja tarkasti roolitettuna, ja heteroseksuaalisuuden olemuksellisuus sekä kehoja että mieltä läpäisevänä. Aineistossamme heterous on toiminnaltaan ja toimintatavoiltaan kaikille heteromiehille samanlaista. Jos heteroksi itsensä identifioivan miehen halu tai toiminta poikkeaa ”lajityypillisestä kaavasta” (Yesilova 2001, 197), ollaan suuren identiteettihämmennyksen äärellä.

Haluamme kyseenalaistaa monoliittisen, Katja Yesilovaa (mt.) mukaillen ”lajityypillisen” heteroseksuaalisuutta koskevan ymmärryksen ja avata keskustelua mahdollisuudesta hahmottaa *erilaisia* heteroseksuaalisuuksia niin heteroidentiteettien kuin heteroseksikäytäntöjenkin tasolla. Stevi Jackson (1999, 3) tähdentää, että heteroseksuaalisuuden normittavat käytännöt ovat kietoutuneita jokapäiväisiin sosiaalisiin rakenteisiin ja säännönmukaisuuksiin joissa, joiden kautta ja välityksellä ihmiset neuvottelevat minuidestaan ja ihmissuhteistaan. Hän kannustaa problematisoimaan heteroseksuaalisuuteen liittyviä normeja, hiljaisuuksia, itsestäänselvyyksiä, neutraaliuksia ja näkymättömyyksiä, joita ilman emme tule tietoisiksi heteronormatiivisuuden vallasta. Hän myös rohkaisee kiinnittämään huomiota erilaisiin heteronormatiivisiin sosiaalisiin rakenteisiin, jotka suosivat normitettua heteroseksuaalisuutta ja esittävät heteropositiot luonnollistettuina, itsestään selvinä ja perustavanlaatuisina suhteissa olemisen muotoina.

Uskomme, että tavallistuessaan ymmärrys seksuaalisuuden muovaantuvuudesta ja joustosta voisi osaltaan lisätä seksuaalista liikkumatilaa ja lieventää homofobiaa. Joustavien

ymmärrysten vahvistuminen voi itsessään vähentää tarvetta rajojen vahtimiseen seksuaalisuuksien välillä. Käytännössähän heterous on sisäisesti hyvinkin moninaista: heterouteen voi kuulua esimerkiksi konsensuaalisesti eimonomogamisia suhdemuotoja, vapaaehtoista lapsettomuutta, kumppaneiden välisiä korosteisia ikäeroja, kinkyseksikäytäntöjä⁵, seksitömiä suhdesopimuksia tai avointa tilaa myös samaan sukupuoleen kohdistuvalle halulle. Normatiivinen heteroseksuaalisuus peittää näkyvistä sen, että heteroidentiteettien tasolla heteroseksuaalisuuden sisällä tapahtuu valtavasti liikehdintää erilaisiin suuntiin (ks. esim. Beasley, Brook & Holmes 2012; Rossi 2006).

Tutkimukset osoittavat puhtaan hetero-ideaalin ja käytännön vastaamattomuuden. Esimerkiksi tuoreimman FINSEX-tutkimuksen mukaan hieman vajaa viidesosa 18–24-vuotiaista miehiksi itsensä identifioivista vastaajista kertoo, että heidän seksuaalinen mielenkiintonsa suuntautuu myös muihin kuin naisiin, vaikka he voittopuolisesti ovat kuitenkin kiinnostuneet naisista (Kontula 2016). Yhdysvalloissa kymmenisen vuotta sitten toteutettu tutkimus puolestaan kertoo, että kuusi prosenttia heteroseksuaaleiksi identifioituvista 18–24-vuotiaista nuorista miehistä kertoi seksuaalisista kokemuksista samansukupuolisten kanssa (Cophen ym. 2016). Tuon ajan väestöön suhteutettuna luku tarkoittaa liki miljoonaa nuorta yhdysvaltalaismiestä.

Sateenkaarinuoria käsittelevässä tutkimuksessa on huomattu, että nuorilla on monenlaisia tapoja kuvata omaa seksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan. Riikka Taavetin ja kollegoiden mukaan (2020, 33) monet tutkimuksiin osallistuneista sateenkaarinuorista kieltäytyivät määrittelemästä sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan. He myös saattoivat ilmaista, etteivät osaa tai halua määrittellä sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan. Määrittelemättömyys saattaa Taavetin ja kumppaneiden mukaan

ilmaista avoimuutta ja sitoutumattomuutta ulkoa annettuihin ja pysyväksi miellettyihin identiteetikategorioihin. Sexpoon yhteyttä ottaneiden heteroksi identifioituvien poikien puheenvuoroissa näkyy kuitenkin päinvastainen tarve: halu löytää selkeä määritelmä tai kategoria, mieluiten puhdas heterokategoria, johon oma identiteetti loksahtaa.

Normikriittinen näkökulma heteroseksuaalisuuteen suuntaa kohti näkemystä, jossa heterous ei edustakaan luonnollista, nimeämätöntä peruseksuaalisuutta vaan *ainoastaan yhtä monista seksuaalisuuden eri muodoista*, jota tuotetaan, normalisoidaan ja pidetään yllä marginalisoiden muita seksuaalisuuksien muotoja. Haluammekin suunnata huomion erityisesti 2000-luvulla pontta saaneeseen yhdenvertaisuuskehitykseen, syrjivien rakenteiden tietoiseen purkamiseen, yhteiskunnallista ilmapiiriä sallivammaksi muuttavaan asennemuutokseen ja tämän työn jatkamisen ehdottomaan tarkeyteen. Seksuaalisuuden joustavuuden tiedostamisen yhdenvertaisuutta lisäävä potentiaali vaatii kasvualustukseen tilanteen, jossa identiteettejä voi aidosti tutkia vailla paineita suuntaan tai toiseen. Tämä eroaa nykytilanteesta, jossa cisheteroudesta⁶ eroavat nuoret saavat toistuvasti kuulla, että heidän identiteettinsä on ”muotivillitys” tai ”ohimenevä vaihe” – kiinnostavaa kyllä näin ei koskaan sanota cisheteronuorille.

Seksuaalisuuden todeksi elämisen tapoihin vaikuttaa ratkaisevasti se, millaisia seksuaalisuuksia, haluja ja seksuaalisia käytäntöjä minäkin historiallisena hetkenä on mahdollista hahmottaa. Rossin (2003, 33, kursivointi kirjoittajien) mukaan ”[e]sityksiimme vaikuttaa eräänlainen historiallisesti muuntuva *mahdollisten* representaatioiden valikoima, kuvasto, jota kannamme mielessämme ja jonka läpi katsomme maailmaa”. Erityisesti 2000-luvulla tämä mahdollisten ja ymmärrettävien performatiivien spektri on laajentunut, ja tätä liikettä tapahtuu – joskin hitaanlaisesti

ja epätasaisesti – myös heteroseksuaalisuuden sisällä. Arkistuessaan nämä liikahdukset voivat kuitenkin purkaa normittavia ja jähmeitä heteromieheyteen liittyviä ihanteita, ideologioita ja käytäntöjä. Heteroseksuaalisuuskin rakentuu jatkuvasti ajassa ja paikassa, jolloin ilmiöt voivat periaatteessa aina rakentua myös toisin. Jos seksuaalisuus on tehty tietynlaiseksi erilaisilla normittavilla säännöillä, millaisin liikkein ja toistoteoin voisimme muovata siitä sellaista, joka sallisi kasvurauhan homohuolesta kärsiville pojille ja nuorille miehille?

Normikriittisyys yhdenvertaisuuden edistämisen hyviin käytäntöihin

Yhteiskunnan normit säätelevät sitä, kuka saa näkyä, kuulua ja olla – ja millä tavoilla. Artikkelimme keskiössä ovat etenkin seksuaalisuuteen ja myös sukupuoleen liittyvät normitukset. Nämä eivät ole mitenkään ainoita yhteiskuntaa sääteleviä normeja (Crenshaw 1989). Seksuaalisuudella on kuitenkin olennainen asema alueena, jonka kautta ihmisen ”sisäistä totuutta” ja kelpaavuutta on normatiivisesti määrittely ja määritellään (Foucault 1978). Näemme, että aktiivisella normien näkyväksi tekemisellä ja purkamisella voidaan vähentää syrjintää ja edistää seksuaaliseen suuntautumiseen, sukupuoleen sekä seksi- ja suhdekäytäntöihin liittyvää yhdenvertaisuutta.

Normikriittisen ajattelun taidot kutsuvat pohtimaan, miten eri ilmiöistä ja ajattelutavoista on muotoutunut sellaisia kuin ne meille nyt näyttävät. Sana ”normi” (lat. *norma*) viittaa ’muottiin’, ’mittaan’ ja erityisesti ’suoraan kulmaan’, joka toimii rakentajan työvälineenä hänen asettaessaan materiaalia oikeaan kohtaan. Kasvatukseen yhdistyessään termi kuvaa sitä, kuinka erilaiset normit ohjaavat kasvatattajia siinä, millaisia kasvatettavista halutaan

tehdä. Normikriittisyyden – Tomi Kiilakosken, Tuukka Tomperin ja Marjo Vuorikosken (2005) sanoin ”toisinkasvatuksen” – tulisikin näkemyksemme mukaan olla kasvatuksen ja seksuaalisuudesta puhumisen perusta.

Normikriittisyys ja siitä juontuva kasvatuksellinen ote toteuttaa yhteiskuntakriittistä ja kyseenalaistavaa pedagogiikkaa, jolla on tulevaisuuteen rakentavasti suuntautuva, jopa sitä muuttava asenne. Kiilakoski, Tomperi ja Vuorikoski (2005, 11) puhuvat sitoutuneisuudesta kritiikkiin ”*vallitsevaa kohtaan*”. Kritiikin lisäksi normikriittinen kasvatustoiminta ammentaa voimansa vaihtoehtoisten toimintatapojen ideoimisesta ja hahmottelusta. Normikriittinen katsantokanta auttaa esimerkiksi erittelemään, miten sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista säätelevät normit vaikuttavat kaikkiin ihmisiin – myös heihin, jotka vaikuttavat solahtavan normeihin keskimääräistä paremmin – ja kehittämään ajattelu- ja toimintatapoja kestävämpien sosiaalisten käytäntöjen luomiseksi. Mitä jos emme olettaisi-kaan ihmisiä cissukupuolisiksi tai heteroiksi, ellei toisin todisteta? Miten tämä vaikuttaisi siihen, miten puhuttelemme ja kohtaamme toisiamme tai rakennamme kaikille soveltuvia wc-tiloja? Mitä jos emme ajattelisikaan niin, että identiteettimäärittely on kaikille yksiselitteinen tai olennainen? Miten tämä vaikuttaisi siihen, miten puhumme nuorille seksuaalisuudesta ja seksistä?

Normikriittisyyden soveltamisen mahdollisuus ja haasteellisuus piilevät samassa kohdassa: siinä, miten normeilla on todellista, ihon alle ulottuvaa ja sosiaalisia suhteita ja yhteiskuntaa järjestävää vaikutusvaltaa. Seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvät normatiivisuudet ulottuvat yksilöllisin tavoin myös kaikkiin meihin, joita normikriittinen näkökulma kutsuu. Meillä kullakin on yhtäältä oma yksilöllinen suhteemme seksuaalisuuden ja sukupuolen normeihin ja toisaalta näkemyksiä siitä, millaista on hyvä ja toivottava

seksuaalisuus ja ihmissuhde-elämä. Moninaiemmaksi muuttuvat järjestykset voivat näyttäytyä toivottavan ohella myös hämmentävinä tai jopa uhkaavina. Normien paikka yhteiskunnallisen ja henkilökohtaisen rajapinnalla kutsuukin tarkastelemaan kriittisesti tapoja, joilla normit vaikuttavat omaan elämään ja henkilökohtaisiin seksuaalisuutta koskeviin ymmärryksiin ja toimintatapoihin.

Yhteiskunnallisten järjestysten ja omien arvojen ja asenteiden tiheä kampaaminen mahdollistavat parhaimmillaan kyvyn katsoa ”tuttua vieraana” sekä rakenteellisella että yksilöllisellä tasolla seksuaalisuutta ymmärtääseen. Tämä taas tekee tilaa arvoperustaiselle ja rakenteita oikeudenmukaiseksi muuttavalle toiminnalle, johon sisältyy yhtäältä ajatus siitä, että vaikka oma kokemukseni olisi tietynlainen, se ei tee tästä eroavaa kokemusta vähemmän todeksi ja toisaalta ymmärrys siitä, että elämä, jossa normiin ei mahdu on aidosti eri tavalla kuormittavaa kuin elämä normiin solahtaan.

Yhteenveto: Entä jos saisikin vain olla?

Normikriittisyydessä on kyse toivosta kohti oikeudenmukaisempaa, tasa-arvoisempaa ja syrjimättömämpää yhteiskuntaa ja queer-poliittinen ajattelu tarjoaa työvälineitä etenkin sen pohtimiseen, miltä oikeudenmukaisempi tulevaisuus voisi näyttää seksuaalisuuden suhteen (ks. esim. Turner 2000, 134). Näkökulma tekee näkyväksi luonnollistettuja ja arkisia seksuaalisuuteen liittyviä ymmärryksiä, käytäntöjä ja rakenteita, joilla on konkreettisia seurauksia yksilöiden ja yhteisöjen elämässä. Analysoimissamme Sexpoon tulleissa yhteydenotoissa normatiivinen paine ilmenee homohuolena: ahdistuksena tilanteesta, jossa Sexpoon yhteyttä ottanut poika tai nuori mies ei olisikaan ”vain hetero”. Heteronormatiiviset ja seksuaalisuutta lokeroivat säännös-

töt kertovat aineistomme pojille ja nuorille miehille, että heidän katseillaan, tunteillaan, mielenkiinnollaan ja halullaan tulisi olla vain tietty, yksiselitteinen suunta.

Huoli siitä, että oma seksuaalisuus ei vastaa käsitystä ”oikeanlaisesta heteromieheydestä” vie aineistomme pojilta suuresti voimia ja hyvinvoinnin resursseja. Miten homohuolen alla on ylipäättään mahdollista kasvaa täysipainoisesti omasta seksuaalisuudestaan nauttivaksi yksilöksi? Vaikka suomalaisessa kulttuurissa nuoruuteen yleensä liitetään vapauden, rajattomuuden ja normien rikkomisen eetos (Taavetti ym. 2020, 32), se ei vaikuta ulottuvan aineistomme homohuoleen. Tämä kertoo nähdäksemme ainakin kahdesta asiasta. Ensinnäkin homoseksuaalisuuden edelleen varsin eriarvoisesta ja heteroseksuaalisuuteen verrattuna alisteisesta asemasta, joka näkyy syrjintänä, homofobiana ja jopa väkivaltana. Toiseksi ja edelliseen liittyen siitä, että seksuaaliset identiteetikategoriat näyttäytyvät edelleen jähmeinä ja yksiselitteisen poissulkevinä.

Tutkittuun tietoon nojaava normittavien rakenteiden näkyväksi tekeminen purkaa osaltaan syvään iskostuneita seksuaalisuutta koskevia käsityksiä ja käytäntöjä. Normikriittinen lähestymistapa kyseenalaistaa heteroseksuaalisuuden oletetun luonnollisuuden ja aseman normina, jota vasten kaikkea muuta mitataan. Tutkittu tieto osoittaa esimerkiksi jo nyt, että vaikka heterous näyttäytyy sisäisesti yhtenäisenä, se ei ole sitä. Heteromiesten keskuudessa tapahtuu paljon monipolkuista halujen ja käytäntöjen liikehdintää. Mielenkiinnon suuntautuminen samansukupuoliseen ei ole marginaalista, se on vain marginalisoitua normatiiviseen heteroseksuaalisuuteen nähden. (ks. esim. Savin-Williams 2017; Kontula 2016; Ward 2015.)

Samalla kun korostamme seksuaali-identiteettien joustavuutta, heterouden sisäistä moninaisuutta ja erilaisia antihomofobisia seksikäytäntöjä, huomiota tulee kiinnittää

myös sukupuoleen liittyviin normeihin ja tapoihin, joilla ne risteävät seksuaalisuuden normitusten kanssa. Etenkin heteroseksuaalisuudesta puhuttaessa poikia ja miehiä käsitellään usein ongelmalähtöisesti esimerkiksi seksuaalisten rajaloukkausten tekijöinä. Näiden keskusteluiden rinnalla tarvitaan keskustelua poikien ja nuorten miesten seksuaalisesta haavoittuvaisuudesta, nautinnon mahdollisuuksista ja erilaisista tavoista, joilla kapeat sukupuolikehikot rajaavat eri tavoin kaikkien sukupuolten seksuaalista liikkumatilaa. Eve Kosofsky Sedgwickiä (1985) mukaillen meidän tulisi uudelleenajateltaa heteromieheyttä ja tunnistaa sen erilaisia muotoja. Normatiivinen heteromieheys marginalisoi paitsi siitä eroavia seksuaalisuuksia ja sukupuolia, myös kaikkia niitä heteromieheksi identifioituvien haluja ja käytäntöjä, jotka eivät taivu tähän tiukkaankin kategoriaan sopiviksi.

Normikriittinen näkökulma haastaa valitsevaa terapiakulttuurista ymmärrystä, jossa ahdistusten ja ristiriitakokemusten syyt paikantuvat yksityisen alueelle ja yksilön sisäiseen maailmaan (Brunila ym. 2021). Yhteiskunnallisen ja omakohtaisen rajapinnalla tapahtuva tarkastelu mahdollistaa laajemman keskustelun siitä, millaista olisi seksuaalikulttuuri, jossa aineistomme pojilla ja miehillä ei olisi painetta olla ”vain hetero”. Edellä kuvattu paikantuminen avaa tilaa tulevaisuutta toisin rakentaville kysymyksille: Miten rakennamme turvallisia tiloja poikien ja nuorten miesten itsetutkiskelulle ja moninaiselle itseilmmaiselle? Miten luomme kulttuuria, jossa pojilla ja miehillä on lupa tuntea seksuaalista halua mitä tahansa sukupuolta kohtaan tai sukupuolesta riippumatta? Miten teemme tilaa poikien ja miesten mahdollisuuksille kokea ja kokeilla erilaisia suostumuksellisia nautintoja siten, että omanlaisestaan seksuaalisuudesta on mahdollista tuntea häpeän sijaan iloa ja ylpeyttä? Mitä jos sen sijaan, että pitäisi olla ”vain jotakin”, saisikin ”vain olla”?

Kiitokset

Tämä tutkimus on rahoitettu Suomen Akatemian yhteydessä toimivan strategisen tutkimuksen neuvoston tuella, rahoituspäätösnumero 352520.

Viitteet

- 1 Koodaamisella tarkoitamme merkintöjämme siitä, millaisia asioita 326 yhteydenoton aineistopoolissa mielestämme käsitellään. Olemme koodaamisen kautta voineet syvällisemmin hahmottaa aineistomme painotuksia ja vertailla näiden painotusten esiintymistä aineistossamme. Koodaamisen avulla olemme voineet tuottaa aineistostamme eräänlaisia tyyppiesimerkkejä, jotka kuvaavat tyyppillistä aineistokertomusta kustakin koodista. Homohuoli on yksi tyyppiesimerkki aineistoamme kuvaavasta toisteisesta yhteydenoton mallista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 78–80.)
- 2 Sateenkaarinuori-käsitteen käytöstä ks. Taavetti ym. 2020, 33.
- 3 Tutkimus antaa viitteitä siitä (ks. esim. Pachankis ym. 2017), että juuri seksuaaliseen suuntautumiseen kytkeytyvä stigma ja leimaantumisen pelko ovat läsnä seksuaaliterveyteen liittyvissä hyvinvoinnin esteissä.
- 4 Noin 40 prosentissa (n= 23) aineistomme 58 yhteydenotosta kysyjä pohtii suhdettaan pornografiassa nähtyihin kehoihin ja seksin harrastamisen tapoihin. Emme tämän artikkelin yhteydessä kuitenkaan keskity pornografisiin kuvastoihin sinänsä (suomalaisnuorten pornografiaan liittyvistä tulkinnoista, ks. esim. Spišák 2022, 2019, 2017, 2016; Spišák & Paasonen 2017) vaan laajempaan kysymykseen siitä, millaiset seksuaalisuutta normittavat ymmärrykset häiritsevät poikien kasvurauhaa.
- 5 Kinkyseksikäytännöt viittaavat tässä laajana sateenvarjokäsitteenä sellaisiin seksuaalisuuden todeksi elämisen tapoihin, joissa olennaista on yhteisesti sovittu leikkiminen valta-asemilla tai vaikkapa fetissien toteuttaminen.
- 6 Cishetero tarkoittaa henkilöä, jonka kohdalla a) syntymän yhteydessä määritetty sukupuoli on osunut oikeaan ja b) seksuaalinen suuntautuminen on heteroseksuaalinen.

Lähteet

- Aho, Timo & Nieminen, Jiri & Salo, Arttu (toim.) (2021) *Miestutkimuksen metodologiaa*. Tampere: Vastapaino.
- Anttila, Anna (2012) "Kiitos jo etukäteen!" – Poikien kirjoituksia heitä askarruttavista seksiasioista. Teoksessa Osmo Kontula (toim.) *Mitä pojat todella haluavat tietää seksistä*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 55/2012. Helsinki: Väestöliitto, 15–60.
- Beasley, Chris & Brook, Heather & Holmes, Mary (2012) *Heterosexuality in Theory and Practice*. New York: Routledge.
- Berlant, Lauren & Warner, Michael (2000) Sex in Public. *Critical Inquiry*, 24 (2), 547–566.
- Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology* 3 (2), 77–101. DOI: 10.1191/1478088706qp063oa.
- Braun, Victoria & Clarke, Virginia (2022) *Thematic analysis: a practical guide to understanding and doing*. London: SAGE Publications.
- Braun, Victoria & Clarke, Virginia (2019) 'Reflecting on reflexive thematic analysis.' *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 11 (4), 589–597, DOI: 10.1080/2159676X.2019.1628806.
- Brunila, Kristiina & Harni, Esko & Saari, Antti & Ylöstalo, Hanna (2021) (toim.) *Terapeuttinen valta – Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Butler, Judith (1993) *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*. New York & London: Routledge.
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York & London: Routledge.
- Connell, Raewyn (2005) *Masculinities*. Second edition. Cambridge: Polity Press.
- Copen, Casey & Chandra, Anjani & Febo-Vazquez, Isaedmarie & Division of Vital Statistics (2016) Sexual Behavior, Sexual Attraction, and Sexual Orientation Among Adults Aged 18–44 in the United States: Data From the 2011–2013 National Survey of Family Growth. *National Health Statistics Reports*, no. 88. U.S. Department of Health and Human Services. Centers for Disease Control and Prevention National Center for Health Statistics. <https://www.cdc.gov/nchs/data/nhsr/nhsr088.pdf> (Viitattu 1.3.2022.)
- Crenshaw, Kimberlé (1989) Demarginalizing the Intersection of Race and Sex. A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum* 1, 139–167.
- Diefendorf, Sarah & Bridges, Tristan (2020) On the Enduring Relationship Between Masculinity and Homophobia. *Sexualities* 23 (7), 1264–1284, DOI:10.1177/1363460719876843.
- Duckworth, Kiera D. & Trautner, Mary Nell (2019) Gender Goals: Defining Masculinity and Navigating Peer Pressure to Engage in Sexual Activity. *Gender & Society* 33 (5), 795–817. <https://doi.org/10.1177/0891243219863031>.
- Foucault, Michel (1978) *The History of Sexuality, vol. 1: An Introduction*. New York: Pantheon.
- Henriksson, Andreas (2017) Norm-critical rationality: emotions and the institutional influence of queer resistance. *Journal of Political Power* 10 (2), 149–165. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2017.1336339>.
- Jackson, Stevi (1999) *Heterosexuality in Question*. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage.
- Jagose, Annamarie (2015) The Trouble with Antinormativity. *Differences: A Journal of Feminist Cultural Studies* 26 (1), 26–47. DOI:10.1215/10407391-2880591.
- Jokinen, Arto (2003) Miten miestä merkitään? Johdanto maskuliinisuuden teoriaan ja kulttuuriseen tekstintutkimukseen. Teoksessa Arto Jokinen (toim.) *Yhdestä puusta: maskuliinisuuksien rakentuminen populaarikulttuureissa*. Tampere: Tampere University Press, 7–31.
- Juvonen, Tuula (2002) *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotienjälkeisessä Suomessa*. Tampere: Vastapaino.
- Karhu, Otso (2022) Näitä asioita ihmiset kysyvät *Sexpon seksuaalineuvonnassa – lue viisi kysytyintä asiaa ja vastaukset*. *Yle uutiset* 6.2.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12302543>. (Viitattu 1.3.2022.)
- Kiilakoski, Tomi & Tomperi, Tuukka & Vuorikoski, Marjo (2005) *Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Kimmel, Michael (1996) *Manhood in America: A Cultural History*. New York: The Free Press.
- Kivijärvi, Antti & Huuki, Tuija & Lunabba, Harry & Aalto, Ilana (toim.) (2018) *Poikatutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Kohonen, Iina & Kuula-Luumi, Arja & Spoof, Sanna-Kaisa (2019) *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Helsinki: TENK.
- Kontula, Osmo (2016) *FINSEX: Naisten välinen halu*. Tietovuoto/Kesäkuu 2016. Helsinki: Väestöliitto,

- Väestöntutkimuslaitos. Saatavilla: <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/finsex-naisten-valinnehalu/>. (Viitattu 7.12.2021.)
- Luopa, Pauliina & Kanste, Outi & Klemetti, Reija (2017) *Toisella asteella opiskeluevien sateenkaarinuorten hyvinvointi 2017: Kouluterveyskyselyn tuloksia*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Maguire, Moira & Delahunt, Brid (2017) Doing a Thematic Analysis: A Practical, Step-by-Step Guide for Learning and Teaching Scholars. *All Ireland Journal of Higher Education* 9 (3), 3351–33514.
- Marchia, Joseph & Sommer, Jamie M. (2019) (Re)Defining Heteronormativity. *Sexualities* 22 (3), 267–95. <https://doi.org/10.1177/1363460717741801>.
- Meeks, Chet (2001) Civil Society and the Sexual Politics of Difference. *Sociological Theory* 19 (3), 325–343.
- Paasonen, Susanna & Spišák, Sanna (2018) Malleable identities, leaky taxonomies: The matter of sexual flexibility. *Sexualities. 20th Anniversary Contribution*. 21 (8), 1374–1378. DOI:10.1177/1363460718779798.
- Pachankis, John E & Hatzenbuehler, Mark L & Miranda, Massimo & Weatherburn, Peter & Berg, Rigmor C & Marcus, Ulrich & Schmidt, Axel J (2017) The Geography of Sexual Orientation: Structural Stigma and Sexual Attraction, Behavior, and Identity Among Men Who Have Sex with Men Across 38 European Countries. *Archives of Sexual Behavior* 46 (5), 1491–1502. DOI:10.1007/s10508-016-0819-y.
- Plummer, Kenneth (1995). *Telling Sexual Stories: Power, Change, and Social Worlds*. London: Routledge.
- Rossi, Leena-Maija (2006) Heteronormatiivisuus. Käsitteen elämää ja kummastelua. *Kulttuurintutkimus* 24 (3), 19–28.
- Rossi, Leena-Maija (2003) *Heterotehdas: televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rubin, Gayle (2006/1984) Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality. Teoksessa Parker, Richard & Aggleton, Peter (toim.) *Culture, Society and Sexuality. A Reader*. London: Routledge, 143–178.
- Savin-Williams, Ritch C. (2017) *Mostly Straight: Sexual Fluidity among Men*. Harvard University Press, Cambridge MA.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1985) *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*. New York: Columbia University Press.
- Sexpo (2022) *Tyypillinen seksuaalineuvonnan asiakas on alle 30-vuotias nainen pääkaupunkiseudulta*. Tiedote 2.2.2022. <https://sexpo.fi/tiedote/tyypillinen-seksuaalineuvonnan-asiakas-on-alle-30-vuotias-nainen-paakaupunkiseudulta/>. (Viitattu 1.3.2022.)
- Spade, Dean (2015) *Normal Life. Administrative Violence, Critical Trans Politics, and the Limits of Law*. Durham, Duke University Press.
- Spišák, Sanna (2022) ”Seksi on kahden ihmisen välinen intiimi tapahtuma.” Alaikäiset, pornografia ja käsitykset seksistä. *Seksologinen aikakauskirja* 4 (1), 3–16. Suomen Seksologinen Seura.
- Spišák, Sanna (2019) *Porn and Norms – Pornography and normative notions of gender, love and sex in the sexual narratives of Finns on their adolescence experiences*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales Universitatis Turkuensis -sarja. Ser B – Tom. 498. Humaniora. Turku.
- Spišák, Sanna (2017) Negotiating Norms: Girls, Pornography and Sexual Scripts in Finnish Question and Answer Forum. *YOUNG*. 25 (4), 359–374. DOI:10.1177/1103308816660482.
- Spišák, Sanna (2016) ‘Everywhere they say that it’s harmful but they don’t say how, so I’m asking here’: young people, pornography and negotiations with notions of risk and harm. *Sex Education*. 16 (2), 130–142, DOI: 10.1080/14681811.2015.1080158.
- Spišák, Sanna & Paasonen, Susanna (2017) Bad education? Childhood recollections of pornography, sexual exploration, learning and agency in Finland. *Childhood* 24 (1), 99–112. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0907568216646436>.
- Taavetti, Riikka & Alanko, Katarina & Hästbacka, Noora & Lehtonen, Jukka & Palojärvi, Inka (2020) Sateenkaareva nuoruus ja merkitykselliset ihmissuhteet. Teoksessa Annukka Lahti & Kia Aarnio & Anna Moring & Jenni Kerppola (toim.) *Perhe- ja läheissuhteet sateenkaaren alla*. Helsinki: Gaudeamus, 31–46.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turner, William B. (2000) *A Genealogy of Queer Theory*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ward, Jane (2015) *Not Gay: Sex Between Straight White Men*. New York: New York University Press.
- Warner, Michael (2000) *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Warner, Michael (1991) Introduction: Fear of a Queer Planet. *Social Text* 29 (4), 3–17.
- Williams, Monnica T. & Wetterneck, Chad T. (2019) *Sexual Obsessions in Obsessive-Compulsive Disorder. A Step-by-Step, Definitive Guide to Understanding, Diagnosis, and Treatment*. Oxford: Oxford University Press.
- Yesilova, Katja (2001) Sukupuolittunut seksuaalikasvatus. *Sosiologia* 3/2001. Westermarck-seuran julkaisuja.

”Ihminen ei koe tarvitsevansa perhettä tai toista ihmistä.”

Teknologia, perhe ja sukupolvisuhteet opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa

Ritva Nätkin & Sanna Kivimäki



Artikkeli käsittelee suomalaisten ja virolaisten yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuusvisioita teknologisoituvasta perhe-elämästä ja sukupolvisuhteista. Yliopisto-opiskelijat ovat tulevaisuuden päättäjiä ja asiantuntijoita. Artikkelissa kysytään, miten yliopisto-opiskelijat visioivat teknologian ja perhe-elämän suhteita lähitulevaisuudessa, erityisesti vuorovaikutuksen aitoutta. Ovatko he huolissaan esimerkiksi siitä, että juuri teknologia muuttaa perhesuhteita vääjäämättömästi huonompaan suuntaan? Kirjoitusaineisto on kerätty eläytymismenetelmällä vuosina 2015–2018 tamperelaisissa ja tallinnalaisissa yliopistoissa, kuudessa eri luentotilaisuudessa. Vastaajista oli virolaisia 61 ja suomalaisia 79. Aineisto analysoitiin teorian ohjaamalla sisällönanalyysillä. Teknologiaksi ymmärrettiin aineistossa esimerkiksi mediateknologiaa, tekoälyä, digitalisaatiota ja robotisaatiota koskevat visiot. Tuloksissa tarkastellaan ensin teknologiaa perheiden sisäisessä vuorovaikutuksessa ja toiseksi teknologiaa kotitaloudessa ja palveluissa. Ikää eriteltiin enemmän kuin sukupuolta. Perhe-elämä näyttäytyi jähmeänä, luonteeltaan hitaasti muuttavana ja totunnaisena, ja teknologia puolestaan nopeasti muuttavana ja hämmennystä aiheuttavana. Teknologisoitumisen aiheuttama huoli kiteytyi piittaamattomuuteen ja muutoksiin erityisesti perheen psykososiaalisessa vuorovaikutuksessa. Aitoa ja oikeaa perhe-elämää kaivattiin. Suomalaiset ja virolaiset jakoivat pitkälti samat näkemykset teknologiasta, vaikka perhekäsityksissä oli eroa.

Asiasanat: perhe, tulevaisuusvisiot, teknologia

Tieto- ja viestintäteknologian katsotaan usein samanlaistavan maailman eri kulttuureja, lisäten muun muassa individualistista ajattelua ja madaltaen perinteisiä valtahierarkioita (esim. Salehan, Kim & Lee 2018). Vaikka teknologia on perusteiltaan kaikkialla samankaltaista, sen historialliset ja kulttuuriset kontekstit vaihtelevat. Teknologia asettuu aina johonkin käyttäjäkontekstiin, erilaisiin yhteisöihin ja ryhmiin, joiden tavat ja tottumukset ovat etenkin digitalisaation (esim. Turkle 2011; Saariketo 2020) myötä muuttuneet nopeasti. Näin on käynyt myös perheissä (Taipale 2019).

Tarkastelemme tässä artikkelissa, miten teknologian ja perheen suhteet muotoutuvat kahden samankaltaisen maan, Suomen ja Viron, nuorten aikuisten tulevaisuuden perhettä käsittelevissä visioissa. Maat ovat maantieteellisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti läheisiä, pieniä Euroopan unionin jäsenvaltioita, joiden historia ja kulttuuri eroavat jossain määrin toisistaan. Empiirinen aineisto on kerätty suomalaisten ja virolaisten yliopisto-opiskelijoiden piiristä. Tulevaisuuden päättäjinä he osallistuvat myös teknologiaa ja perheitä koskevaan päätöksentekoon.

Teknologian kehitys on usein osa kansallista kulttuuria ja itsetuntoa (ks. Salehan, Kim & Lee 2018). Tarkastelukohteina olevia Suomea ja Viroa on poliitikkojen puheissa luonnehdittu tietotekniikan ja ”digilöikan” edelläkävijämaiksi, joiden kansallisissa teknologiatarinoissa keskeinen kysymys on ollut ”ollaanko edelläkävijöitä vai jäädäänkö jälkeen” (Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018). Suomalaisissa hallitusohjelmissa tietoyhteiskunnan merkitystä on korostettu jo 1990-luvulta lähtien, ja Nokian menestys on luonut sille edellytykset (Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018; Peteri 2006).

Sekä Suomi että Viro ovat uusliberaaleja ja jälkimoderneja yhteiskuntia. Virossa mark-

kinoistuminen ja digitalisaatio tapahtuivat ”maailmanennätysvauhdilla” ja ”shokkiterapialla” (Leppiman 2010, 37), Suomessa taas hitaammin. Viro pyrki jo vuonna 1994 *Tiikerinloikka*-suunnitelmallaan edelläkävijäksi tietotekniikan alalla ja se on kehittänyt erityisesti digitaalista kansalaisuutta. (Emt.; Lauristin & Vihalemm 2009.) Teknologista tulevaisuutta rakennetaan myös EU:n strategioissa ja skenaarioissa. Teknologian ajatellaan ratkaisevan suuret kysymykset talouden kasvusta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden purkamiseen ja auttavan esimerkiksi väestön ikääntymiseen ja erillään asuvien perheenjäsenten yhteydenpitoon liittyvissä ongelmissa. Lisäksi teknologisoituneen yhteiskunnan jäsenet kutsutaan kuvitteellisiksi toimijoiksi, kuluttajiksi ja talouskasvun edistäjiksi. (Saariketo 2020.)

Suomalaisia ja virolaisia yliopisto-opiskelijoita pyydettiin (vuosina 2015–2018) pohtimaan perheen ja sukulaisuussuhteiden arvostusta sekä hyvinvointia ja pahoinvointia lähitulevaisuudessa elämäskirjoittamisen avulla. Teknologia nousi opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa näkyvästi esiin, vaikka sitä ei erikseen mainittu visioinnin tueksi tarjotuisissa kehyskertomuksissa. Aineiston opiskelijat ovat lähes kaikki niin sanottuja milleniaaleja eli syntyneet pääasiassa 1980-luvulla. He eivät ole aikuistuneet ennen internetiä ja mobiililaitteita. Mikko Piispan (2018) mukaan ”kännykän” käyttö luonnehtii tämän ”nettisukupolven” sukupolvikokemusta. Tiedon tuottajina opiskelijoilla on eräänlainen etujoukkoluonne, sillä he ovat tulevaisuuden asiantuntijoita ja päättäjiä.

Opiskelijoiden tulevaisuusvisiointiin kohdistuneen aiemman tutkimuksen perusteella (Forsberg & Nätkin 2016) opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa esiintyy usein nostalgisävyinen perheen paluun teema. Etenkin kuvitellun katastrofin oloissa ihmiset turvautuvat perheeseen ja sukulaisista muodos-

tuviin läheissuhteisiin, joista löytyy aito ja todellinen elämä. (Forsberg & Nätkin 2016; Nätkin 2019.) Fiktioissa ja tulevaisuudenkuvittelussa teknologiaan liittyvät toiveet ja pelot hahmottuvat usein erilaisina utopioina ja dystopioina (Salmi 1996). Dystopiat ovat valtavirtaa myös nykykirjallisuudessa ja muussa fiktiossa – puhutaan jopa dystooppisesta käänteestä (Laakso ym. 2019). Myös vuoden 2016 Nuorisobarometrin mukaan nuorten tulevaisuudenkuva on synkentynyt.¹

Tässä artikkelissa kysymme, miten suomalaiset ja virolaiset yliopisto-opiskelijat visioivat teknologian ja perheen suhteita lähitulevaisuudessa. Miten teknologia uhkaa tai mahdollistaa kuvitteellisen aidon perheen olemassaoloa? Mistä ollaan huolissaan? Onko juuri teknologia perhe- ja muiden sosiaalisten suhteiden muutoksen aiheuttaja?

Artikkelissa yhdistämme yhteiskuntatieteellistä perhetutkimusta, mediatutkimusta sekä tieteen ja teknologian tutkimusta. Perhetutkimuksesta on peräisin keskustelu perhemuodoista ja -ihanteista (ks. Nätkin 2003; Vuori 2001). Mediatutkimuksesta lainaamme ajatuksia mediasukupolvista (ks. Kivimäki 2017) sekä tieteen ja teknologian tutkimuksesta teknologisesta determinismistä käytyä keskustelua (esim. Dafoe 2015; Salehan ym. 2018).

Käsitämme perheen ja teknologian laajasti. Perhe muodostuu ydinperheestä sekä ylisukupolvisista ja maantieteellisesti ylijarjaisista lähisuhteista (ks. Jalovaara 2014). Laaja ymmärrys myös teknologiasta on tarpeen, sillä se on vaikea sekä käsitteenä (esim. Dafoe 2015) ja terminä että arkikielen sanana. Nopeasti kehittyvä teknologia tuottaa jatkuvasti uutta sanastoa, jota omaksutaan ja käytetään varsin erilaisissa merkityksissä. Esimerkiksi käsitykset roboteista perustuvat fiktiivisiin mielikuviin, sillä harva on ollut niiden kanssa tekemisissä. (Esim. Slotte Dufva & Mertala 2021.) Tässä aineistossa (media)teknologiaan

liittyvää uutta sanastoa on muun muassa ”uusi teknologia”, ”automatisaatio”, ”digitalisaatio”, ”robotisaatio”, ”älyteknologia”, ”keino/tekoäly”, ”virtuaalimaailma” ja ”sosiaalinen media”.

Teknologian yksityiskohtaisen erittelyn sijaan kiinnitämme päähuomion perheiden teknologiavälitteisen vuorovaikutuksen visioihin ja niiden yhteiskunnallisiin kytkentöihin aikana, jolloin perhearke on teknologisoitunut kiihtyvää vauhtia jo muutaman vuosikymmenen ajan. Internetin läpimurto 1990-luvulla ja mobiililaitteiden tulo 2000-luvulla muodostavat jopa teolliseen vallankumoukseen vertautuvan teknologisen vallankumouksen, jolla on ollut vaikutuksensa myös perheiden vuorovaikutukseen (vrt. Taipale 2019).

Siinä missä ensikosketukset internetiin on saatu kotitietokoneiden ja modeemiyhteyksien kautta, on mobiiliteknologia tuonut laitteet, ohjelmistot ja koodit kaikkialle. Minna Saarikedon (2020) mukaan verkottuneet ja toisiinsa kytkeytyvät kannettavat medialaitteet, web 2.0 ja sosiaalinen media ovat vakiintuneet itsestään selviksi osiksi 2020-luvun arkea. Erilaiset medialaitteet eivät olekaan enää taustoja, välineitä tai kulutettavia sisältöjä vaan eletyn ympäristön tilallisia prosesseja, jotka muokkaavat ihmisiä ja heidän välisiä suhteita myös perheissä. (Emt.)

Modernit perheihanteet ja nostalgia

Tyypillistä modernille ajattelulle on aidon ja todellisen perheen ihanne klassisen modernin perustahakuisuuden mukaisesti. Postmodernille ajattelulle ominaista taas on perustahakuisuuden jatkuva kyseenalaistaminen. Moderni ja postmoderni (myös jälkimoderniksi kutsuttu) eivät ole aikakausia tai lineaarisia prosesseja vaan elävät rinnan nykyajassakin. (Pulkinen 1998.)

Klassisen moderniin ajatteluun kuuluvat kaksijakoiset arvottavat erottelut, jossa luodaan vastakohtapareja, kuten luonnollinen/epäluonnollinen, aito/keinotekoinen, alkuperäinen/kopio, pinnallinen/syvällinen, sisäinen/ulkoinen tai totuus/ilmentymä. Esimerkiksi ehjää ydinperhettä voidaan pitää perustavaa laatua olevana ihanteena, jolloin siitä poikkeavia perhemuotoja väheksytään tai niistä käydään neuvottelua. (Nätkin 2003, 16.) Ihanteet saavat usein nostalgisen muodon ja tuottavat kuvitelman siitä, että ennen oli paremmin. Nostalgia on positiivinen tulevaisuuteen kuviteltu ihannetila, mutta ei utopia (Lahtinen 2017). Nostalgia voi saada kaipaamaan sellaista kuviteltua menneisyyttä, jota ei ehkä ole koskaan ollutkaan (ks. Koivunen 2000).

Perustaa haetaan menneisyydestä: kun etsitään totuutta, etsitään alkuperää. Esimerkiksi ydinperhettä pidetään alkuperäisenä suomalaisena perhemuotona, vaikka se on 1800-luvulla Suomeen muualta Euroopasta rantautunut idea (Nätkin 2003). Suomessa porvarillisen ydinperheen ihanne ei ole koskaan esiintynyt selkeänä vaan on muuttunut 1900-luvun aikana paljon. Toiseen maailmansotaan saakka perhe käsitettiin kotitaloudeksi, johon saattoi maaseudulla kuulua useampia sukupolvia. 1950-luvulla vahvistui psykososiaalinen ymmärrys (ydin)perheestä, jossa tärkeää oli tunnepitoinen vuorovaikutus. (Vuori 2001.)

Virossa perheihanteiden kehitys on ollut polveilevampaa, sillä poliittiset muutokset ja kriisit ovat muuttaneet ihanteita aivan lähimenneisyydessäkin. Perhe-elämään liittyy 1930-luvun kultakaudella yleiseurooppalaisia porvarillisia ihanteita, mutta runsaan 50 vuotta kestäneen Neuvosto-Viron perhe oli ”työvoimaa tuottava instituutio” (Selg 2007, 225). Uudelleen itsenäistymisen (v. 1991) jälkeen Viron perustuslakiin palautettiin vuoden 1938 maininta omaisten hoivavelvollisuuk-

sista (Leppiman 2010, 18, 24). Suomessa lainsäädännölliset hoivavelvoitteet poistettiin 1970-luvulla, ja hoiva toteutetaan paljolti hyvinvointivaltion verovaroin (Kalliomaa-Puha 2017). Suomessa perhe määritellään esimerkiksi Tilastokeskuksessa kahden sukupolven ydinperheeksi (Jalovaara 2014, 151), mutta Virossa ruokakunnaksi.²

Teknologia perheessä

Teknologia on kietoutunut tiiviisti perheiden elämään ja modernisaation prosesseihin jo pitkään. Kodinkoneet ovat vähentäneet kotityön määrää ja medialaitteet välittäneet koteihin asiaa ja viihdettä jo sadan vuoden ajan. Teknologian kotoutuminen on usein herättänyt huolta perheen vuorovaikutuksen muuttumisesta ja tuottanut yksiulotteisia selitysmalleja, joiden mukaan juuri teknologia olisi keskeinen muutosajuri. Teknologinen determinismi (ks. Dafoe 2015) sisältää modernin perustahakuisuuden tavoin vahvoja ihanteita ja jyrkkiä selitysmalleja: esimerkiksi että teknologia olisi globaalisti universaalista ja autonomista tai että teknologia merkitsisi yksinomaan edistystä. Historiallinen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että teknologian ja sosiaalisten muutosten suhde on kontekstisidonnainen, vastavuoroinen ja epätasainen (ks. Taipale 2019, 29).

Teknologia on usein globaalisti samankaltaista, mutta esimerkiksi perhekeskeisen laitteen, television, tarinat ovat Suomessa ja Virossa kuitenkin varsin erilaisia. Suomen televisio on kaupallistunut poikkeuksellisen varhain ja tarjonnut muun muassa yhdysvaltalaisista ohjelmistoa (esim. Kortti 2016), kun taas Neuvosto-Virossa sanomalehdet, radio ja televisio ovat toistaneet pääosin virallista, ylhäältäpäin määriteltyä perheihannetta (Selg 2007). Television välittämät perhemallit ovat siis olleet varsin erilaisia.

Media- ja informaatioteknologian kotoistuessa niin ihmiset, heidän arkensa kuin teknologiakin muokkaantuvat (Saariketo 2020, 42; Peteri 2006). Teknologia muokkaa myös perheen sisäisiä, eri ikäisten ihmisten välisiä suhteita. Kulloinkin hallitsevien teknologioiden on ajateltu muodostavan käyttäjistään erilaisia mediasukupolvia, jotka jakavat kutakuinkin samanlaisen kokemusmaailman (esim. Lahikainen ym. 2015). Toisaalta eri teknologiat ovat länän yhtäaikaisesti, ja niiden aikajänteet eroavat toisistaan huomattavasti. Esimerkiksi televisio on vaikuttanut perheissä jo puoli vuosisataa (esim. Kortti 2016), mutta nykyäikää lähestyttäessä mediasukupolvet ikään kuin vain lyhenevät.

Jäykän ikä- ja laitevetoisten näkemyksen rinnalle on edelleen kehitelty monisyisempää ymmärrystä mediasukupolvista (esim. Bolin & Skogerbo 2013; Taipale 2019; Kivimäki 2017). Mediasuhteen muotoutumiseen vaikuttavat esimerkiksi mediakäyttäjien yksilölliset elämäнкаaret, saatavilla oleva mediatarjonta, sukupolvien jakamat arvot sekä yhteiskunnan laajemmat sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset. Virossa siirryttiin kommunismista kapitalismiin yhtä aikaa nopean tietoteknisen kehityksen kanssa, mikä tarkoitti radikaaleja muutoksia koko mediamaisemassa. (Kalmus ym. 2013; Vihalemm 2006.)

Uusien laitteiden hankintaan ja käyttötapojen haltuunottoon liittyy usein sukupolvien välisiä konflikteja (Peteri 2006) ja huolta. Etenkin älypuhelimien yleistyessä lasten ja nuorten mediakäyttö, ruutu-aika, on jatkuvan neuvottelun kohde. Älypuhelin, ”tahmea media-laite” on saumaton osa etenkin nuorisokulttuuria. (Raudaskoski ym. 2019.) Älypuhelimet ovat avanneet lapsille ja nuorille ennennäkemättömän pääsyn maailmoihin, joista vanhemmilla ja opettajilla ei ole usein mitään tietoa (esim. Buckingham 2003). Vanhemmat joutuvat määrittelemään ruutu-aikoja sekä puntaroimaan median sisältöjä ja tarttu-

maan tarvittaessa esimerkiksi kiusaamiseen tai groomingiin, alaikäisten seksuaalissävyyseen houkutteluun nettiympäristöissä. (Ks. Nikunen 2005.) Toisaalta lasten ja nuorten yksityisyyttä pitäisi kunnioittaa. Älypuhelimien on huomattu lisäävän myös eristäytymistä seurasta sulkien läheiset pois kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta (Raudaskoski ym. 2019). Perhe voi kärsiä perheenjäsenten etäläsnäolosta, eli läsnäolosta toisessa paikassa kuin missä fyysisesti sijaitsee, etäällä samassa tilassa olevista. (Turkle 2011.) Puhetta ja kasvokkaisuudesta keskustelua pidetään kuitenkin edelleen luonnollisempaa kuin tekstiin perustuvaa digitaalista vuorovaikutusta, sillä aistihavainnot (ilmeet, eleet, asennot) voidaan jakaa yhdessä (Virtanen ym. 2018).

Toisaalta tietokonevälinäinen viestintä on omiaan ylläpitämään perheen ja suvun keskinäistä vuorovaikutusta. Digitaalisen perheen käsitteellä (Taipale 2019) onkin yritetty tavoittaa niitä moninaisia arjen digikäytäntöjä, joiden avulla perheyhteyttä pidetään yllä esimerkiksi asuttaessa eri maissa, paitsi tekstipohjaisten sovellusten, myös videopuheluiden ja ääniviestien ansiosta. Sakari Taipale (2019) onkin perheiden digikäytäntöjä tutkiessaan korostanut tasapainoisempaa teknologiaymmärrystä huolipuheen, utopioiden ja dystopioiden sijaan.

Aineisto ja menetelmät

Aineisto on kerätty niin sanotulla eläytymismenetelmällä (Nikanto & Eskola 2018). Se on kokeileva tutkimusmenetelmä, jonka avulla pyritään saamaan tietoa mahdollisista, kuvitelluista tulevaisuuksista asiantuntijaskaarnaarioiden rinnalle. Eläytymismenetelmä on saanut alkunsa 1960-luvulla klassisen koeasetelman muunnoksena (Eskola ym. 2017) laadullisen tutkimuksen suuntaan, ja oleellista siinä on variointi kahden eri kehyskertomuk-

sen välillä. Joka toinen vastaaja saa esimerkiksi positiivissävyisen kehyskertomuksen ja joka toinen negatiivissävyisen, mistä he jatkavat tulevaisuuden kuvittelua omin sanoin. Tekstin tuottamisen menetelmä ankkuroituu sosiaalisen konstruktionismin metodologiaan, jossa kieli sekä ilmentää että rakentaa sosiaalista todellisuutta (vrt. Berger & Luckmann 2011). Tulevaisuusvisiointi kertoo jotain nykypäivästä ja reflektoi myös mennyttä.

Noin liuskan mittaisen pienten kertomusten kirjoittaminen tapahtui seminaaritalanteessa, yliopistollisen kurssin ohessa, ilman erityisiä johdatteluja. Vastaajilla oli noin tunti aikaa vastata.³ Aineisto kerättiin vuosina 2015–2018, ja kehyskertomukset kuuluvat seuraavasti:

Kehyskertomus 1

”Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on noussut. Eri sukupolvet ovat paljon enemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden hyvinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?”

Kehyskertomus 2

Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on romahtanut. Sukupolvet ovat vielä vähemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden pahoinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?

Vastauksia saatiin yhteensä 140 kuudesta eri luentotilaisuudesta Tampereella ja Tallinnassa. Vastaajista oli virolaisia opiskelijoita 61 ja suomalaisia 79.

Vastaajat olivat iältään 19–50-vuotiaita, pääosin 20–30-vuotiaita. Miesvastaajia on 54, naisvastaajia 79, ja sukupuolta ei mainittu seitsemässä vastauksessa. Miesvastaajat olivat pääasiassa tallinnalaisia liiketaloustieteen opiskelijoita tai tamperelaisia tekniikan opiskelijoita.

Taulukosta 2 (liitteenä) käy ilmi, mitä teemoja opiskelijat ottivat esiin. Spontaanisti esiin noussut teknologian teema muodostaa teemojen lukumäärän perusteella vain kymmenesosan tekstimassasta, mutta sen painoarvo on suurempi, koska se on sekoittunut

Taulukko 1. Vastaajat Suomessa ja Virossa.

Aineisto 1	v. 2017	23 kpl	Tallinnan yliopisto: sosiaalityö
Aineisto 2	v. 2017	38 kpl	Tallinnan teknillinen yliopisto: liiketaloustiede
Aineisto 3	v. 2015	19 kpl	Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teemat (YKY) *
Aineisto 4	v. 2018	11 kpl	Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teemat (YKY)
Aineisto 5	v. 2018	21 kpl	Tampereen yliopisto: Johtamiskorkeakoulu**
Aineisto 6	v. 2018	28 kpl	Tampereen teknillinen yliopisto***: tekniikka

* He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, sosiaalityötä tai kasvatustiedettä.

** He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, johtamista tai kansainvälistä politiikkaa.

*** Nykyisin osa Tampereen yliopistoa.

moneen muuhun teemaan (ks. Taulukko 2). Erityisesti tekniikan opiskelijat kommentoivat ahkerasti teknologiaa, mutta emme paljokaan erittele vastaajien oppialaa, ikää tai sukupuolta.

Aineistoa analysoitiin laadullisen tutkimuksen aineistona, joka tuotti merkityksiä. Analyysissä käytettiin ensin teemoittelua ja sitten teorian ohjaamaa sisällönanalyysia (ks. Coffey & Atkinson 1996, 26–32, 132–143). Opiskelijoiden visioita peilattiin perhe- ja mediatutkimukseen sekä tieteen ja teknologian tutkimukseen. Analyysiin sisältyi myös jonkun verran suomalaisten ja virolaisten vastausten peilausta: mitkä teemat olivat kummasakin maassa yleisiä, mitkä erosivat toisistaan selvästi ja minkä sävyisinä ne otettiin esille. Varsinaisesta vertailusta ei kuitenkaan ollut kysymys, sillä asetelma ei ollut symmetrinen eikä vakioitu. Kyse on poikkikulttuurisesta tutkimuksesta (ks. Gordon & Lahelma 2004, 97–98, 102), jossa kontrastoidaan ja peilataan samaa ilmiötä eri kulttuurisissa konteksteissa (vrt. Salehan, Kim & Lee 2018). Suomi ja Viro ovat maantieteellisesti ja kielellisesti läheisiä, mutta rakenteeltaan, kulttuuriltaan ja poliittiselta historialtaan melko erilaisia.

Aineiston analyysi ryhmittyi teemojen perusteella kahteen erilliseen osaan, joista ensimmäinen koski sitä, miten teknologia kytkeytyi perheen ja sukupolvien sisäiseen vuorovaikutukseen ja toinen kuvasi teknologiaa enemmänkin ulkoisina mahdollisuuksina kotitaloudessa ja palveluissa. Erottelu perustuu perhetutkimukseen, jossa perheen sisäinen vuorovaikutus ja erityisesti sen psyko–sosiaalinen diskurssi (Vuori 2001) erottuvat kotitaloudesta ja perheen ulkoisista olosuhteista. Kahdessa analyysiosiossa kirjoitetaan myös erilaisista teknologioista. Perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta kirjoitettaessa tarkoitetaan useimmiten vuorovaikutteista (äly)teknologiaa, mutta kotitaloudesta ja palveluista kirjoitettaessa mainitaan myös automatisaatio

ja robotisaatio. Aineiston analyysiperusteena ei ole se, vastattiinko positiiviseen vai negatiiviseen kehyskertomukseen. Positiivinen (1) ei aina tuottanut pelkkiä ihannekuvia tai negatiivinen (2) tulevaisuutta koskevia uhkakuvia tai huolenaiheita.

Teknologia perheen vuorovaikutuksessa

Valtaosan perheen ja teknologian lähitulevaisuutta koskevasta visioinnista muodosti huoli teknologian kyvystä tuhota aito perhe-elämä. Teknologian nähtiin heikentävän perhe-elämän laatua, jolloin punnittiin aidon ja keinotekoisien vuorovaikutuksen merkitystä. Huoli perhe-elämän laadusta sai monenlaisia sisältöjä, mutta tyypillistä sille oli usko, että ennen oli paremmin. Miksi ei enää ole niin paljon yhdessäoloa ja kasvokkaista vuorovaikutusta? Liiketaloustiedettä Tallinnassa opiskeleva nuori mies vastasi:

Uskallan veikata, että yksi syy voi olla ultranopea teknologian kehitys. Sen seurauksena kehkeytyy tilanne, jossa ihminen ei koe tarvitsevansa perhettä tai toista ihmistä. Keinoälyt, millaisesta tahansa maailman kolkasta käsin tehtävä etätyö ja sosiaalinen media ovat keskiössä. On mahdollista elää niin, ettei ole välttämätöntä olla ihmisen kanssa tekemisissä, ei tarvitse matkustaa joulu- tai syntymäpäivävierailuille jne. Aiemmat sukupolvet eivät niin helposti lähde mukaan kaikkinaisiin uudistuksiin ja niinpä kanssakäyminen katoaakin menneisyyteen. (M 30v, Ain 2)

Taustalla on psykososiaalinen diskurssi, jossa hyvän perhe-elämän laadun nähdään muodostuvan tunnepitoisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, yhdessäolosta ja yhteenkuuluvuudesta ja jota myös asiantuntijat suosittelevat (ks. Vuori 2001). Aineistossa perheen sisäisen vuorovaikutuksen nähtiin kärsivän, kun perheenjäsenet vetäytyivät omaan ”kuplaansa” älylaitteiden kanssa (vrt.

Raudaskoski ym. 2019). Ruokapöydässäkään ei kommunikoidu, vaan kukin ”räpläsi älylaitettaan”. Samalla pelättiin sosiaalisten taitojen kuihtuvan ja fyysisen terveyden kärsivän.

Lasten ja nuorten mediateknologian käyttöön kohdistuu ajoittain voimakas huoli. Erityisesti sen pelätään vaikuttavan vahingoittavasti kasvokkaiseen vuorovaikutukseen (Raudaskoski ym. 2019; Kaarakainen, Kivinen & Tervahartiala 2013) ja perheen sisäistä auktoriteetti- ja vuorovaikutussuhteisiin (Jokinen 2009) tai lisäävän lasten ja nuorten pääsyä arveluttavien sisältöjen pariin (Nikunen 2015).

Teknologia uhkaa sukupolvien välistä sosiaalisuutta luomalla virtuaalimaailman reaalia maailman tilalle, esitti sosiaalityötä Tallinnassa opiskeleva nainen, joka oli myös työssä päiväkodissa.

Päiväkoti-ikäisillä lapsilla on omat taulutietokoneensa, joillain jopa älypuhelin. Toiset vanhemmat asettavat laitteiden käytölle rajoituksia, mutta on myös vanhempia, jotka antavat lasten käyttää teknologiaa aina silloin kun lapsi itse sitä haluaa. Tämän päivän kouluikäiset lapset, kuten heidän vanhempansakin, elävät yksinomaan älymaailmassa. Virtuaalimaailmassa ollaan tekemisissä muiden kanssa ja jaetaan päivän tapahtumia. Sen seurauksena syntyvätkin murtumat eri sukupolvien välille, kun ei kyläillä, vaan pidetään yhteyttä ainoastaan puhelimella. (N 23v, Ain 1)

Virolaisten vastauksissa perhe-elämän aitouden nähtiin sijoittuvan menneisyyteen, ja siihen kuului ehdottomasti kasvokkainen vuorovaikutus sekä aito yhdessäolo ja tekeminen. Ehkä juuri hämmennyksen seurauksena nostalgia oli vahvaa. Aitouden lisäksi oltiin huolestuneita perhesuhteiden laadusta ja ihmisytydestä, kuten virolainen liiketaloustiedettä opiskeleva nuori mies.

Ihmiset ovat riippuvaisia heidän virtuaalitodellisuudessa todentuvasta kuuluisuudestaan ja tunnettuudestaan, mutta eivät ole kiinnostuneita in-

vestoimaan aikaa ja vaivaa laadukkaana vakisuhteen luomiseksi ja ylläpitämiseksi yhden konkreettisen ihmisen kanssa. Tämä puolestaan tuhoaa ihmisiä sisältäpäin, sillä tuo meille niin elementaarinen ja pakottava tarve kuin rakkaus peittyi pikkuruiseen näyttöruudun välityksellä saapuvaan viestiin: ”Me haluamme ja tarvitsemme sinua”. (M 24v, Ain 2)

Mitä lähemmäksi aineistossa mentiin perheen sisintä, rakkauden sekä ihmiselämän alun ja pienen lapsen kehityksen teemoja, sitä luonnollisemmalta asiat näyttivät. Edellinen kirjoittaja kutsui sitä ”elementaarisuudeksi”. Myös suomalaiset kirjoittivat aitoudesta ja pysyvyydestä. Tekniikkaa Tampereella opiskeleva mies totesi: ”Ihmiset hakevat perheestä ja suvusta pysyvää elementtiä, mitä on vaikeampi löytää verkosta. Muut ihmissuhteet ovat sähköistyneet enemmän kuin perheen väliset.” (M 20v, Ain 6)

Tampereella kulttuuri ja yhteiskuntatieteitä opiskellut 23-vuotias mies puolestaan esitti kaunokirjallisuudesta tutun (Laakso ym. 2019) ja deterministisen dystopian tekoälystä. Visiossa tekoäly istutettiin jo vastasyntyneisiin, ja se oppi lapsen kasvaessa imitoimaan sekä moraalitajua että tunteita, jotka voidaan ymmärtää ihmiselle luontaisiksi. Perheen ja suvun arvostus taantui, eikä vanhempia tarvittu enää mihinkään. ”Se tarkoitti käytännössä sitä, että lapset oppivat myös moraalitajunsa tekoälyltä. Ongelmat huomattiin pian, mutta ne olivat jo peruuttamattomia. Tekoäly pohjasi moraalitajunsa egoismiin, eikä nähnyt mitään logiikkaa pyyteettömässä auttamisessa.” (M, 23v, Ain 3)

Dystopiassa teknologia riistäytyi käsistä ja pääsi vaikuttamaan kaikkein pyhimpiin perhetä koossa pitäviin sosiaalisiin sidoksiin: lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin ja tunteisiin sekä käsityksiin oikeasta ja väärästä. Mies jatkoi: ”Lapset oppivatkin hyvin kylmiksi, eikä heidän sisältään löytynyt hippuakaan altruistista auttamisen halua. Rakkaudenkin kone laski turhuudeksi. Tämä johti siihen, että lapset eivät

enää tulevaisuudessakaan nähneet menneitä sukupolvia minään.” (M, 23v, Ain 3).

Toisista piittaamattomuus oli jaettu huolenaihe molemmissa maissa. Tutkijat käyttävät paljon individualismin käsitettä (vrt. Salehan ym. 2018). Y-sukupolvelle ominaiseksi väitetty individualismi (ks. Piispa 2018) on kuitenkin varsin moniselitteinen käsite. Se voi pitää sisällään niin vapauttavaa yksilöitymistä kuin pahoinvointia lisäävää vieraantumista ja egoismiakin. Median käyttö itsessään ja sen välittämä kuvasto tarjoavat aineksia oman yksilöllisen identiteetin rakentamiseen (vrt. Jokinen 2009), mikä on osa moderniin liittyvää refleksiivisyyttä. Tamperelaisen Johtamiskorkeakoulun opiskelijan mielestä: ”Tekniikan kehitys on mahdollistanut sen, että seuran (ja erityisesti omanhenkisen) etsiminen on helpompaa eikä itsestään selviin ja lähellä oleviin ihmisiin tarvitse tyytyä.” (N 23v, Ain 5).

Lisääntyvästä individualismista huolimatta perhe on visioissa kuitenkin varsin selviytymiskykyinen. Teknologian voi käsittää kesytettäväksi vieraaksi (ks. Jokinen 2009; Peteri 2006, 55). Tällöin teknologia arkipäiväistyy, eikä siihen kiinnitetä enää niin paljoa huomiota. Jos perheen rajat ovat avoimet ja muotoutuvat, teknologia voi edesauttaa perheen mahdollisuuksia pysyä koossa. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteitä Tampereella opiskellut nainen näkee teknologialla olevan merkitystä perheyhteisöllisyyden lisääntymiselle (vrt. Taipale 2019).

Yhteyttä voidaan vaivattomasti ylläpitää kirjoittamalla, kuvia lähettämällä, videoita lähettämällä ja reaaliaikaista videopalvelua hyväksikäyttämällä. Nämä näppärät tavat eivät luonnollisesti korvaa fyysisesti läsnä olevaa yhteydenpitoa, mutta luovat kuitenkin ainutlaatuisen mahdollisuuden olla ajasta ja paikasta riippumatta ”yhdessä”. (N 24v, Ain 3)

Yleissävynä kaikissa vastauksissa oli, että ikäryhmien tulisi olla sopusoinnussa hyvinvoivassa perheessä ja sukulaisuusverkostossa.

Tallinnalainen liiketaloustieteen opiskelija kirjoitti:

Kanssakäymistä helpottavat tekniset laitteet ovat tuttuja jokaiselle sukupolvelle. Ihmiset ovat päässeet yli 2000-luvun alussa dominoineesta mediainnostuksesta. Oman menestyksen demonstroimista tuntemattomille ihmisille ei pidetä enää tärkeänä ympäristössä, jossa taloudellinen hyvinvointi on kehittynyt tasapuolisesti. Mieleenpainuvia hetkiä jaetaan omassa perhepiirissä, joka on vilpittömpää. (M 37v, Ain 2)

Suomalaiset vastaajat näkivät ikäryhmät enemmän erillään toisistaan ja korostivat kunkin ikäryhmän autonomiaa, mutta kaipasivat uudenlaista yhteisöllisyyttä suvun kesken. Riippuvaisia vanhuksia pidettiin sen sijaan hoivataakkana. Virolaiset taas pyrkivät tiiviimpään sukupolvien integraatioon ja kaipasivat paluuta kolmen sukupolven asumismuotoihin maalle. He näkivät mielellään isovanhemmat tukena lasten hoidossa ja koulutyössä, tekemässä yhdessä esimerkiksi ”tutkielmia”. Heitä huolestutti vanhemman sukupolven ”kelkasta putoaminen” teknologian suhteen.

Sopusoinnun ihanne nostaa esiin myös hierarkiat ja auktoriteettisuhteet: kuka osaa, johtaa ja päättää. Kukaan vastaajista ei kaivannut vanhemman väen johtajuutta teknologiaa koskeissa asioissa – esimerkiksi että muut perheenjäsenet olisivat hiljaa, kun isä tai suvun päämies katsoo televisiosta uutisia. Tamperelainen yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden opiskelija näkee teknologian käytössä ikähierarkian, jossa nuoret ovat etulinjassa. Teknologia erottaa sukupolvia toisistaan ja vähentää vanhemman sukupolven arvostusta.

Teknologian kehityksen myötä ihmiset ovat jakaantuneet kolmeen ryhmään: 1) nuoriin, jotka käyttävät keskenään kommunikointiin teknologian uusimpia kehittämiä laitteita ja sovellutuksia, 2) keski-ikäisiin, jotka kommunikoiivat keskenään nuorison jo taakseen jättämien laitteiden ja sovellutusten avulla sekä 3) ikääntyneisiin, jotka eivät juurikaan

hyödynnä tietoteknologiaa kommunikointiin ja ovat lähinnä kasvokkain tai puhelimitse yhteydessä toisiinsa. Myös nuorten kunnioitus vanhempiaan kohtaan on vähentynyt, koska vanhemmat eivät ole pysyneet ”kehityksessä” mukana. (N 27v, Ain 1)

Ikääntyneet eivät kuitenkaan ole yhtenäinen kategoria eikä se ole historiallisesti pysyvä. Osa nuoremista ikääntyneistä käyttää mediaa paljonkin ja heille myös suunnataan sisältöjä ja sovellutuksia enenevässä määrin (Kivimäki 2017).

Osa nykyisistä iäkkäimmistä ikääntyneistä on puolestaan kieltäytynyt tietokoneiden käytöstä ja liiasta teknologisoitumisesta kokonaan (Hakkarainen 2012). He ovat saattaneet myös olla tottuneita hitaampaan teknologian uudistumiseen. Sen sijaan monien nuorten aikuisten mielestä vanhempi sukupolvi ei yksinkertaisesti vain ole kestänyt muutoksessa, sillä heitä on vaivannut sekä osaamattomuus että iän mukanaan tuoma hitaus – ja ehkä myös tylsyyt. Joskus nuoret ovat ottaneet käyttöön uuden teknologisen sovellutuksen päästäkseen eroon vanhemmasta sukupolvesta (Siibak & Tamme 2013). Näin nuoret tamperelaiset tekniikan opiskelijat luonnehtivat perhevuorovaikutusta ja sukupolvien välisiä eroja:

Vanhempi väestö sopeutuu keskimäärin hitaammin nopeisiin muutoksiin kuin nuorempi väestö. (-) Tiedon nopea välitys lisää mahdollisuuksia kehityksessä, mutta myös vaikuttaa perinteisiin tapoihin välittäen tietoa eteenpäin. (M 21v, Ain 6)

Ihmiset hakevat mieluummin verkosta täysin omankaltaistaan seuraa kuin ovat esim. ”tylsän” äitinsä seurassa. Ihmisillä on myös jatkuva kiire, jolloin yhteistä aikaa jää vähän ja perheen jäsenet vieraantuvat toisistaan. (N 20v, Ain 6)

Tamperelainen kirjoittaja esitti idean ympäri maapalloa hajallaan elävän perheen tai suvun mahdollisuudesta illastaa yhdessä teknologiavälitteisesti. Suku oli tullut hänen visiossaan

uudelleen muotiin. Kasvokkainen vuorovaikutus, jota erityisesti vanhemman sukupolven sanotaan arvostavan, toteutui osallistujien välillä – vain kosketus puuttui.

Ihmiset arvostavat yhä enemmän läheisiä suhteita perheeseen ja sukulaisiin. Ajatusmaailma on muuttunut siten, että yhdessä olemiselle raivataan arjen ja kiireen keskeltä aikaa. (-) Vaikka perhe ja/tai suku olisikin hajautunut ympäri maapalloa, voivat he silti jopa illallistaa yhdessä. Vuoden 2030 teknologia on merkittävä tässä suhteessa. (N 24v, Ain. 3)

Käytäntö on transnationaaleissa perheissä (ks. Francisco-Menchavez 2018; Taipale 2019) ollut jo pitkään elinehto, kun globaali hoivaketju on hajottanut perheet kauas toisistaan. Tamperelaiselle kirjoittajalle se oli vielä uusi idea, joka toteutuisi hänen visiossaan vuonna 2030.

Teknologia kotitaloudessa ja palveluissa

Kotitalouteen ja palveluihin liittyvistä teknologisista innovaatioista otettiin esiin erilaiset digipalvelut, automaattit ja robotit. Nämä teemat olivat aineistossa vähemmistönä. Kotitaloudesta ja palveluista puhuttaessa käytettiin paljon mielikuvitusta, eikä huolipuhetta esiintynyt juurikaan. Vastauksista erottui varsin positiivisia teknologisten innovaatioiden luomia mahdollisuuksia.

Teknologian nähtiin helpottavan paitsi perheen kanssakäymistä, myös liikkumista. Visioissa tieto kulkee ja yhteydenpito helpottuu ulkomailla asuvien tai työskentelevienkin perheenjäsenten kesken, mutta myös ihmiset kulkevat. Suomenlahden alittavan tunnelinkin mainittiin toteutuneen. Teknologisten ja lääketieteellisten innovaatioiden myötä nähtiin myös hyvinvoinnin lisääntyvän ja eliniän kasvavan. Visioitiin, että stressitaso laskee ja eriarvoisuus vähenee. Robottien ansiosta vanhukset eivät ole riippuvaisia per-

heenjäsenten hoivasta, eikä heidän hoivaansa pidetä enää niin suurena taakkana. Elämä on helpompaa ja perheelle jää aikaa. Tallinnalainen sosiaalityön opiskelija visioi utooppisesti: ”Tulevaisuuden kodit ovat erittäin mukavia, ja koska ne ovat myös itsepuhdistuvia, jää sosiaalisille suhteille entistä enemmän aikaa.” (N 44v, Ain 1)

Tekniikkaa Tampereella opiskeleva nuori mies ei puolestaan uskonut digitaalisuuden kaikkivoipaisuuteen. Hän kaipasi palveluihin laatua.

Apteekki-, neuvola- ja terveydenhuoltopalvelut toimivat digitaalisesti. Näin ollen apua on vaikea saada, jos ei halua sitoutua digitaalisuuteen. On paljon ns. ”digipakolaisia”, jotka muuttavat vähemmän kehittyneisiin maihin saadakseen sähköttöntä palvelua ja asiointia oikeiden ihmisten kanssa. Sotien, ilmastomuutoksen ja nälänhädän ynnä muun takia pakolaisia on entistä enemmän. (M 20v, Ain 6)

Sosiaalityötä Tallinnassa opiskeleva nainen ei taas pitänyt teknologian luomasta liiasta helpoudesta.

Hyvinvointiyhteiskunnan ihmisistä on tosiasiaassa tullut pärjäämättömiä robotteja. Omat oikeudet tiedetään hyvin, mutta velvollisuudentunne, empatiakyky ja taidot puuttuvat. Ihmisiä on 23 vuotta kasvatettu pumpulissa heille lakkaamatta tukea tarjoten ja avuttomuuteen rohkaisten, kaikesta liian helppoa tehden. (N 28v, Ain 1)

Suomalaisille vastaajille palvelut merkitsevät aineistossa yleensä hyvinvointivaltiota, mutta palvelujen digitalisoitumiseen ei kuitenkaan ollut paljoa viittauksia. Arviot palveluissa ja kotitalouksissa käytettyjen teknologisten innovaatioiden vaikutuksista perheiden ja sukupolvien elinehtoihin ei olleet niin huolestuneita kuin arviot niiden vaikutuksista perheen psykososiaaliseen vuorovaikutukseen. Keskustelu oli kirjavampaa, mielikuvitusrikkaampaa ja utooppisempaa kuin puhe teknologiasta perheen kesken.

Virve Peterin (2006) mukaan kotitalouteen tuotu teknologia tuottaa ikään tai sukupuoleen liittyviä merkityksiä, kiistoja ja kamppailuja siitä, kuka perheenjäsen on asiantuntija tai osaja kotiteknologian käytössä. Aineistossa oli vain muutama teknologian sukupuolittuneisuuteen liittyvä kommentti. Seuraavissa kommentteissa kehittyvä teknologia sitoo Virossa naiset perheeseen, mutta Suomessa se lisää perheen tasa-arvoa.

Maailman ”digitalisaation” vuoksi työpaikat ovat vähentyneet, minkä vuoksi työtä saavat ainoastaan miehet. Naisten tulot kytkeytyvät lapsiin sekä hyviin perhesuhteiden ylläpitämiseen. (N 50v, Ain 1)

Digitalisaatio on kehittynyt niin voimakkaasti, että perheillä on ollut aikaa viettää enemmän aikaa keskenään. Naisten ei enää tarvitse tehdä ”toista vuoroa”, vaan kotityöt tekee robotti. Tämä on johtanut perheen aikuisten välien tasa-arvoistumiseen, jolloin miehet myös tekevät vähemmän töitä. Työpäivät ovat yleisesti lyhentyneet tekniikan kehittymisen myötä. (N 29 v, Ain 4)

Robotit saivat aineistossa yllättävänkin paljon huomiota. Ihmiset nimeävätkin itselleen tutuimmiksi usein sellaisia tekoälysovelluksia, joista heillä ei ole ensikäden kokemuksia, kuten itseohjautuvia autoja ja autonomisia robotteja (Kerr, Barry ja Kelleher 2020). Tähän vaikuttanee se, että teknologiaa käsittelevissä mediasisällöissä esitetään usein lupauksia ja kuvauksia nurkan takana odottavasta kaiken mullistavasta tulevaisuudesta. Uutisissa kerrotaan jo käytössä olevasta teknologiasta, mutta tarkastelu painottuu sen hypoteettiseen potentiaaliin. (Suominen 2003; Saariketo 2020.) Yleinen käsitys esimerkiksi tekoälyn luonteesta ja mahdollisuuksista muodostuu paljolti sen perusteella, millaisena tekoäly kuvataan julkisessa keskustelussa. Sama pätee hoivarobotiikkaan, jonka käyttötavoista ja -asteesta maalataan mediassa epärealistisia mielikuvia (Parviainen 2019).

Teknologian monet ulottuvuudet

Opiskelijat esittivät teknologian ja perheen mahdollisia tulevaisuuksia jatkaessaan annettuja kehyskertomuksia. Kehyskertomuksissa annettiin vastaajille vihjeitä perheiden ja sukupolvisuhteiden arvostuksen ja hyvinvoinnin pohdintaan. Näistä aineksista opiskelijoiden itse kuvittelemista tulevaisuusvisioista hahmottui sekä uhkakuvia että teknologian avaamia huimia mahdollisuuksia. Julkinen keskustelu ja julkisuuden tarinamallit vaikuttavat osaltaan siihen, millaiseksi nuoret näkevät teknologisen tulevaisuuden muotoutuvan (vrt. Saariketo 2017). He voivat käyttää visioissaan myös oppisisältöjä, mielikuvitustaan ja muuta ajassa liikkuvaa puhetta, kuten fiktiosta tuttuja tarinamalleja. Tuloksia ei voi yleistää kaikkiin nuoriin, mutta opiskelijoiden eräänlainen etujoukkoluonne tulevaisuuden asiantuntijoina ja päättäjinä tekee heidän visioistaan huomionarvoisia. Myös teknologian käytössä nuoret ovat etulinjassa omaksuessaan ensimmäisinä uudet sovellutukset ja opastessaan mahdollisesti muita perheenjäseniä.

Teknologisoitumista kannettu huoli kiteytyi teknologian vaikutukseen perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen puutteeseen ja piittaamattomuuteen. Syvä huoli aidon perhe-elämän katoamisesta sai aikaan myös deterministisiä (vrt. Dafoe 2015) painotuksia. Opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa teknologian nähtiin häiritsevän ja jopa tuhoavan perheiden ja sukupolvien vuorovaikutusta, mutta ei niinkään kotitalouden ja sen tarvitsemien palvelujen elinehtoja. Kun perhe-elämä on jähmeää sekä luonteeltaan hitaasti muuttuvaa ja totunnaista, on uusi teknologia puolestaan nopeasti muuttuvaa, kilpailullista ja hämmennystä aiheuttavaa. Suhteessa teknologiaan iällä näyttää olevan enemmän merkitystä kuin sukupuolella.

Ihanteellinen perhe-elämä kuvattiin perustavaa laatua olevaksi, traditionaaliseksi tai (klas-

sisen) modernin ajattelun mukaisesti aidoksi, alkuperäiseksi, todelliseksi ja oikeaksi, jopa luonnolliseksi. Perhe on. Tähän ajattelutapaan istuu myös kirjoituksissa esiintynyt teknologinen determinismi, joka sisältää vahvaa huolta, vahvoja ihanteita ja jyrkkiä erotteluita. Näyttää kuin perhevuorovaikutuksen psykososiaalinen alue, perheen ”sisin”, olisi niin herkkä ja haavoittuvainen, että teknologia onnistuu vääjäämättömästi turmelemaan sen. Postmoderni ajattelutapa (vrt. Pulkkinen 1998, 207–209) on puolestaan vähemmän arvottavaa ja sietää erilaisuutta, joustoa ja neuvottelua. Siinä perhe muotoutuu vuorovaikutuksessa teknologian kanssa (vrt. Taipale 2019), eikä teknologian merkitys ole vääjäämätön.

Teknologiaa pidettiin välillä uhkaavana perhesuhteille siitäkin huolimatta, että Suomen ja Viron kansallista identiteettiä on luotu julistautumalla maailman parhaiksi (ks. Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018). Teknologiset innovaatiot ja kansalliset kehittämisprojektit asettuvat aina johonkin kulttuuriseen kontekstiin. Suomalaisten mielialhe aineistossa ylipäänsä oli huoli hyvinvointivaltion etuukseen leikkaamisesta, virolaisilla puolestaan huoli perheen muutoksesta (ks. Nätkin 2019). Virolaisten perheiden arkipäivää säätelevät muuttotappio ja etätö sekä 1990-luvun murroksen jälkeen lisääntyneet sosiaaliset ongelmat (Selg 2007, 229). Post-kommunistisen yhteiskunnan ilmapiiri saa aikaan nostalgisointia, sillä tulevaisuus voi olla liian riskialtis ja pelottava tai ristiriitainen (ks. Lauristin & Vihalemm 2009). Suomalaiset taas ovat tottuneet pitkään hyvinvoinnin nousuun ja rauhan aikaan.

Salehan, Kim ja Lee (2018, 737) esittävät 60 maan vertailussaan, että tieto- ja viestintäteknologia samanlaistavat kulttuureja lisäten individualismia ja madaltaen valtahierarkioita. Aineistostamme hahmottui samankaltaisen kulttuurisen ymmärryksen lisäksi myös joitakin maiden välisiä eroja. Virolaisten perhekäsitys on laajempi kuin suomalaisten. Ehkä

siksi virolaisten opiskelijoiden vastauksissa esiintyi vahvemmin nostalgiaa: perhe ja suku palaavat yhteiskunnallisten murrosten jälkeen traditionaalisina, jolloin niissä arvostetaan jälleen perinteisiä tapoja, kuten sukupuolten ja sukupolvien selkeää työnjakoa. Perhe-elämän aitouden nähtiin sijoittuvan menneisyyteen, mihin kuuluu kasvokkainen vuorovaikutus sekä aito yhdessäolo ja tekeminen. Teknologian suhteen oli havaittavissa suoraviivaisuuden ohessa syklistä ajattelua. Erityisesti virolaisten visioissa toistui ajatus siitä, että liiallinen teknologiainnostus menee kohta ohi. Teknologia on kuin muoti, joka aaltoilee ja lopulta asettuu osaksi perheen jähmeää muuttumattomuutta.

Suomalaisilla vastaajilla oli vähemmän aidon perhe-elämän toteutumiseen kohdistuvaa huolta, eikä perhesuhteisiin kytkeytyvä teknologia tuntunut niin uhkaavalta, vaikka perheen arvostuksen paluun idea tunnistettiin. Perheen mallia ei haettu menneisyydestä vaan suomalaiset dekonstruoivat perhettä postmoderniin tyyliin keksien uusia perhemalleja ja uusia teknologisvälitteisiä tapoja olla yhdessä (Vrt. Taipale 2019, 18–21; Nätkin 2019.) Suomalaiset eivät olleet erityisen nostalgisia, mutta kiinnittivät myös huomiota perhemalliin tai suvun kokoontumiseen. Suomalaisten vastauksissa kaikki ikäryhmät näyttivät haluavan päästä osalliseksi teknologian käytöstä, samalla uskoen teknologiseen edistykseen.

Pirkko-Liisa Rauhalan (2007) mielestä Virossa perheen arvostus on hyvin erilaista kuin Suomessa, eikä vertailu maiden kesken ole edes mahdollista. Historiallisista ja turvallisuuspoliittisista syistä luottamus poliittiseen järjestelmään on Virossa korvautunut läheisusuhdeverkostoilla. Lähimenneisyyden turvallisuuspolitiikan traumaattisuuden huomioon ottaen on ihme, ettei teknologian käytössä tai datan keruussa nähty mitään uhkaavaa.

Sekä suomalaiset että virolaiset opiskelijat pitäytyivät hyvin keskiluokkaisessa ja pitkälti länsikeskeisen riskiyhteiskunnan maailmanku-

vassa (vrt. Slotte Dufva ja Mertala 2021). Teknologiaan enemmänkin sopeuduttiin kuin mietittiin, minkälaisen teknologian kanssa halutaan arjessa elää (vrt. Saariketo 2020). Dystooppisista visioista huolimatta vähemmälle huomiolle jäivät esimerkiksi perheiden varallisuuseroihin liittyvät ongelmat, kuten se, millaisilla perheillä ylipäänsä on resursseja hankkia jatkuvasti uutta teknologiaa ja millaista eriarvoisuutta teknologia perheiden välille tuottaa. Vaikka aitous ja yksinkertaisuus olivat ihanteina, esimerkiksi teknologiajätteen aiheuttama ympäristörasitus ei näyttänyt huolettavan nuoria.

Viitteet

- 1 <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankoh-taista/uutiset/1564-nuorten-tulevaisuudenkuva-on-synkentyynyt> (Vliitattu 16.5.2021.)
- 2 <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/well-being/households> (Vliitattu 15.5.2021.)
- 3 Virolaisten opiskelijoiden kirjoitukset käänsi virosta suomeksi Carita Granat. Artikkelista on tiedotettu tallinnalaisille opettajille ja kirjoitus-tilanteiden m ahdollistajille Marju Medarille ja Anu Leppimänille.

Lähteet

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2011) *To-dellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bolin, Göran & Skogerbo, Elin (2013) Age, generation and the media. *Northern Lights* 11, 3–14.
- Buckingham, David (2003) *Media education. Literacy, Learning, Contemporary Culture*. Cambridge – Malden: Polity Press.
- Coffey, Amanda Jane & Atkinson, Paul A. (1996) *Making Sense of Qualitative Data*. Complementary Research Strategies. London: SAGE Publications Inc.
- Dafoe, Allan (2015) On Technological Determinism: A Typology, Scope Conditions and Mechanism. *Science, Technology, & Human Values* 2015, 40 (6), 1047–1076.
- Eskola, Jari & Karayilan, Sanna & Kaski, Terhi & Lehtola, Tiina & Mäenpää, Tiina & Nishimura-Sahi, Oshie & Oede, Anu-Maarit & Rantanen, Mari & Saarinen, Sirkku & Toivonen, Päivi & Valtonen, Marianna &

- Wallin, Anna (2017) Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. Teoksessa Jari Eskola & Tiina Mäenpää & Anna Wallin (toim.) *Eläytymismenetelmä 2017: perusteema ja 11 muunnelmaa*. Tampere: Tampere University Press, 266–293.
- Francisco-Menchavez, Valerie (2018) *The Labor of Care: The Filipina Migrants and Transnational Families in the Digital Age*. University Press Scholarship.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the Future: The Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies*. Special Issue: Reshaping Families in Northern Europe. Volume XLVII, Winter, (1), 27–44.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY, 97–110.
- Hakkarainen, Päivi (2012) 'No good for shovelling snow and carrying firewood': Social representations of computers and the internet by elderly Finnish non-users. *New media & society* 14 (7), 1198–1215.
- Jalovaara, Marika (2014) Perheet ja perhedynamiikka. Teoksessa Jani Erola & Pekka Räsänen (toim.) *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus, 150–167.
- Jokinen, Kimmo (2009) Virtuaaliympäristöt lapsen kotina. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 191–218.
- Kaarakainen, Meri-Tuulia; Kivinen, Osmo & Tervahartiala, Katja (2013) Kouluikäisten tietoteknologian vapaa-ajan käyttö. *Nuorisotutkimus* 31 (2), 20–33.
- Kallioma-Puha, Laura (2017) Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. *Gerontologia* 31 (3), 227–242.
- Kalmus, Veronika & Masso, Anu & Lauristin, Marju (2013) Preferences in media use and perception of inter-generational differences among age groups in Estonia: A cultural approach to media generations. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook* 11, (1), 15–34.
- Kerr, Aphra & Barry, Marguerite & Kelleher, J. D. (2020) Expectations of Artificial Intelligence and the Performativity of Ethics: Implications for Communication Governance. *Big Data & Society*, January-June. doi:10.1177/2053951720915939.
- Kivimäki, Sanna (2017) Ikää ihmettelemässä. *Lähikuva* 30 (3), 62–77.
- Koivunen, Anu (2000) Takaisin kotiin? Nostalgian lumo populaarikulttuuriselityksissä. Teoksessa Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala (toim.) *Populaarin lumo: mediat ja arki*. Turun yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos, 326–353.
- Kortti, Jukka (2016) *Mediahistoria. Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Laakso, Maria & Lahtinen, Toni & Samola, Hanna (2019) Young Saviors and Agents of Change: Power, Environment, and Girlhood in Contemporary Finnish Young Adult Dystopias. *Utopian Studies* 30 (2), 193–213.
- Lahikainen, Anja Riitta & Mälkiä, Tiina & Repo, Katja (toim.) (2015) *Media lapsiperheessä*. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen, Mikko (2017) Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 36 (1), 5–13.
- Lauristin, Marju & Vihalemm, Peeter (2009) The Political Agenda During Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors. *Journal of Baltic Studies* 40 (1), 1–28.
- Lehtisaari, Katja & Kaasik-Krogerus, Sigrid (2018) Viro 100: Kaiken takana oli Nokia. *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/viro-100-kaiken-takana-oli-nokia/> (Viitattu 16.5.2021.)
- Leppiman, Anu (2010) *Arjen elämyksiä: leiri- ja elämyspohjainen Arkipäivät-perhepalvelu sosiaalisen kokemuksen tuottajana*. Rovaniemi: Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 53.
- Nikanto, Ilona & Eskola, Jari (2018) Näin eläytymismenetelmää on käytetty ja käytetään: hyvät käytännöt ja kiperät kysymykset. Teoksessa Jari Eskola, Ilona Nikanto & Satu Virtanen (toim.) *Aikamme kasvatus; vain muutos on pysyvää – 14 eläytymismenetelmätutkimusta*. Tampere University Press, 285–297.
- Nikunen, Kaarina (2005) Pornokuva ja äidin katse. Teoksessa Marianna Laiho & Iiris Ruoho (toim.) *Median merkitsemät: ruumis ja sukupuoli kuvassa*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 131–152.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Nätkin, Ritva (2019) Turvattomuus ja opiskelijoiden tulevaisuusvisiot Suomessa ja Virossa. *Idäntutkimus* (teema: Turvallisuus) 26 (3), 40–58.
- Parviainen, Jaana (2019) Hoivarobottiikka ja faktantarkistus. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (2), 232–238.
- Peteri, Virve (2006) *Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta*. Tampere: Tampere University Press, Media Studies.
- Piispa, Mikko (2018) *Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta*. Helsinki: Teos.
- Pulkkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. (Uusintapainos 2011.) Helsinki: Gaudeamus
- Raudaskoski, Sanna & Mantere, Erik & Valkonen,

- Satu (2019) Älypuhelin ja kasvokkaisen vuorovaikutuksen muuttuvat käytänteet. *Sosiologia* 56 (3), 282–299.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (2007) Virosta. *Yhteiskuntapoliittika* 72 (3), 272–294.
- Saariketo, Minna (2020) *Kuvitelmiä toimijuudesta koodin maisemissa*. Tampere: TUP.
- Salehan, Mohammad & Kim, Dan J. & Lee, Jae-Nam (2018) Are there any relationships between technology and cultural values? A country-level trend study of the association between information communication technology and cultural values. *Information & Management* 55 (2018), 725–745.
- Salmi, Hannu (1996) *Atoomipommilla kuuhun! Tekniikan mentaalihistoriaa*. Helsinki: Edita.
- Selg, Marju (2007) Viron sosiaalityö ja kysymys perheen yksityisyydestä. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 224–246.
- Siibak, Andra & Tamme, Virge (2013) ‘Who introduced Granny to Facebook?': An exploration of everyday family interactions in web-based communication environments', *Northern Lights* 11, 71–89. https://intellectdiscover.com/content/journals/10.1386/nl.11.1.71_1.
- Slotte Dufva, Tomi & Mertala, Pekka (2021) Sähköä ja alkemia: Tekoälydiskussit Yleisradion verkkotietokoneissa. *Media & Viestintä* 44 (1), 95–115.
- Suominen, Jaakko (2003) *Koneen kokemus. Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*. Tampere: Vastapaino
- Taipale, Sakari (2019) *Intergenerational Connections in Digital Families*. Springer: Cham.
- Turkle, Sherry (2011) *Alone together: why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books: New York.
- Vihalemm, Peter (2006) Media Use in Estonia. Trends and Patterns. *Nordicom Review* 27 (1), 17–29.
- Virtanen, Mikko T. & Rahtu, Toini & Shore, Susanna (2018). Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.) *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Tietolipas; Nro 260. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–38.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät, ammattilaiset*. Tampere: TUP.

Liite 1.

Taulukko 2. Vastauksissa mainittujen teemojen lukumäärä eri aineistoissa

Teemat	Aineisto 1 Tall	Aineisto 2 Tall	Aineisto 3 Tre	Aineisto 4 Tre	Aineisto 5 Tre	Aineisto 6 Tre
Teknologia ja sosiaalinen media	10	12	10	2	10	15
Väestönkehitys, perhe- ja sosiaalipolitiikka	18	9	1	12	7	3
Perhearvot tai perhemalli	34	8	20	8	7	6
Individualismi, kiire ja uraan keskittyminen	12	5	13	7	9	7
Sukupolvien väliset suhteet, vanhusten hoiva	23	12	25	9	11	15
Sukupuolten tasa-arvo, -neutraalius	2	2	--	2	1	--
Elinikä, hyvinvointi, terveys, lääketiede	11	11	2	7	2	4
Taloukasvu, jälleerakennus, elintaso	3	5	1	--	1	4
Eriarvoisuus, talous- ym. kriisit, sosiaaliset ongelmat	6	4	13	17	18	1
Pendelöinti, globaali kanssakäyminen, muuttoliike	10	3	7	4	4	2
Sota, tuho, rauha, ekokriisi, ilmastonmuutos	2	3	7	2	2	2
Politiikka, sivistys, koulutus	8	5	--	2	1	1
Muut	4	--	2	2	--	--

Oikeus kuulua joukkoon eilen, tänään ja huomenna

Puheenvuoro ja taidetta osallisuudesta, pakolaisuudesta ja ajankulusta

Raziye Eskandary & Mervi Kaukko

Osallistumme tässä puheenvuorossa nuoriin maahanmuuttajiin liittyvään osallisuuskeskusteluun yhden pakolaistaustaisen nuoren naisen, Raziye Eskandaryn, taiteen ja tarinoiden keinoin. Raziye on tullut Suomeen alaikäisenä turvapaikanhakijana ilman perhettään. Hän on osallistunut Mervi Kaukon ja muiden tutkijoiden hankkeeseen, jossa tarkastellaan nuorten pakolaisten hyvinvointia taiteen avulla. Tässä tekstissä esittelemme kolme Raziyen taideteosta ja sitä, mitä ne kertovat osallisuudesta ja joukkoon kuuluvuudesta hänen menneisyydessään, nykyhetkessään ja kuvitellussa tulevaisuudessaan. Raziyen menneisyyteen liittyvät muistot sijoittuvat Afganistaniin ja Iraniin ja nykyhetken kuvaus Suomeen. Tulevaisuuden haave sijoittuu parempaan yhteiskuntaan, jossa ihmiset ovat samanarvoisia. Teksti pohjautuu Raziyen ja Mervin dialogiin ja se on esitetty rasisminvastaisessa seminaarissa Jyväskylässä toukokuussa 2022. Tekstin lopussa pohdimme taiteen antia nuoria koskevaan osallisuuskeskusteluun ja siihen, miten taide voi tehdä näkyväksi pakolaistaustaisten nuorten osallisuuskokemusten vivahteita. Nostamme esiin myös taidepe-

rustaisen tutkimuksen eettisiä valintoja ja pohdimme nuorten anonymiteettiin ja äänen kuuluvuuden tasapainoilun kysymyksiä.

Oikeus kuulua joukkoon ja olla osallinen

Raziye: Meillä kaikilla on tarve ja oikeus kuulua joukkoon. Tämä johtuu siitä, että haluamme tuntea, että kuulumme johonkin. Me kuulumme sekä johonkin paikkaan että johonkin ihmisryhmään. Tämä on minulle tärkeää siksi, että jos olen kiinnittynyt ryhmään tai paikkaan, en tunne olevani yksin maailmassa. Jos ihminen ei kuulu joukkoon, hän tuntee olonsa syrjäytyneeksi ja yksinäiseksi.

Joukkoon kuulumiseen liittyy myös se, että kokee olevansa osallinen. Minulle osallisuus tarkoittaa ainakin sitä, että voin olla mukana vaikuttamassa, kokea yhteisöllisyyttä ja olla aktiivisena toimijana monenlaisessa toiminnassa. Tomi Kiilakoski, Anu Gretchel ja Elina Nivala (2012) kirjoittavat, että osallisuus tarkoittaa myös valtautumista ja voimaantumisen kokemuksia. Erilaisilla nuorilla, nuorten ryhmillä ja eri kulttuureilla

on erilaiset tarpeet ja mahdollisuudet kokea osallisuutta. Minä ajattelen, että minun mahdollisuuteni yksin tullessa turvapaikanhakijana ovat olleet erilaiset kuin muilla ikäisilläni nuorilla Suomessa.

Ajattelen, että kun ihminen on aktiivinen, tekee jotain ja voi olla hyödyllinen, hänelle tulee hyvä olo. Hyvä olo johtuu siitä, että tietää tehneensä jotain hyödyllistä. Tämä on tärkeää myös sille yhteisölle, johon ihminen kuuluu. Jokainen ihminen on ainutlaatuinen ja meillä on ainutlaatuisia taitoja. Yhdessä me olemme vahvempia ja parempia ja teemme siksi myös paremman yhteisön.

Jos ihminen ei halua ole osallinen, jos hän ei tee mitään. Voi olla, että ihminen pelkää nukkua ja syö eikä voi lähteä mihinkään. Silloin hänestä tuntuu pahalta. Osallisuus on siis myös sitä, että ei tunne putoavansa pelistä pois ja että ei joudu syrjään yhteiskunnasta ja sen toiminnasta.

Tämän takia minä osallistun erilaisiin tapahtumiin ja tekemisiin. Järjestän niitä myös itse. Me olemme perustaneet Oulussa yhdistyksen, jonka kautta autamme vasta maahan muuttaneita naisia sopeutumaan suomalaisen yhteiskuntaan. Yhdistyksen nimi on *47 girls* ja minä olen yksi tämän järjestön perustajajäsenistä. Minusta työmme on tärkeää. Olen itse maahanmuuttaja ja voin ymmärtää, mitä muut maahanmuuttajanaiset ehkä ajattelevat kulttuurista, opiskelusta ja muusta. Järjestön kautta voimme vaikuttaa siihen, että muut maahanmuuttajanaiset pääsisivät helpommin mukaan yhteiskunnan toimintaan.

Menetelmä: taidetta Yhteenpiirretyt-hankkeessa

Mervi: Me olemme tutkineet Raziyen kuvaamia asioita hankkeessa *Yhteenpiirretyt – Drawing Together*¹. Tähän projektiin osallistuu Raziye ja muita nuoria aikuisia, jotka

ovat tulleet Suomeen, Norjaan ja Skotlantiin alaikäisinä turvapaikanhakijoina ilman vanhempiaan, ja ovat nyt täysi-ikäisiä. Suuri osa kertoo kokemuksistaan anonyymisti, kuten tutkimuksessa on tapana, mutta jotkut nuoret ovat päättäneet puhua asioista omalla nimellään ja omilla kasvoillaan. Raziye on yksi näistä nuorista.

Tutkimuksemme tarkoitus on ymmärtää, miten nuoret pakolaiset rakentavat uutta elämää uusissa kotimaissaan: mikä tuottaa hyvinvointia, miten nuoret luovat suhteita toisiin ihmisiin uudessa ympäristössä, miten he ylläpitävät suhteita jotka ovat olleet tärkeitä menneisyydessä, ja minkälaiseksi nuoret kuvittelevat hyvän tulevaisuuden Suomessa, Norjassa ja Skotlannissa? Nuoret ovat koontuneet kolmeen taidetyöpajaan, joista jokainen on keskittynyt yhteen ajanhetkeen (nykyisyys, tulevaisuus, menneisyys). He ovat tuoneet mukanaan esineen, joka symboloi heidän kokemaansa hyvinvointia ja tärkeitä ihmissuhteita näissä hetkissä. Esineet toimivat myös inspiraationa suhteellista hyvinvointia kuvaaville taideteoksille, jotka nuoret tekivät työpajoissa meidän tutkijoiden ja taideterapeutin avustuksella.

Raziye on luvannut esitellä tässä puheenvuorossa hänen esineensä ja taideteoksensa ja pohtia, mitä joukkoon kuulumiseen ja osallisuuteen liittyviä teemoja näihin taideteoksiin sisältyy.

Oikeus kuulua joukkoon menneisyydessä

Raziye: Kun ajattelen joukkoon kuulumista menneisyydessäni, muistan että en kuulunut joukkoon. Tämä johtui maiden välisistä huonoista poliittisista suhteista siellä, missä minä asuin lapsena. Minä olen hazara. Minun kansaani on tapettu kansanmurhassa satojen vuosien ajan. Minun kaltaisiani tapetaan joka

ikinen päivä vain sen takia, että kuulumme hazarien etniseen ryhmään.

Jos siis olet kuten minä, eli hazara, sinun on lähdettävä pakoon toisen maahan, jotta pysyt hengissä. Usein ensimmäiseksi paetaan naapurimaahan, kuten Iraniin tai Pakistaniin. Minun isovanhempani pakenivat Iraniin. Sieläkään afgaaneja ei kuitenkaan hyväksytä. Tämä uusi maa, josta ihmiset hakevat turvaa, käyttää afgaaneja hyväksi ja tekee heistä ja heidän kansastansa orjia.

Tämä on mahdollista, koska näissä maissa tiedetään, että turvaa hakevilla ihmisillä ei ole muita vaihtoehtoja. He joko palaavat omaan maahansa ja kuolevat siellä, tai jäävät ja toimivat niillä ehdoilla, joita heille annetaan. Niin ihmiset jäävät ilman ihmisoikeuksia ja kohtaavat rasismia, syrjäytymistä ja alistamista. Näin tapahtuu sukupolvelle toisensa jälkeen. Näin ihminen voi unohtaa, kuka on, miksi on olemassa, vai onko ylipäätään olemassa, mistä on kotoisin vai onko mistään kotoisin? Ihmisoikeudet pitäisi olla kaikilla, mutta meillä ei ollut, koska meiltä puuttui

kansalaisuus. Menneisydessäni en siis laillisesti kuulunut sinne, missä olin.

Tämä taideteos (Kuva 1) muistuttaa minua menneisyydestäni. Tämä taideteos liittyy identiteettiini ja siihen, että ”olen olemassa, kuulun koko maailmaan”. Tämän työn merkitys on se, että olen selvinnyt vaikeuksista ja muodostanut identiteetin uudestaan. Minä en ole mistään kotoisin ja minun identiteettini ei riipu paikoista tai alueesta. Minun identiteettini koostuu ihmissuhteista.

Tämä kasvi (Kuva 2) oli se esine, jonka toin työpajaan. Se opetti minulle, että voin pärjätä vaikeissa olosuhteissa ja että kuuluun koko tähän planeettaan ja koko maapallon luontoon. Tämä kasvi oli meidän kotonamme riippumatta siitä, missä maassa tai kaupungissa asuimme. Se aina kasvanut ja pysynyt vahvana vaikeissa olosuhteissa. Kasvi muistuttaa minua myös siitä, että kuulun omaan perheeseeni, vaikka me emme laillisesti kuuluneet mihinkään. Kuten identiteettini, myös kuuluvuuteni on ihmissuhteissa.



Kuva 1. Taideteos



Kuva 2. Kasvi

Oikeus kuulua joukkoon tässä hetkessä

Raziye: Tulin Suomeen vuonna 2013 yksin, ilman perhettä. Kun tulin Suomen, en tuntenut ketään etukäteen. Asuin Oulun vastaanottokeskuksessa. Minun ja kaikkien muiden nuorten siellä piti rakentaa uusi lähipiiri uusista ihmisistä. Tämä oli vaikeaa, mutta tärkeää, koska oma perheeni ei ollut mukana.

Minun esineeni tässä työpajassa on enkeli (Kuva 3), jonka olen saanut tärkeältä ihmiseltä. Tämä enkeli symboloi minulle tätä tärkeää ihmistä. Hän asui samassa paikassa kuin



Kuva 3. Enkeli



Kuva 4. Taideteos enkelistä.

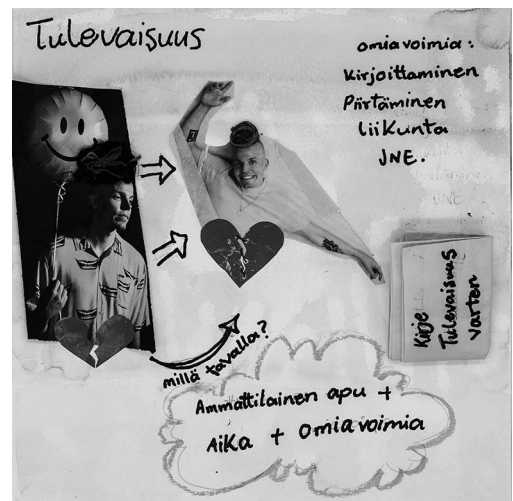
minä ja hänen kanssaan pystyin jakamaan syvät tunteeni ja suuren osan elämästäni. Hänen kanssaan pystyin alkaa rakentaa uutta elämäni Suomessa ja luoda uutta persoonallisuuttani uudessa maassa. Kun aloitin nollassa, hän oli minun tukenani. Tämän vuoksi hän on minulle enkeli. Taideteoksessa (Kuva 4) enkelillä on samoja piirteitä, kuin tällä tärkeällä ihmisellä.

Oikeus kuulua joukkoon tulevaisuudessa

Raziye: Tämä kolmas taideteos (kuva 5) kertoo siitä, mitä ajattelen joukkoon kuulumisesta tulevaisuudessa. Siinä on kirje, jonka olen kirjoittanut itselleni.

Kirjeessä lukee, että toivon tulevaisuudessa eläväni maailmassa, jossa ihmiset ymmärtävät ja hyväksyvät sen, että kaikki ovat erilaisia ja kaikki ovat silti yhtä arvokkaita.

Tämä tarkoittaa ihmisiä, jotka ovat tulleet eri maista, mutta myös ihmisiä, jotka ovat muuten erilaisia. Toivon erityisesti, että Suomessa voitaisiin parantaa kaikkien naisten asemaa, niin suomalaisten naisten kuin maahanmuuttajanaistenkin. Tämän haaveen



Kuva 5. Taideteos kirjeestä.

toteutuksen teen sukupuolten tasavertaisuuden hyväksi.

Minä uskon, että riippumatta sukupuolesta, iästä, ulkonäöstä ja fyysisistä ominaisuuksista kaikki ihmiset ovat yhtä arvokkaita. Kaikilla pitäisi olla yhdenvertainen oikeus osallisuuteen ja joukkoon kuulumiseen siellä, missä he ovat. Mutta joukkoon voi kuulua myös yli oman maan rajojen, kuten toisen taideteoksen viherkasvi. Omasta mielestäni ainoa asia, joka erottaa meitä ihmisiä toisistamme on se, kuinka paljon ymmärrämme ja mitä oikeasti ajattemme. Muuten olemme kaikki samanlaisia ja samanarvoisia.

Lopuksi: Yhdenvertainen oikeus kuulua joukkoon

Mervi: Raziyen ja muiden projektimme nuorten taideteokset kertoivat, että osallisuus saa eri muodon elämäntilanteesta ja ihmisestä riippuen.

Raziyen osallisuuden puute liittyi menneisyydessä kansalaisuuden tuomaan sortoon ja siihen, että hänen kansaansa ei hyväksytty siellä, mihin he olivat joutuneet pakenemaan. Kasvi symboloi sitä, että Raziye alkoi jo tuolloin ymmärtää, että hän kuuluu koko maailmaan, eikä vain tiettyyn etniseen ryhmään. Kasvi muistuttaa Raziyeta myös siitä, että laillisen osallisuuden puutetta paikkasi vahva kuulumuus omaan perheeseen, vaikka perhe olikin toisessa maassa.

Nykyhetkessä Raziye on saanut turvaa muilta nuorilta, jotka ovat olleet samassa tilanteessa kuin hän. Vertaisten tuki on antanut voimaa ja vahvistanut oman paikan löytämistä. Kun Raziye katsoo tulevaisuuteen itselleen kirjoitetun kirjeen muodossa, hän toivoo voivansa elää ja toimia maailmassa, jossa kaikista pidetään huolta, ja jossa kaikilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ikään, taustaan ja ennen kaikkea sukupuoleen katsomatta.

Raziyen tarinat ovat samankaltaisia kuin muiden hänen tilanteessaan olevien nuorten kertomukset Suomessa, Norjassa ja Skotlannissa. Kun nuoret ovat puhuneet hyvinvoinnista menneisyydessä, nykyisyydessä ja tulevaisuudessa, puhe on pian kääntynyt siihen, mihin nuoret kuuluvat ja miten he voivat toimia. Sekä kuulumuus että osallisuus sitoutuvat heille tärkeisiin ihmissuhteisiin, joista saa voimaa.

Monet nuoret mainitsivat, että saman kokenut ystävä voi ymmärtää, mitä on itse kokenut. Raziyen kuvaama enkeli oli tällainen ystävä. Mutta monissa kertomuksissa mainittiin, että myös Suomessa, Norjassa ja Skotlannissa syntyneet ystävät ovat tärkeitä. Kuten meille kaikille, näillekin nuorille on tärkeää, että on monenlaisia ystäviä.

Raziyen ja muiden nuorten haaveet tulevaisuudesta ovat monenkirjavia. He ovat taiteessaan ja tarinoissaan pohtineet sitä, mitä pitää tehdä, että pääsee omaan hyvään tulevaisuuteensa. Tulevaisuudenhaaveiden kirjo näissä taideteoksissa muistuttaa, että maahanmuuttajanuorille tyypillisesti suunnitellut urat eivät ehkä ole ainoa vaihtoehto, vaan että kaikkia nuoria tulisi kannustaa monenlaisille tulevaisuuspoluille.

Tässä puheenvuorossamme puolustamme nuorten kanssa tehdyn ja nuorten itse tulkitseman taiteen antia nuoria koskevaan osallisuuskeskusteluun. Taide voi tehdä näkyväksi nuorten osallisuuskokemusten viivahteita tavoilla, joihin pelkästään kieleen pohjautuva tutkimus ei ehkä yllä. Kävimme tätä tekstiä varten tuntien dialogia siitä, mitä Raziye tarkoitti taideteoksillaan ja miten se mahdollisesti linkittyy aikaisempaan tietoon nuorten osallisuudesta ja joukkoon kuulumisesta. Raziye kirjoitti, minä luin, sitten keskustelimme ja kirjoitimme yhdessä seuraavan version. Nuorten esiintyminen omalla nimellään ja identiteetillään heitä koskevassa tutkimuksessa on tutkimuseet-

tinen riski (ks. esim. Kaukko, Korkiamäki & Kuusisto, 2019), mutta toisaalta, Raziyen panoksen ohittaminen anonymiteettiin vedoten, hänen toiveensa vastaisesti, olisi ollut tutkimuseettinen loukkaus. Nuorten suojelun ja osallisuuden tasapainottelu on tärkeää ja siitä on kirjoitettu paljon. Tässä tapauksessa eettisimmäksi arvioitu vaihtoehto oli kunnioittaa Raziyen toivomusta tulla nimityksi ajattelijana ja taiteilijana. Tämä on tunnustuksen etiikan periaatteiden mukaista.

Raziye: Kaikkien nuorten osallisuuden tukeminen on paras keino ehkäistä rasismia ja ennakkoluuloja. Jotta tämä olisi mahdollista, meidän pitää keksiä monenlaisia tapoja ymmärtää, mitä osallisuus missäkin elämäntilanteessa voi olla.

Lopetamme puheenvuoron farsin kieliseen sananlaskuun.

(khon e hich käs äz digäri rängin tär nist)

تسی ن رت نی گنر یرگی د زا س کچ ی ه نوخ

Se sanoo, että: ”Kenenkään veri ei ole värikäämpää kuin toisen.”

Viitteet

- 1 *Drawing Together* on NordForskin rahoittama (2020–2024) yhteispohjoismainen tutkimushanke. Suomen tiimissä toimivat Mervi Kaukon lisäksi Marja Tiilikainen (Siirtolaisuusinstituutti), Fath E Mubeen (Siirtolaisuusinstituutti/Tampereen yliopisto) ja Nick Haswell (Tampereen yliopisto). Lisää tutkimuksestamme voi lukea verkkosivuiltamme: <https://www.drawingtogetherproject.org> (Viitattu 11.12.2022.) Kuvat nuorten taide-teoksista löytyvät Instagram-sivuiltamme tunnisteella DrawingTogetherProject.

Lähteet

- Kaukko, Mervi & Korkiamäki, Riikka & Kuusisto, Anna Kaisa (2019) Normatiivisesta etiikasta elettyyn kohtaamiseen. Tutkimuksellista hengailua yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten kanssa. Teoksessa Niina Rutanen & Kaisa Vehkalahti (toim.). *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten etiikka II*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 218, 163, 86–102.
- Kiilakoski, Tomi & Gretschel, Anu & Nivala, Elina (2012) Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Anu Gretschel & Tomi Kiilakoski (toim.) *Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 118, 9–34.

Nuorisotutkimusprofessorien kapulanvaihto

Nuorisotutkimusverkoston tutkimusprofessorit emeritus Tommi Hoikkala ja tänä syksynä tutkimusprofessorina aloittanut Sofia Laine pohtivat nuorisotutkimuksen asemaa niin globaalisti kuin suomalaisessa yhteiskunnassakin keskustakirjasto Oodissa Helsingissä järjestetyssä juhlaluento- ja keskustelutilaisuudessa 11.10.2022. Julkaisemme *Nuorisotutkimuksessa* kapulanvaihtotilaisuuden juhlapuheet hieman muokattuina.



Kapulanvaihtotilaisuudessa entinen tutkimusprofessori Tommi Hoikkala luovutti nykyiselle tutkimusprofessorille Sofia Laineelle kapulan, tutkijan manttelin ja saappaat.

Start me up & käyttöarvolupaus

Tommi Hoikkala

Rakkaat kuulijat, kollegat, läheiset, ystävät, kaverit, kumppanit, fanit, tutut, kriitikot, epäilijät, (viholliset) ja muut uteliaisuuttaan paikalle tupsahtaneet kansalaiset. Teille on luvassa maailman ensimmäinen ”radioesitelmä” powerpointitse luettuna. Olkaa tarkkana.

Mutta kyllä on kauhea esitystilanne ihmiselle, joka on tottunut reilusti yli 40-vuotisen ammatillisen uransa ajan Fidel Castromaisiin puheenvuoronsa pituuksiin. Tähän on tultu, ahdan kaiken 13, max. 14 minuuttiin.

Nuorisotutkimusverkosto käynnistyi huh-tikuussa 1999 kovin erilaisessa toimintaympäristössä nykyiseen verrattuna. Olen jonkin verran koittanut viritellä keskustelua siitä, onko konteksti romahtanut jo siinä määrin, että saamme moikata pienelle ja välillä suurelle menestyksellemme: *Farväl*. Niin että toiminnan sisällöt ja tavat tehdä yhteiskuntarelevanttia nuorisotutkimusta soveltavan ja akateemisen tutkimuksen välimaastossa pitää keksiä uudelleen. Se onnistuu teiltä varmuudella!

Ensin verkoston käynnistymisen slogani, *uusi tutkijuus*. Nollarin alussa, kun mun duuniin tutkimusjohtajana kuului brändätä tätä kippoa, hyödynsin omaa ensitaivaltani tutkijana. Pääsin aikoinaan (1980) tekemään gradua Alkoholipolittiselle tutkimuslaitokselle. Sain silloisin mittarein hyvän arvosanan opinnäytteestäni. [Erik Allardt oli gradun ykkösarvioitsija, erityistä kiitosta sain metodiosaamista. Alkon tyyppien avustama analyysi oli varhainen mixed methods-harjoitelma.] Pääsin APOlaitokselle duuniin, sitten siviilipalvelu

ja sen jälkeen sain Alkoholitutkimusäätiön 36 kk:n apurahan. Siitä potista käytin vain 7 kk, kun tarjoutui muita tutkimusskenen juttuja, joihin tartuin. Tiedostan kyllä tietyn semipatriarkaalisin stimmungin, tunnelman tässä kohtaa. Hyödyin sukupuolestani, ehkä. Mutta ei mennä nyt siihen. Pointti oli sanoa, että *uuden tutkijuuden slogani* oli oman nuoren tutkijan kokemukseni sanallistamista nuorisokentän toimintaympäristöissä.

Uuden tutkijuuden – jossa ei siis ollut kovinkaan paljon uutta – kehys oli pohjoismainen hyvinvointimalli, jota luonnehti vahva valtiollisen sääntelyn versio. Sen rakentamisessa sosiologeilla oli aikanaan keskeinen rooli. Uuteen tutkijuuteen tempaisimme myös jonkinlaisen *julkisen sosiologian* ajatuksen. Ihailin lukiolaisena 1960-luvun lopun julkissosiologeja ja radikaaleja joukkotiedotusvälineitä (siispä minäkin halusin ”15 minuutin julkisuuteni”). Siinä oli ajatus, että tutkimuksen keinoin voidaan osallistua yhteiskuntadebattiin. Tämä resonoi kaukaisesti nykyisen ajan politiikkaohjelmien vaikuttavuutta penäviin puhetapoihin. Mediamaise- ma oli nollarilla sillä tavoin helppo, että oitis jonkin epäkonventionaalisen tutkimustuloksen raportoituaan ei saanut tappouhkauksia, koska silloin ei ollut somea eikä Twitteriä. Paketissa oli myös näkemys työyhteisöstä: se ei saa olla liian autoritaarinen, hierarkkinen eikä yllhallinnoitu. Apoltutkissa esimiehisyys kiersi kolmen vuoden syklein. Yksi läpäkseni käsitetty asia juontui tähän – että kuka vaan meidän konttorissa osaa toimia esimiehenä (*esiönä*). Ehdotin meille sellaista. Työkavereita nauratti.

Sisältö: tehdään monitieteistä nuorisotutkimusta teemoista, joista käydään debattia. Sekä teemoista, joista saadaan rahoitusta. Tavoittelimme nuorilähtöisyyttä.

Okei tässä olivat meidän eetosmaiseman rajapyykit. Paitsi että nuorisopolitikkaa ei ole vielä mainittu. Koko rakennelma ei olisi ollut mahdollista ilman silloisen OPM:n – myöhemmin OKM:n nuorisoyksikön tiedontarpeita, ja linjauksia, jotka ennakoivat myöhempien aikojen *evidence based policy*n ideaaleja. Tuo rakennelma oli kansallinen, vaikka siinä oli vahvat globaalit ulottuvuutensa. Julkaisusarjan piti olla suomea. Tämä kytkös tietysti henkilöityy OKM:n nuorisoyksikön pomoon, siis Olli Saarelaan. Ilman tuota kumppanuutta emme olisi täällä. Pakko mainita myös Veikkaus, silloinen arpajaislaki ja voitonjakokäytäntö. Kuuluimme edunsaajiin.

Kiinnostavasti tällainen kudos aloitti hajoamisensa Olli Saarelan jäätyä eläkkeelle noin kymmenen vuotta sitten. Pienen nuorisotomiamalan sukupolvisopimus alkoi purkautua. Case Allianssi olisi semmoisen tarkasteluun mainio ikkuna. Mutta *ei tehrä tästä ny numeroo*. Kiinnostavaa on myös, millaiset yhteiskunnalliset moodit vallitsevat nykyisin kahden edellä mainitun monopolin äärellä, siis Alkon ja Veikkauksen. Ei kovinkaan häävivät. Ja onko meillä universalistista ennalta ehkäisevää nuorisopolitiikkaa samalla tavoin kuin vielä nollarilla olimme tottuneet? Väitettäisin, että kaikille tarkoitettun nuorisotyön ja kohdennettun nuorisotyön keskinäissuhteet ovat olleet pitkään liikkeessä.

Sanokaamme El nuoren eläkeläisyyteni sudenhetkien pessimismille

Tässä suhteessa Sofia saa käteensä aika rispaantuneen kapulan. Mut mitäs. Pääasia että

kapula vaihtuu ja viesti etenee. Skaban maasto on kyllä kauhea – hybridinen ja planetaarinen kriisimaisema, joka on suorastaan apokalyptinen. Mutta hei, älkäämme vaipuko mun kaltaisen nuoren eläkeläisen (ajoittaiseen) pessimismiin. Katastrofithan on käännettävissä tutkimuskysymyksiksi. Ja tässä kääntämisessä Sofia on erinomainen. Ja voi perustellusti sanoa, että yhteiskunnallinen muutos, esimerkiksi ylikuluttava elämäntapa, kohtuullistuu ja maltillistuu vain pakon edessä, kriisien kautta. Esimerkiksi lentäminen vähenee, kun matkailu käy keskiluokan eri segmenteille liian kalliiksi. Yksi vipu on kansainvälinen kerosiinivero. Mulle sanotaan keskusteluissa usein, että kaikki riippuu nykyään yksilöistä ja heidän eettisistä ratkaisuistaan. No joo, ehkä mun tehtävä on sitten keksiä, miten saadaan tämmöisessä *vastuullistamisgeneraattorissa* yksilö toimimaan niin, että lentämistä varten säädetään kansainvälinen kerosiinivero.

Ylisukupolvisuus viittaa aineettomaan perintöön, jonkinlaiseen eetosmaisemaan. Ehkä tässä maalasimmaiseman hahmoa tähän tilanteeseen nähden riittävästi.

One more cup of coffee before I go

Palaan alussa sivuttuun metodiniiloiluun. Aikoinaan (vuonna 2002?) kirjoitin Pekka Hakkaraisen kanssa muistaakseni *Yhteiskuntapolitiikkaan* (vai oliko se *Nordisk Alkohol och narkotikatidskrift*) pienen tekstin, jossa penättiin lisää etnografista tutkimusta aikuis-tumisinstituutioiden tutkimiseksi. Luulen että vastaava juttu tänään kirjoitettuna penäisi lisää *aidosti ja orgaanisesti trianguloivia* nuorisotutkimuksia. Tietysti tiedän, että tutkimuskysymys määrittää menetelmäpatterit, mutta niiloilu on joskus vaan niin kivaa.

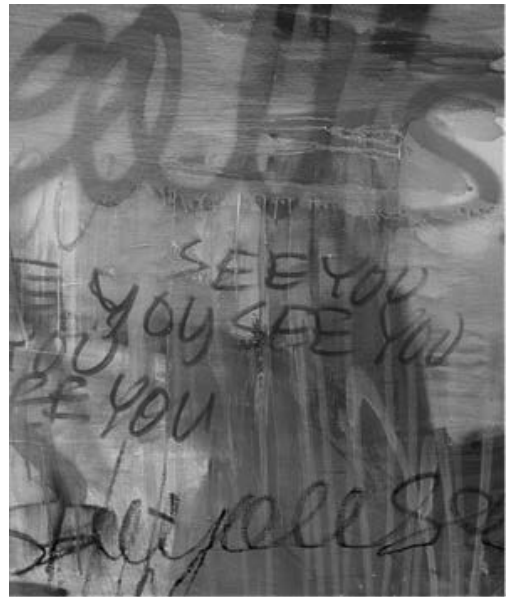
Aidosti ja orgaanisesti trianguloiva tarkoittaa sellaista tutkimuskäytäntöä, jossa jokin

sosiaalinen ilmiö otetaan hanskaan samassa tutkimuksessa monipuolisin menetelmin ja aineistoin. Otetaan vaikka toi kasvatus vanhemmuuksien prismoissa nuorilähtöisesti. Se on erityisen relevantti aihe nykyisten ekokatastrofien aikana. Ensin hankitaan laadullinen aineisto, jonka avulla kartoitetaan kasvatuksen merkityskarttaa ja sosiaalisia mekanismeja. Sitten laaditaan tältä pohjalta kvantitatiivinen kysely, jonka neuvoin päästään käsiksi ilmiön eri ulottuvuuksien yleisyyksiin. Tällaisia trianguloivia kierroksia voidaan tehdä useampiakin, mutta minimi on tällainen kvali–kvanti. Lisäperustelu: vain tällaisen mixatun menetelmäniiloilun avulla voidaan luoda monipuolinen vaikutavuusperustainen käytäntötutkimuksen ala. Rekisteritieto yhdistettäisiin oikeiden ihmisten maailmaan.

Olen ollut mukana keskeisenä toimijana luomassa nuorisotutkimuksen moninäkökulmaista alaa ja tutkijoiden liittymää, voidaan puhua myös tutkimuslaitoksesta. (Joku voisi jopa puhua elämäntyöstä.) Keväällä 1987 meitä oli 11 nuorisotutkijaa, jotka perustimme Nuorisotutkimusseuran. Nyt jäseniä on noin 400. Julkaisusarja juoksee numerossa 238. Aika hyvin. Helena Helven mukaan Japanissa on 400 nuorisotutkijaa ja tästähän syntyy meille melkoinen per capita-maisema: Maailman onnellisin kansa joutuu ja saa elää tällaisen korrelaation kanssa! Otaksun, että nuorisotutkijoita per capita näillä mannuilla on ihan maailmanluokan verran.

Kiitos kollegat! Olemme yhdessä luoneet sosiaalista pääomaa ja kriittistä massaa, joka säteilee parhaimmillaan kuin aurinko. Lopuksi tahdon sanoa, että Nuorisotutkimusverkoston talousperustan turvaamiseksi olisi kenties fiksu luoda kombo sellaisen toimijan kanssa, jonka rahoitus säädellään vahvasti OKM:n tulossopimusmenettelyn kautta. Sehän toimii siten, että julkaisuja vastaan irtoaa tulospis-

teitä ja sama kuvio ulkopuolista rahoitusta hankittaessa. En usko strategia-jargoneihin, inhoan semmoista. Mutta tykkään paradokseista. Siksi voikin kysyä, eikös nyt alkaisi olla strategisen muuvin aika? Liittymä jonkin yliopiston tai ammattikorkeakoulun kanssa? Siitä vaan institutionaalista ja koulutusorganisaattorista mielikuvitusta pöytään! Lobbarin rotsi, välly tai mantteli niskaan! Kiitos, olen puhunut.



"Itekuva"detalji Pekka Kuuselan maalauksesta See You.

Kohti planetaarista nuorisotutkimusta

Sofia Laine

Hyvät kollegat ja yhteistyökumppanit täällä salissa sekä ruudun takana, hyvät ainoan planeettamme asukkaat, rakkaat perheenjäsenet ja ystävät.

Välinpitämättömyydellämme tapamme eläimet sukupuuttoon ja peitämme kirkkaansinisen taivaan sameaan harmauteen. Sulatamme jäätiköt, joiden ei olisi koskaan pitänyt sulaa. Hakkaamme maan tasalle sademetsät, siis keuhkot, joilla hengitämme. Tämä on kuin hidas ja piinallinen joukkoitsemurha. Tuhoamme sen ainoan asian, jota ei voi korjata. Me tuhoamme maapallon. (Pekurinen 2012, 32.)

Näin kirjoitti 11 vuotta sitten *Kirjoita unelmiasi* -kirjoituskilpailussa silloinen yhdeksäsluokkalainen Milja Pekurinen Hirvensalmelta. Bazar Kustannuksen järjestämään yhdeksäsluokkalaisille suunnattuun kilpailuun osallistui yli 600 kirjoitusta ympäri Suomea. Kirjoituksista koottiin teos (2012) nimeltä *Pestä tukkani sadevesisaavissa ja muita nuorten unelmia*. Milja Pekurisen otsikko on ”Maailmanparantaja” ja hän jatkaa:

Yritän rentoutua ja ajatella, että kaikki on vielä mahdollista. Että mikään ei ole peruuttamattomasti pielessä. Voin kuitenkin huijata itseäni vain hyvin vähän aikaa. Lukemattomat tosiasiat muistuttavat olemassaolostaan. Sanomalehdet repivät otsikoita luonnonkatastrofeista ja netti on pullollaan maailmanlopun ennustuksia. Kun television uutisissa kerrotaan vain ohimennen sodasta, tiedän, että siellä jossakin täysin viattomat ihmiset joutuvat kärsimään ahneiden johtajien takia. Ja se on asia, jota en siedä. En suostu vain raahustamaan katse

maassa, vailla päämääriä ja uskoa. Minä haluan kurottaa kohti tähtiä ja taistella.

Hämmäntävää ja pysäyttävää minulle lukijana tässä tekstissä on sen voimallinen ajankohtaisuus nyt, 11 vuotta myöhemmin. Miljan sanoissa on paljon samaa kuin 15-vuotiaana koululaisten ilmastolakot vuonna 2018 aloittaneen, silloisen yhdeksäsluokkalaisen Greta Thunbergin.

”Tärkeintä on se, että minä itse tiedän yrittäneeni muuttaa jotakin tässä maailmassa, joka ei ole täydellinen.”, kirjoittaa Milja, aivan kuten Greta sanoo Tukholmassa seitsemän vuotta myöhemmin.

Tarina ei siis ala Gretasta, mutta hänen käynnistämänsä koululaisten ilmastolakko on maailman suurin alaikäisten yhteiskunnallinen liike. Miljoonat nuoret kaikissa maanosissa ovat lakkoilleet ilmastohätätilan ja luontokadon puolesta, vihaisina päättäjille ja vanhemmille sukupolville huutaen: ”Kuinka te kehtaatte viedä tulevaisuutemme!”

Kuka oli maailman ensimmäinen Thunberg?

Mutta kuka oli maailman ensimmäinen Thunberg? Kaivaudun taaksepäin. Saan käsiini vuonna 1970 suomeksi ilmestyneen Jean Dorstin teoksen *Ennen kuin luonto kuolee*. Alkuperäisteos on vuodelta 1965. Teosta luonnehdittiin koko maailman luonnonsuojelun

perusteokseksi ja käsikirjaksi. Se kartoittaa perusteellisemmin ja laajemmin kuin yksikään aiemmin ilmestynyt teos ihmisen ja luonnon välisiä suhteita. Se toteaa heti alkuun, että maailman tasapaino on tuhoutunut ihmisen aggressiivisen luonnon hyväksikäytön seurauksena.

Johdanto alkaa Theodore Rooseveltin sitaattilla vuodelta 1908:

Olemme rikastuneet rosvoamalla luonnon rikkauksia, ja saavuttamamme edistys täyttää meidät oikeutetulla ylpeydellä. Mutta aika on tullut miettiä, mitä tapahtuu, kun ei enää ole metsiä, kun hiili-, rauta- ja maaöljyesiintymät ovat ehtyneet, kun multa on köyhtynyt ja liettyntynyt jokiin saastuttaen vedet, autioittaen pellot ja haitaten laivaliikennettä.

Tästä on yli sata vuotta. Edistysaskeleet ovat olleet liian pieniä. Emme ole ottaneet tarpeeksi aikaa tehdäksemme globaaleja sitovia päätöksiä siitä, mitä teemme sitten kun luonnonvarat ehtyvät.

Dorst kirjoittaa, että ihmiskunnan suuri tehtävä on saattaa ihminen ja luonto sovintoon keskenään, saada ihminen vakuutuneeksi siitä, että hänen on solmittava uusi sopimus luonnon kanssa – jo pelkästään siksi että hän itse hyötyy siitä. Jo Dorst oli huolissaan siitä, mitä tapahtuu, kun ihmiset levittäytyvät yhä laajemmalle, valjastavat metsiä ja peltoja omaan hyötykäyttöön. Kun villieläimille jää yhä ahtaammat olot.

Nyt tiedämme, että tämä kehityskulku on johdattanut meidät pandemioiden aikakaudelle: tästä kirjoitti hallitustenvälinen luonnon monimuotoisuus- ja ekosysteemipalvelupaneeli IPBES syksyllä 2020. Covid-19 ja influenssavirus ovat esimerkkejä zoonooseista, jotka syntyvät, kun villieläimet, karja ja ihmiset ovat yhteydessä toisiinsa ja mikrobit vaihtavat omistajaa. (IPBES 2020.) Tämän vuoden keuhkokuumeellä maailmalla levisi apinarokko. Seuraavasta zoonoosista emme tiedä, mutta tiedämme, että seuraavia tulee, koska luonto ehtyy ja katoaa.

Ihmiskunnan kello tikittää: toiset laskelmat sanovat, että aikaa on ilmastohätätilan ratkaisemiseksi jokunen vuosi. Toiset laskelmat sanovat, että aikaikkuna on jo sulkeutunut¹. Joka tapauksessa ilmastonmuutos on väistämätön tosiasia. Sitä ei voida enää pysäyttää. Mutta voimme pyrkiä hillitsemään sitä, ja rakentaa mahdollisimman oikeudenmukaisia ja ekososiaalisia hyvinvointivaltioita sekä lisätä yleismaailmallista tietoutta. Olemme vahvasti astumassa ekologisen jälleenrakentamisen aikakaudelle. Emme tiedä, miten pahasti olemme myöhässä.

Rooman klubi varoitti ihmiskuntaa jo vuonna 1972

Meitä varoitettiin tästä tulevaisuudesta jo vuonna 1972, kun Rooman klubi julkaisi laajan ihmiskunnan tulevaisuutta monitieteisesti arvioineen tutkimuksen nimeltään *Kasvun rajat*. Raportissa annettuja skenaarioita on seurattu kaikki vuosikymmenet: laskelmat pitävät yllättävän hyvin edelleen paikkansa. Teoksen lopussa olevassa kommentissa todetaan:

Nykyinen tilanteemme on kuitenkin niin monimutkainen ja niin suuressa määrin ihmisen moinaisten toimintojen heijastusta, ettei mikään yhdistelmä pelkästään teknisiä, taloudellisia tai lainsäädännöllisiä menetelmiä ja keinoja voi tuottaa olennaista parannusta. Tarvitaan kokonaan uudenlainen ajattelutapa, jotta ihmiskunta voidaan ohjata pikemminkin tasapainon kuin kasvun päämäärää kohti. (Meadows ym., 195.)

Löysin Rooman klubin toisen raportin nimeltään *Ihmiskunta tienhaarassa* Helsingin yliopiston opiskelijakirjaston poistohyllystä vuosia sitten. Kyllä, poistohyllystä. Tämä anekdootti kuvaa hyvin aikaamme: vuonna 1973 ilmestynyt teos on totta kai auttamatta vanhentunut ja joutaa poistettavaksi. Totuus

on, että toteutamme edelleen vaarallisen lähelle sitä ennustetta, jonka Rooman klubi 50 vuotta sitten teki, joka johtaa suureen romahdukseen.

Tiedon poistaminen yliopistosta on myös esimerkki nykyisten yliopistojen tulosvetoisesta eetoksesta. Julkisessa keskustelussa on esitetty kritiikkiä opiskelujan tehostamisesta, opettamisen tehostamisesta ja niin sanotun ”turhan” tai ”hyödyttämän” tai ”vanhentuneen” tiedon siirtämisestä poistohyllyyn. Mutta kuka tietää, mikä tieto on turhaa? Onko mahdollista säästää yhteen hyllymetriin ne kirjat, joita tutkija tulevaisuudessa tarvitsee? Eihän puusepällekään sanota, että heitä sahat pois, kirveistä voit pitää kaksi. Kirjat ovat tutkijan työkaluja – ja on oleellista tutkia myös vuosikymmenten takaisia teoksia, jotka on omistettu tuleville sukupolville.

Nuorisotutkimusverkosto, yliopistojen ulkopuolisena monitieteisenä ja monimene-
telmällisenä tutkimuslaitoksena edustaa akateemisen nykymeron vaihtoehtoa. Teemme systemaattista tutkimusta nuorten elämistöllisyydestä, yhteisöt ja yhteiskunta edellä. Tässä onnistumme monipuolisella yhteistyöllä nuorten, muiden tutkimusorganisaatioiden, nuorten parissa työskentelevien kanssa, tukien samalla nuorisotalon ja nuorisopolitiikan tietoperustaista toimintaa. Pyrimme olemaan

kiinni nuorten todellisissa elämismaailmoissa. Hyvää valtakunnallista nuorisotyön viikkoa!

Kohti globaalia etiikkaa

Toisessa raportissaan Rooman klubi jatkaa ja syventää *Kasvun rajat* -julkaisun analyysiä. Kirjoittajat luettelevat neljä välttämätöntä tehtävää, jotta yksilöiden arvot ja asenteet kääntyisivät kohti globaalia etiikkaa. Globaali etiikka taas on välttämätön, jotta ihmiskunta selviytyy hengissä. Mielestäni nämä neljä tehtävää ovat edelleen täysin relevantteja – ehkä enemmän kuin koskaan aiemmin – ja tuntuu, että ehkäpä nyt, kun ilmastokatastrofi, pandemiat, energiakriisi ja maailmanpoliittinen vääntö fossiilista polttoaineista on tuntuvasti osana arkaamme, yhä useampi on todennäköisesti valmiimpi omaksumaan nämä tehtävät, jotka seuraavaksi esitän.

Ensinnäkin:

Jos ihmislaji aikoo säilyä hengissä, ihmisen on opittava *samastumaan tuleviin sukupolviin* ja oltava valmis vaihtamaan omat etunsa tulevien sukupolvien etuihin. Jos jokainen sukupolvi pyrkii saamaan mahdollisimman suuren hyödyn itselleen, *Homo sapiens* on itse asiassa tuhoon tuomittu. (Mesarovic & Pestel 1975, 122.)

Samanlaista kaikua oli tasavallan presidentin Sauli Niinistön viimeisimmässä uuden vuoden puheessa hänen peräänkuuluttaessaan, mitä olemme jättämässä nuorille ja tuleville sukupolville perinnöksi. Herättely on tarpeen, mutta se ei riitä. Tarvitaan kokonaan uudenlainen orientaatio kaikessa päätöksenteossa, jossa ensisijaisesti katsotaan nykyisten ja tulevien nuorten sukupolvien etuja.

Tilanne on vakava: Suomen 16–25-vuotiaat ovat mukana tähän asti laajimmassa kansainvälisessä ympäristöahdistustutkimuksessa, johon osallistui yhteensä 10 000 nuorta vastaajaa 10 maasta. Tutkimuksen mukaan 43 %



suomalaisista nuorista ajatteli, että ihmiskunta on tuhoon tuomittu. (Hickman ym., 2021.)

Tästä näkökulmasta nuorisotutkimus nuorten sukupolvien tutkijana, tulkitsijana, herkkänä kuuntelijana on ehdottomasti kärkitieteiden joukossa. Nuorisotutkimus, jos mikä, voi opettaa samastumaan tuleviin sukupolviin. Nuorisotutkimusverkosto on maailmanlaajuisestikin uniikki tutkimusorganisaatio, joka tuottaa sekä akateemista että soveltavaa tietoa nuoruudesta, nuorista ja sukupolvista. Me olemme globaalisti ainutlaatuinen malli siitä, kuinka tutkittuun tietoon perustuvaa päätöksentekoa on mahdollista rakentaa nykyiset ja tulevat nuoret sukupolvet ensisijaisessa fokuksessa. Meillä olisi tässä upea vientituote esiteltäväksi maailmanlaajuisesti. Teemme tiedeyhteisönä jatkuvasti urauurtavaa työtä muun muassa tavoissa ottaa nuoret moniroolisesti mukaan tutkimus- ja kehittämishankkeisiin. Tämä on oleellista jo pelkästään siksi, että nyt on tehtävä ne ratkaisut, joiden kanssa alaikäiset tulevat aikuisina elämään.

Kirjailija Iida Rauma (2022) sanoo, että yhteiskuntamme ja kulttuurimme on lapsivihamielinen. Hänen mielestään tämä näkyy sekä kouluväkivaltana että siinä, etteivät täysi-ikäiset päättäjät saa aikaiseksi uusia lakeja ja kansainvälisiä sopimuksia todellisine konkreettisine toimineen, jolla ilmastohätätilaa ja lajikatoa hillittäisiin, energia-, kuivuus- ja ruokakriisiä ratkaistaisiin, ajatellen nuoria sekä tulevia sukupolvia. Hyvin samaan tapaan kirjoittaa myös Naomi Klein teoksessaan *Tuli on irti* (2022):

Olette pettäneet meidät niin pahasti!” sanoi 15-vuotias lakkojärjestäjä Nosrat Fariha osoittaen sanansa koko poliittiselle luokalle. ”Me ansaitsemme parempaa. Nuoret eivät saa äänestää, mutta meidän on elettävä teidän toimeettomuuden seurausten kanssa.

Suomessa onneksi rakennetaan parhaillaan systemaattista lapsivaikutusten arviointia². Onnistuessaan se takaisi myös ylisukupol-

visuuden ja tulevaisuuden lapsisukupolvien huomioimisen päätöksentekoprosesseissa.

Henkiinjäämisen perusyksikkönä maailma

Toiseksi:

On luotava yleismaailmallinen tietoisuus, jonka avulla jokainen yksilö käsittää tehtävänsä maailman yhteisön jäsenenä. Saksan kansalaisille pitäisi trooppisen Afrikan nälänhädän olla yhtä tärkeä ja yhtä järkyttävä asia kuin Baijerissa sattuva nälänhäätä. Joka ainoan yksilön tietoisuuteen on saatava se, että ”ihmisten yhteistyön ja siten henkiinjäämisen perusyksikkö ei enää ole kansa vaan koko maailma”. (Mesarovic & Pestel 1975, 122.)

Digitaalisten laitteidemme ja tietovirtojen välityksellä olemme globaalisti tiiviisti kiinni toisissamme – varsinkin maissa, joiden tietoliikennettä ei valtiojohtoisesti rajoiteta. Disinformaation riskien lisäksi esteinä voivat olla osaamisen ja valmiuden erilaiset esteet. Useimmiten pääsemme kuitenkin sosiaalisessa mediassa ja verkkouutisissa helposti kiinni kuviin, videoihin, tarinoihin erilaisista maailman kriisipesäkkeistä tai ajattelijoina, toimijoina. Löydämme samanmieliset ja erimieliset planeetan asukit.

Toisaalta huomaamme kriisin koittaessa, miten yhtäkkiä olemmekin hauraita: jos ruokamme tai varaosamme ovat riippuvaisia toisella puolella mannerta tai maailmaa sijaitsevista tuotantoprosesseista. Nälänhäätä Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on myös meidän hätämme.

Roman klubin herätykseen vastasi ehkäpä lähimmäksi YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelma Agenda 2030, joka tähtää äärimmäisen köyhyyden poistamiseen sekä kestävään kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen tasavertaisesti huomioon. Tavoiteohjelmaan ovat sitoutuneet kaikki YK:n jäsenvaltiot. Siinä on 17 päätavoitetta ja 169 alatavoitetta.

Samaan tapaan kuin 1990-luvun laman kriisipolitiikassa tehdyt leikkaukset, myös nyt ensimmäisenä koronakeväänä 2020 tehdyt päätökset ja rajoitukset tehtiin ilman että lapsen etua olisi tarkasteltu.

Koronapandemiasta tuli YK:n lastenrahas-to UNICEFin 75-vuotisen historian vakavin lapsen oikeuksien kriisi. Heidän selvityksiensä (2021) mukaan koronakriisi on merkinnyt takapakkia kaikilla lapsuuden kehityksen kannalta tärkeillä osa-alueilla: terveydessä, ravitsemuksessa, koulunkäynnissä, lastensuojelussa, mielenterveydessä ja köyhyyden ehkäisyssä. Esimerkiksi oppimisköyhyys on pandemian jälkeen noussut dramaattisesti. Matalan ja keskitulon maissa 70 prosenttia 10-vuotiaista lapsista ei pysty lukemaan ja ymmärtämään lyhyttä tekstiä. Monet lapset – etenkin tytöt – ovat pudonneet kokonaan koulutuksen ulkopuolelle. Lapsiköyhyydessä elää nyt yli 100 miljoonaa lasta enemmän kuin ennen koronapandemiaa. Lapsikuolleisuus on lähtenyt kasvuun ensimmäistä kertaa vuosikymmeniin. Lisäksi maailmanlaajuisesti lähes yksi lapsi viidestä elää konfliktialueilla.

Yksi aikamme ehdottomasti avainkysymyksiä on: miten globaalilla tasolla suhtaudutaan nyt ja tulevaisuudessa lapsiin ja nuoriin, miten heidän kestävästä kehityksestä huolehditaan?

Tämän vuoden 2022 maaliskuussa ilmes-tyneessä, Tomi Kiilakosken toimittamassa *Nuorisobarometri 2021*:ssä kestävä kehitys on ensimmäistä kertaa laajana pääteemana ilmastonmuutoksen kanssa. Kirjoitimme Tuuli Hirvilammin ja Satu Ojalan kanssa tutkimusartikkelin (Hirvilampi ym. 2022), jossa pystyimme soveltamaan jopa 13:a kestävä-kehityksen päätavoitetta analyysissämme.

Kestäväällä kehityksellä on erityinen sukupolvipoliittinen merkitys. Ikoninen kuva hetkestä, jolloin Greta Thunberg saapuu YK:n ilmastokokoukseen elokuun lopulla kolme vuotta sitten, jossa kestävä-kehityksen 17

päätavoitteen nimikkolaivaa saattavat Gretan satamaan, oli monella tapaa toivon hetki monelle.³

Tämän vuoden maaliskuussa Nuorisobarometrissa julkaistun artikkelimme tuloksista selviää, kuinka 67 % suomalaisista 15–29-vuotiaista nuorista asennoituu ekososiaalisesti kestävä-kehityksen teemoihin: he suhtautuvat korostuneen kriittisesti talouskasvuun, puolustavat sosiaalista oikeudenmukaisuutta, ilmastotoimia ja luonnon monimuotoisuutta. He ovat ainoa kolmesta ryhmästä, jotka ovat puhuneet muiden kanssa ilmastoahdistuksesta, olleet aktiivisia ilmastotoimissa ja muuttaneet kulutustottumuksiaan ekologisemmiksi. Luku on paljon suurempi kuin vanhemmille ikäryhmille tehdyissä vastaavissa kyselytutkimuksissa: nuoret sukupolvet ovat tämän tutkimuksen pohjalta ekososiaalisempia. Tämän uskoisi heijastuvan myös heidän äänestyskäyttäytymisensä ja sitä kautta Suomen politiikkaan tulevina vuosina.

Reilu neljäsosa nuorista sijoittui ryhmään, jonka nimesimme talousmyönteisiksi. Heidän vastauksissaan korostui talouskasvun tärkeys, ja sitä kautta usko siihen, että talouskasvulla saavutetaan parhaiten kestävä-kehitystä.

Ryhmä, jota olisi kaikkein oleellisinta tutkia ja tarkastella syvemmin, olivat vastustajat. Heitä oli ainoastaan 5 % vastanneista, ja heistä oli myös siksi hyvin vaikeaa saada otetta. Heidän arvonsa ja asenteensa olivat selvästi kielteisimpiä. Varsinkin ihmisoikeuksiin he suhtautuivat jyrkän kielteisesti. Se, että etniset vähemmistöt korostuivat vastustajissa, voi viitata siihen, että heillä on lähtökohtaisesti heikompi ymmärrys kestävä-kehityksen teemoista tai kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta. Synnä voi myös olla suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvä rasismi, syrjiminen ja ulossulkeminen, mikä aiheuttaa kielteistä asennoitumista.

Suomessa nuorten keskuudesta löytyy laajaa tukea kunnianhimoiselle kestävä-kehityksen politiikalle ja toisaalta myös kriittistä

tulkintaa vallitsevasta tilanteesta. Tämä tuki ja kriittisyys kannattaisikin ottaa nykyistä määrätietoisemmin osaksi suomalaista kestävän kehityksen politiikkaa. Kaikki nuoret olisi saatava tähän mukaan.

Kestävän kehityksen käsitteen tai ympäristöpolitiikan yhteydet nuorisopolitiikkaan ovat olleet hataria. Systemaattisuutta on syytä pyrkiä aktiivisesti edistämään. Samanaikaisesti ympäristökysymykset ja kestävän kehityksen näkökulma nivoutuvat yhä vahvemmin osaksi nuorisopolitiikkaa ja nuorisotyötä – varsinkin nuorten, nuorisojärjestöjen sekä yhteiskunnallisten liikkeiden aktiivisen toiminnan ansiosta.

Kohti elämää sopusoinnussa luonnon kanssa

Palataan Rooman klubin toiseen raporttiin ja sen kolmanteen ihmiskunnalle annettuun tehtävään:

Ihmisen suhde luontoon on muutettava sellaiseksi että se perustuu sopusointuun eikä luonnon valloittamiseen. Vain tällä tapaa ihminen voi soveltaa käytäntöön sitä mikä jo on teorian tasolla hyväksytty eli että ihminen on olennainen osa luontoa. (Mesarovic & Pestel 1975, 122.)

Tässä esimerkiksi peruskoulu ja nuorisotyö voivat tehdä paljon nuorten sukupolvien kasvatuksessa, mutta vastuu asenne- ja ajattelutapojen muutoksesta on meillä kaikilla. Luontoretket, ympäristö- ja kierrätyskasvatus sekä luontosuhteen tukeminen nuorten arjessa ovat yksinkertaisia asioita kehittää, mutta tätä työtä on oleellista tehdä myös ylisukupolisesti.

Kaikki edellä luetteleman työ on erittäin tärkeää ja tarpeellista, sillä maaliskuussa julkaistun *Nuorisobarometrin* artikkelissa Panu Pihkala, Julia Sangervo ja Kirsti Jylhä kertovat kuinka 76 % suomalaisista nuorista ilmaisi tutkimuksessa kokevansa surua luonnon

monimuotoisuuden heikentymisestä ja lajien sukupuutosta (Pihkala ym., 2022, 95).

Muutoksesta kohti planetaarista ajattelua kertoo myös käsitteen ”planetaarinen terveys” ilmaantuminen vahvasti osaksi sosiaali- ja terveystieteiden kärkeen ja meillä⁴ ja muualla (mm. Myers & Frumkin 2020). Siinä todetaan, että ihmisen ja luonnon hyvinvointi ovat sidoksissa toisiinsa – ja kuinka useiden tutkimusten perusteella elinvoimainen ja monimuotoinen luonto tukee myös ihmisen terveyttä.

Käsite kuvaa sekä ihmisen toimintaa luonnon hyväksikäyttäjänä ja sen haitallisia vaikutuksia ihmisiin että toisaalta ympäristön tuottamia (terveys)hyötyjä ja ekosysteemipalveluita. Planetaarinen terveys liittyy jokaisen elollisen elämään. Planeetan terveys on systeemi, jossa jokainen osa vaikuttaa toisiinsa (mm. Myers & Frumkin 2020).

Kuluttava elämäntyylipolttaa loppuun maapallon ja meidät

Neljänneksi:

On luotava raaka-ainevarojen käytön uusi etiikka, jossa syntyy tulevan niukkuuden kauden kanssa sopusoinnussa oleva elämäntapa. Tämä edellyttää uudenlaista tuotantoteknologiaa, joka perustuu raaka-aineiden mahdollisimman pieneen kulutukseen ja tuotteiden pitkään kestoikään eikä suinkaan siihen, että tuotantoprosessin läpi pyritään ajamaan raaka-aineita mahdollisimman paljon. Ihmisten pitäisi olla ylipäätään säästämisestä ja säilyttämisestä eikä tuhlaamisesta ja pois heittämisestä. (Mesarovic & Pestel 1975, 121–122.)

Olemme keväästä lähtien lukeneet uutisia siitä, kuinka Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa vaikuttaa fossiilisten polttoaineiden hintaan ja erilaisten tuotteiden heikompaan saatavuuteen. Olemme tulleet energiakriisin värittämään syksyyn ja talveen, jossa yhä enemmän

on puhetta omavaraisuuden tärkeydestä, energian säästämisestä. Kuinka niukkuus on nyt hyve. Näitä samoja toimia tarvitaan myös ilmastonmuutoksen hidastamiseksi.

On myös paljon huolta siitä, että toisen asteen opiskelijat eivät jaksaa ja nuorten mielenterveyden haasteet lisääntyvät ja vaikenevat. On myös nuoria, jotka ajattelevat, että kuluttava elämäntyyli polttaa loppuun sekä maapallon että meidät. Työuupumuksella ja aikamme monenlaisilla kriiseillä on yhteyksiä (Pihkala 2017). Parhaimmillaan kestävä kehitys, joka kannustaa olemaan tuhmaamatta ja ylikuluttamatta, voi luoda myös kestävää mielenterveyttä (Pihkala 2017).

Tuoreimmassa *Nuorisobarometrissa* Pihkalan, Sangervon ja Jylhän tutkimuksesta selviää myös, että 75 % vastaajista ilmaisi kokevansa hyvää oloa kestävästä valinnoista, ja kuinka tämä tunne oli vahvasti yhteydessä oman kulutuksen vähentämiseen. (Pihkala ym., 2022, 95.)

Olen esittänyt, että samoin kuin sosiaali- ja terveysalalla on herätty pohtimaan planetaarista terveyttä, myös meillä nuorisotutkimuksessa olisi tärkeää pyrkiä uudenlaiseen ajattelutapaan, jota kutsun planetaariseksi nuorisotutkimukseksi. Työni asian äärellä on vasta alkanut ja lämpimästi kutsun kaikki mukaan. Tänään ehdotin joitakin lähes 50 vuoden takaisten pioneerien esittämiä

tehtäviä planetaarisen nuorisotutkimuksen suuntaviivoiksi:

- 1 On *opittava samastumaan tuleviin sukupolviin* ja oltava valmis vaihtamaan omat etunsa tulevien sukupolvien etuihin.
- 2 On luotava yleismaailmallinen tietoisuus, jonka avulla jokainen yksilö käsittää tehtävänsä maailmanyhteisön jäsenenä.
- 3 *Ihmisen suhde luontoon on muutettava sellaiseksi, että se perustuu sopuointuun eikä luonnon valloitukseen.*
- 4 On luotava *raaka-ainevarojen käytön uusi etiikka*, jossa syntyy tulevan niukkuuden kauden kanssa sopuoinnussa oleva elämäntapa.

Lisäksi olen vakuuttunut siitä, minkä moni tutkija on sanonut ennen minua: on pyrittävä etsimään intersektionaalisia ratkaisuja aikamme kriiseihin, jotka eivät heikennä toista vaan tukevat useampaa tehtävää. Ratkaisuja, jotka auttavat useampaan kriisiin yhtä aikaa.

Paradigmaksi kutsutaan jonkin tieteenalan kulloinkin yleisesti hyväksyttyä oppirakennelmaa, ajattelutapaa tai suuntausta. Olen pohtinut, onko planetaarinen nuorisotutkimus uusi paradigma, uusi ajattelutapa.

Alkuun olen listannut muun muassa nämä kuusi teemaa, joita planetaarinen nuorisotutkimus voisi lähestyä.

- 1 YK:n Agenda 2030 ja kestävä hyvinvoinnin teoria – kuinka huomioida nämä tutkimussuunnitelmissa, toteutuksissa, raportoinneissa systemaattisemmin.
- 2 Kaikkien nuorten osallisuus kestäväysmurroksen ratkaisemisessa ja päätöksenteossa. Nuorten ympäristökansalaisuus. Ymmärrys yhteiskunnallisista liikkeistä (mm. koululaislakot, Elokapina sekä heidän vastustajansa).
- 3 Ekososiaalinen hyvinvointivaltio: kuinka nuorisotutkimus voi tukea jälleenraken-



Julia Sangervo
@juliasangervo

Kuluttava elämäntyyli polttaa loppuun sekä maapallon että meidät. Minusta työuupumuksen yleistymisellä ja ilmastokriisillä on yhteys. Kaiken jatkuva tehostaminen ja nopettaminen ei sovi ympäristölle eikä ihmisille. Kestävä kehitys voisi luoda myös kestävää mielenterveyttä.

12:56 30. maaliskuuta 21 · Twitter Web App

nusta aikamme ja tulevaisuuden nuorille sukupolville sekä irrottautumista fossiilista polttoaineista.

- 4 Planetaarinen kansalaisuus, yhdenvertaiset oikeudet kaikille ihmisille tällä planeetalla. Pakolaisuus tulee lisääntymään. Miten olemme tukemassa kasvun, kehityksen, oppimisen ja hyvän elämän edellytyksiä kaikille nuorille sukupolville?
- 5 Nuorisotyö ja kestävä kehitys sekä ilmasto- nuorisotyö tukemassa nuorten osallisuutta ja vahvistamassa valmiuksia vaikuttaa omaan lähiyhteisöön, yhteiskuntaan ja maapallon hyvinvointiin.
- 6 Lasten ja nuorten luontosuhde ja sen tutkiminen. Ihmisen ja muun elollisen välisen vuorovaikutuksen tarkempi ymmärtäminen.

Lista ei ole kattava. Enneminkin ajattelen, että lähes mitä tahansa nuorisotutkimuslista ilmiötä on mahdollista tarkastella myös planetaarisen nuorisotutkimuksen kehyksellä.

Lopuksi: Kansainvälistä tyttöjen päivää vietetään tänään, 11. lokakuuta. Hyvää tyttöjen päivää! Tämän vuoden tyttöjen päivän teema on tytöt ja talous.

Katrine Marçal (2021, 18–19) kirjoittaa teoksessaan *Kuka valmisti Adam Smithin päivällisen? Tarina naisista ja taloudesta* seuraavasti:

Yksitoistavuotias tyttö, joka kävelee 15 kilometriä joka aamu kerätäkseen perheensä polttopuut, esittää suurta osaa maansa kyvystä kehittyä taloudellisesti. Hänen työnsä jää kuitenkin huomiotta. Tyttö on näkymätön talouden tilastoissa. Hänen työtään ei lasketa bruttokansantuotteeseen, jolla mitataan maan koko taloudellista aktiivisuutta. Hänen tekemisensä ei pidetä tärkeinä taloudelle ja kasvuille. Lasten synnyttäminen ja kasvattaminen, kasvimaan hoitaminen, sisarusten ruokkiminen, perheen lehmän lypsäminen, vaatteiden ompelu sukulaisille tai huolehtiminen Adam Smithistä, jotta hän saattoi kirjoittaa *Kansojen varallisuuden* – mitään näistä ei lasketa tuottavaksi työksi talouden standardimallissa.

Planetaarinen nuorisotutkimus ei ole standardimalli. Se pyrkii katsomaan aikaamme rohkeasti, näkemään tarkasti myös muun muassa nämä Marçalin kuvaamat polttopuita keräävät tytöt. Adam Smith, mallisi oli pielesä ja tarvitsemme kipeästi paremmat kehykset.

Nuorisotutkijat, nuorisualan ammattilaiset, nuorisopolitiikan ekspertit – meidän vastuullamme on ylläpitää nuorten tulevaisuususkoa nyt ja tulevaisuudessa. Etuoikeutettu tilanteemme länsimaisessa hyvinvointivaltiossa velvoittaa meitä tekemään parhaamme niin Suomessa kuin globaalisti. Nyt on globaalinen vastuun aika.

Suurien kriisien aika voi olla masentava. Ajattelen motivaattorina työlleni nykyisiä ja tulevia nuoria sukupolvia. Ajattelen, että teen omalta osaltani sen minkä pystyn, jotta heille rakentuisi kestävä hyvinvoinnin mahdollisuuksia nyt ja tulevaisuudessa. Lupaani tehdä parhaani. Korona näytti, että maailmanlaajuisia ratkaisuja voidaan saada nopeastikin aikaiseksi, jos maailmanlaajuisia tahtotilaa löytyy.

Moni asia on mahdollista yhteistyön ja vuoropuhelun avulla. Toivon todella, että voimme tehdä tulevat vuodet yhteistyötä niin nuorisotutkimuksen, nuorisopolitiikan kuin nuorisotoimialan laajoilla kentillä yhdessä nuorten kanssa.

Meillä jokaisella on kaksi kotia: kehomme ja tämä planeetta. Pidetään molemmista hyvää huolta. Kiitos huomiostanne!

Viitteet

- 1 Suomalainen tupruttelee kasvihuonepäästönsä ”turvarajan” parissa vuodessa – tiukalla tavalla laskettuna kaikki nykyiset päästöt ovat liikaa (yle.fi)
- 2 Ks. tarkemmin: Valtioneuvosto 2021. Kansallinen lapsistrategia: Komiteamietintö <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-777-5> ; Valtioneuvosto 2021. Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma: Valtioneuvoston periaatepäätös.

- <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-868-0>; Iivonen, Esa & Pollari, Kirsi (2022) Lapsivaikutusten arvioinnilla parempia päätöksiä – Lapsivaikutusten arviointi, lapsibudjetointi sekä lapset ja nuoret tiedontuottajina hyvinvointialueella : Ohjeistus hyvinvointialueiden päättäjille, nuorisovaltuustoille ja viranhaltijoille. Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-166-7>
- 3 Ks. tarkemmin: <https://abcnews.go.com/US/teen-climate-activist-greta-thunberg-arrives-york-summit/story?id=65240237> (Viitattu 10.12.2022.)
- 4 Ks. esim. ”Sosiaali- ja terveyspolitiikan kärkiteemat esillä”, jossa kärkiteemoina mainitaan planetaarinen terveys, <https://soste-koulutus.soste.fi/a/s/164847295-38459c6ccb4be127416e76a5d9117bf/5158232> (viitattu 3.10.2022) tai Tieteenpäivät 2021 ”Planetary Health – mikä planeetalla sairastuttaa ja tervehdyttää?” <https://soste-koulutus.soste.fi/a/s/164847295-38459c6ccb4be127416e76a5d9117bf/5158232> (Viitattu 3.10.2022.)
- Mesarovic, Mihajlo & Pestel, Eduard (1975 [alkup. 1974]) *Ihmiskunta tiehaarassa. Rooman klubin toinen raportti*. Helsinki: Welin+Göös.
- Myers, Samuel & Frumkin, Howard (2020) *Planetary Health: Protecting Nature to Protect Ourselves*. Washington, DC: Island Press.
- Pekurinen, Milja (2012) Maailmanparantaja. Teoksessa *Pestä tukkani sadevesisaavissa ja muita nuorten unelmia*. Helsinki: Bazar, 30–33.
- Pihkala, Panu (2017) *Päin helvettiä? Ympäristöahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.
- Pihkala, Panu & Sangervo, Julia & Jylhä, Kirsti M. (2022) Nuorten ilmastoahdistus ja ympäristötunteet. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 237, 95–116.
- Rauma, Iida (2022) *Hävitys. Tapauskertomus*. Helsinki: Siltala.
- UNICEF (2021) *Preventing a lost decade. Urgent action to reverse the devastating impact of COVID-19 on children and young people*. <https://www.unicef.org/reports/unicef-75-preventing-a-lost-decade> (viitattu 3.10.2022)

Lähteet

- Dorstin, Jean (1979 [alkup. 1965]) *Ennen kuin luonto kuolee*. Helsinki: WSOY.
- Hickman, Caroline & Marks, Elizabeth & Pihkala, Panu & Clayton, Susan & Lewandowski, Eric R. & Mayall, Elouise E. & Wray, Britt & Mellor, Catriona & van Susteren, Lise (2021) ”Young People’s Voices on Climate Anxiety, Government Betrayal and Moral Injury: A Global Phenomenon”. *Lancet Planetary Health*, pre-print. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2542519621002783> (Viitattu 6.10.2022.)
- Hirvilampi, Tuuli & Laine, Sofia & Ojala, Satu (2022) Ekososiaaliset, talousmyönteiset ja vastustajat. Nuorten kolme asennoitumista kestävän kehityksen arvoihin. Teoksessa Tomi Kiilakoski (toim.) *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 237, 169–188.
- Klein, Naomi (2022) *Tuli on irti. Maapallon polttava tulevaisuus*. Helsinki: Into.
- Marçal, Katrine (2021, alkup. 2012) *Kuka valmisti Adam Smithin päivällisen? Tarina naisista ja taloudesta*. Tampere: niin & näin.
- Meadows, Donella & Meadows, Dennis & Randers, Jorgen & Behrens, William (1972) *Kasvun rajat. Ihmiskunnan kohtalontilannetta koskevaan Rooman klubin tutkimussuunnitelmaan liittyvä raportti*. Helsinki: Tammi.



”Nää ei ole suuret saappaat, nää on mun mutsin vanhat”, kertoi Tommi Sofialle kapulanvaihdossa.

Tässä numerossa kirjoittavat

Mikko Ala-Kapee, YTM, seksuaaliterapeutti, toiminnanjohtaja, Sinuiksi ry

Raziye Eskandary, opiskelija, OSAO, Haukipudas

Tommi Hoikkala, VTT, dosentti, tutkimusprofessori emeritus, Nuorisotutkimusverkosto

Mervi Kaukko, tenure track professori, Tampereen yliopisto

Sanna Kivimäki, YTT, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto / ITC

Sofia Laine, VTT, dosentti, tutkimusprofessori, Nuorisotutkimusverkosto

Varpu Löfman, sosionomi (AMK), seksuaalineuvoja, tutkimusassistentti, Intiimiys datavetoisessa kulttuurissa -tutkimushanke, Turun yliopisto, mediatutkimus,

Niina Meriläinen, FT, tutkija ja tutkimushankkeiden johtaja, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (SOC).

Ritva Nätkin, dosentti, yliopistonlehtori, Tampereen yliopisto / SOC

Sanna Spišák, FT, tutkijatohtori, Intiimiys datavetoisessa kulttuurissa -tutkimushanke, Turun yliopisto, mediatutkimus

Maria Vihlman, YTL, kliininen seksologi (NACS), tohtorikoulutettava, Intiimiys datavetoisessa kulttuurissa -tutkimushanke, Turun yliopisto, sukupuolentutkimus

Sami Ylistö, YTM, tohtorikoulutettava, Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Susanna Ågren, YTM, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (SOC, ALL-YOUTH-tutkimushanke)

Nuorisotutkimus ilmestyy myös verkkolehtenä

Nuorisotutkimus-lehteä voi painetun lehden lisäksi lukea myös verkkolehtenä Tieteellisten seurain valtuuskunnan ylläpitämällä Journal.fi-alustalla. Tilajaat pääsevät lukemaan verkkolehden heti sen ilmestyttyä, muut vuoden embargolla.

Lue verkkolehteä:

journal.fi/nuorisotutkimus

Tilaa lehti:

<https://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisut/nuorisotutkimus-lehti/tilaa>

English summaries

Vocational students and a good life: Is it about being a worker or something else?

Niina Meriläinen & Susanna Ågren

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 40 (4), 3–23

Vocational education places many expectations on vocational students regarding working life. According to previous studies, vocational students regard paid work as an important premise for a good life. However, this narrative may ignore other perspectives of their good life.

In this article, we focus empirically on what kind of understandings of a good life various vocational students have and how these narratives emphasising work relate to those understandings. The empirical research data was collected from 185 young vocational students during workshops held between 2018 and 2020. According to our results, for vocational students, a good life is not only connected to the framework of paid work, but also to love, hobbies and related dreams. We propose that vocational students should be seen as individuals with many dreams regarding a good life, instead of being discussed only as a group of future workers. We find that this influences how they experience themselves as being heard and valued in society.

Keywords: vocational education, good life, happiness, working life, participation

The positioning of long-term unemployed young people in relation to the Unemployment Security Act's legal responsibilities.

Sami Ylistö

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 40 (4), 24–42

This article examines how long-term unemployed young people position themselves in relation to the general obligations of the Unemployment Security Act. The data consists of 28 life-course interviews with long-term unemployed young people living in the Jyväskylä area in Finland. The main theoretical framework is Anthony Giddens' Theory of Structuration, in which one of the central concepts is positioning. The data is analyzed using the improved concept mapping method, which resulted in five different modes of positioning for the young persons: 1) obedient, 2) adjusted, 3) withdrawn,

4) marginalized and 5) strayed unemployed person. The study shows that from an unemployed young person's point of view, the legal obligations for the unemployed can be unrealistic and may therefore lead to weak commitment to legal responsibilities. For the same reason, in this group, labour market sanctions do not necessarily produce the behavioural changes that they are formally pursuing, but can further weaken their situation.

Keywords: long-term unemployment, young people, positioning, legal responsibilities

"I would like to just be straight." A norm-critical analysis of the 'gay concern' submissions sent by Finnish boys and young men to the sexual health online service

Sanna Spišák, Maria Vihlman, Mikko Ala-Kapee & Varpu Löfman

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 40 (4), 43–58

This article builds on data consisting of 8,057 questions about sexuality that young people in Finland digitally submitted during 2017–2019 to experts on sexual health at the Sexpo Foundation. Through reflexive thematic analysis methods, we noted a systematic and recurring pattern appearing among submissions concerning sexual orientation. Of 326 submissions regarding sexual orientation, 58 (18% of all sexual orientation-related submissions) came from individuals who defined themselves as boys or young men saying that they were deeply concerned about emerging desires, thoughts, reactions, or sexual behaviours that they interpreted as "homosexual". We designated this recurring submission pattern as "a gay concern". Through a norm-critical analysis, we explored the gay concern submissions as vignettes of young men's lived sexual experiences. Our data shows a considerable gap between the upper-level political measures to reduce sexual discrimination and young individuals' everyday realities within a cis/heteronormative society, illustrating that young men's sexual identification options are restricted. This is due to the stigmatised position of male homosexuality compared to heterosexuality and the idea of a fixed and unambiguous sexual identity. We suggest that queer political thinking and norm-critical approaches help make visible those cultural and social taken-for-granted understandings, practices

and structures concerning sexuality that have concrete and material consequences in individuals' and communities' everyday lives.

Keywords: heteronormativity, homosexuality, norm-critical approach, boys, sexuality, equality, sex education

"A person doesn't feel to need a family or another person." Technology, family and intergenerational relationships in students' future visions

Ritva Nätkin & Sanna Kivimäki

The Finnish Journal of Youth Research
(*Nuorisotutkimus*) Vol 40 (3), 59–73

The article deals with the future visions of Finnish and Estonian university students concerning family and intergenerational relationships, which are becoming increasingly influenced by technology. University students are the decision-makers and experts of the future. The article investigates how university students envision the relationship between family life and technology in the near future, particularly the genuineness of family interaction. Are they worried, for example, about technological determinism,

according to which technology is about to cause changes in families and other social relations? The written data was gathered using an empathy-based story method during 2015–18 in six different classrooms and lessons. A total of 61 Estonians and 79 Finns wrote their stories. The data was analyzed using theory-based content analysis. Technology which appeared spontaneously in the data included media technology, artificial intelligence, digitalization and robotization, for example. The findings showed that technology is examined first in the internal interaction of families, and second as a part of the household and services. Age was specified more than gender. Family life seemed to be inert and conventional, changing slowly in character. Technology, for its part, was seen as changing rapidly and causing confusion. The concern caused by technological development crystallized in particular in the changes in the psychosocial interaction of families, but not in the working of households or services. A genuine and true family life was sought after. Finns and Estonians largely shared the same visions of technology, but there were differences in family concepts.

Keywords: family, future visions, technology

nuorisotutkimus

SISÄLLYSLUETTELO

Pääkirjoitus

- Päivi Berg & Mira Kalalahti*
Poikkeusoloja, nuoruuteen liittyviä kesteemoja ja kapulanvaihtoja 1

Artikkelit

- Niina Meriläinen & Susanna Ågren*
▶ Ammattiin opiskelevat ja hyvä elämä: työntekijyyttä vai jotain ihan muuta? 3
Sami Ylistö
▶ Pitkäaikaistyöttömien nuorten asemituminen työttömyysturvalaissa säädettyihin velvoitteisiin 24
Sanna Spišák, Maria Vihlman, Mikko Ala-Kapee & Varpu Löfman
▶ "Haluaisin itse olla vain hetero." Poikien ja nuorten miesten homohuoli seksuaalineuvontapalveluun lähetetyissä kysymyksissä. 43
Ritva Nätkin & Sanna Kivimäki
▶ "Ihminen ei koe tarvitsevensa perhettä tai toista ihmistä."
Teknologia, perhe ja sukupolvisuhteet opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa 59

Puheenvuorot

- Raziye Eskandary & Mervi Kauko*
Oikeus kuulua joukkoon eilen, tänään ja huomenna.
Puheenvuoro ja taidetta osallisuudesta, pakolaisuudesta ja ajankulusta 74
Tommi Hoikkala & Sofia Laine
Nuorisotutkimusprofessorien kapulanvaihto 80
Tommi Hoikkala: Start me up & käyttöarvolupaus 81
Sofia Laine: Kohti planetaarista nuorisotutkimusta 84
Tässä numerossa kirjoittavat 93
English summaries 94